

Анатоль Вірцінскі

**Дзякуй,
вялікі
дзякуй!**

П'есы

Мінск
«Юнацтва»
1983

Бел 2
В 99

Для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту
Мастак М. С. БАСАЛЫГА

Выдавецтва «Юнацтва», 1983

**ГЕФЕСТ —
ДРУГ
ПРАМЕТЭЯ**

Міфалагічная драма

*Праметэй — самы высакародны
святы і мучанік у філасофскім
календары.*

Карл Маркс

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

Г е ф е с т.

П р а м е т э й.

З е ў с.

Г е р м е с.

Дыяніс.

А ф р а д ы т а.

Брыарэй.

Феміда.

А к і я н і д ы.

Вястун.

Багі, вакханкі, сатыры, людзі, прыслужнікі, ахоўнікі.

Пакуль глядач настройваецца на тэатральную хвалю, пакуль пату-хае святло і рассоўваецца заслона (яна на гэты раз рассоўваецца вельмі марудна), гучыць дыялог: пытанне — адказ, пытанне — адказ... Пытаецца наш час, пытаюцца сучаснікі, мы самі, і пытанні гучаць недзе тут, па гэты бок рампы. Адказвае мінулае, і адказы гучаць недзе там, у глыбіні сцэны.

- Ваша імя Праметэй?
- Так, Праметэй.
- Вы здабылі агонь для людзей?
- Агонь для людзей...
- Нацыянальнасць — міфічны грэк?
- Міфічны грэк.
- Час нараджэння — антычны век?
- Антычны век.
- Вы па паходжанню тытан?
- Так, тытан.
- Вашым ворагам быў тыран?
- Так, тыран.
- Ён прыкаваў вас да скалы?
- Так, да скалы.
- І вашу печань ірвалі арлы?
- Ірвалі арлы.
- Вы абліваліся крывёй?
- Так, крывёй.
- Вы пакрываліся карой?
- Так, карой.
- А дзе былі людзі,
дзеля якіх?..
- Дзеля якіх...
- Не памаглі ні грэк, ні скіф?
- Ні грэк, ні скіф.
- Ды вы ж не былі адзін як перст?
- Не быў як перст.
- У вас быў добры друг Гефест?
- Быў друг Гефест.
- Што ён зрабіў, ваш добры друг?
- ...Мой добры друг.
- Можна, каваў для вас ланцуг?
- Каваў ланцуг.
- Каваў ланцуг

з жалеза таго?..

- З жалеза таго...
- ... Што здабылі вы для яго?
- Здабыў для яго.
- І ў кузні той,
дзе разам з ім?..
- Дзе разам з ім...
- Кавалі вы шмат лет і зім?
- Шмат лет і зім.
- І сам Гэфест,
ніхто другі?..
- Ніхто другі...
- Надзеў вам тыя ланцугі?
- ...Мне ланцугі.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

Невялікая пляцоўка на схіле гары, перад уваходам у пячору. Гэта і ёсць тая славутая пячора, дзе жыве Гефест і дзе знаходзіцца яго кузня. Жыллё Гефеста размяшчаецца як бы паміж небам і зямлёй, бо калі глядзець з пляцоўкі ўгору — можна бачыць беласнежныя вяршыні Алімпа, дзе пануюць небажыхары, гэта значыць багі, на чале з эгідазяржаўным Зеўсам, а калі глядзець уніз — позірк вядзе да насельнікаў Зямлі да людзей, якія туляцца недзе ля падножжа гары. Самога Гефеста мы не бачым, але, мяркуючы па тым, што ў пячоры ўспыхваюць водсветы горна, што там чуваць удары молата, звон металау, глухое К а в а л ьскае «гэ-эх»,— Гефест працуе.

На авансцэну выходзіць В я с т у н.

В я с т у н (*аглянуўшыся ў бок пячоры, прыслухайшыся*). Гефест працуе. (*Да залы.*) Вы толькі што чулі го ас Праметэя. Ён прагучаў з глыбіні вякоў, напамніўшы нам пра велічны подзвіг, пра вялікія пакуты і вялікае самаахвяраванне ў імя шчасця людзей, у імя вашага шчасця. Праметэй, як вы маглі адзначыць, ні аб чым не шкадуе і не скардзіцца на свой лёс. Ён не прамяняў бы яго на нейкі іншы, ён мог бы паўтарыць усё спачатку. Але ў яго прызнаннях прагучала і нотка, за якой тоіцца глыбокая рана. Няцяжка зразумець, чаго каштуе для Праметэя такое прызнанне. І сапраўды, ён жа не быў адзін як перст, у яго быў, як ён сам пацвярджае, добры друг Гефест. Чаму ж тады, узнікае пытанне, тытан у гадзіну выпрабавання застаецца адзін? Чаму яго друг стаў раптам яго катам? Што адбылося, як усё было? Зрэшты, я тут забягаю наперад, зараз пачнецца спектакль, і вы ўсё ўбачыце самі. Я хачу сказаць толькі некалькі слоў аб тым, чаго на сцэне не будзе.

Хто такі Праметэй, ведае кожны з нас са школьнай парты. Пра Гефеста мы ведаем мала. Нават калі мы не забылі старажытныя міфы, мы толькі і ведаем, што быў на Алімпе такі кульгавы, дзівакаваты бог агню і К а в а л ьскай справы, рабіў у сваёй кузні для багоў розныя дзівосныя рэчы, выкаваў нейкаму герою, ці то Гектару, ці то Ахілесу, шчыт... Ну вось, бадай, і ўсе нашы звесткі пра Гефеста. Нешта больш істотнае мы пакідаем чамусьці без увагі. Мы не цікавімся, напрыклад, як Гефест, які быў скінуты ў дзяцінстве з Алімпа, зноў апынуўся там і стаў богам. Мы амаль не цікавімся — што зусім недаравальна — самой дружбаю Гефеста і Праметэя, хаця нас,

здавалася б, павінна цікавіць усё, што датычыцца жыцця і подзвігу гераічнага тытана.

Мы ўжо чулі, як скончылася дружба іх. А як яна пачалася? Што здружыла Гефеста з Праметэем?

На гэтае пытанне няцяжка адказаць, калі зноў-такі, прыгадаць тое, што расказваюць міфы. Гефеста скідаюць з Алімпа, і ён, адрываючыся, бездапаможны калека, гібее на зямлі, пакуль не вырасце і не возьмецца за К а в а л ьскую справу. Ён адзінокі. Адзін застаўся і Праметэй. Ён разышоўся са сваімі сародзічамі — тытанамі. Не паладзіў ён і з Зеўсам, бо не можа мірыцца з яго тыраніяй, з яго жорсткім самаўладствам. Агульнасць лёсу аб'ядноўвае. Сустрэліся двое адзінокіх, непрыкаяных. Магчыма, што гэта адбылося вась тут, на гэтай плячоўцы, каля гэтай пячоры... Гефест выйшаў з пячоры адпачыць пасля працы. Тут яго і ўбачыў Праметэй, які ўзняўся па схіле гары, вяртаючыся ад людзей. Ubачыў ён Гефеста, убачылі яны. адзін аднаго, адзін аднаму ўсміхнуліся, зразумелі, што яны не ворагі, і пасябравалі. І потым — тут я падыходжу да галоўнага — якраз Гефест дапамог Праметэю здабыць агонь. Але тут я зноў, прабачце, забягаю наперад, вы самі хутка ўбачыце... *(Гледзячы на пячору.)* Гефест працуе. Сёння ён куе моўчкі. Звычайна ж ён працуе, спяваючы сваю любімую песню: «Высока мой молат узятая. Гэ-эх! Мой горан шугае...» А сёння ён маўчыць. Гэта значыць, што ён даўно ўжо не бачыў Праметэя і сумуе без яго. *(Азірнуўшыся ў бок кулісы.)* А вась, здаецца, ідзе і Праметэй... Я знікаю.

В а с т у н пакідае сцэну. З'яўляецца Праметэй. Ён цяжкай, стомленай хадой — відаць, прайшоў немалы шлях — падыходзіць да пячоры.. Тут жа з пячоры паказваецца спацелы, чарнамазы твар Гефеста.

Г е ф е с т *(шырока, радасна ўсміхаючыся)*. Ты, Праметэй! Вітанне і слава таму, хто прыходзіць!

П р а м е т э й *(таксама радуючыся сустрэчы)*. Слава і гонар таму, хто сустракае! *(Абдымае Гефеста.)* Ну, як жывеш-куеш? Бачу, без справы ты не сядзіш, наш вечны працаўнік?

Г е ф е с т. Без працы не сяджу. Але нешта без цябе не куюцца, а плешчацца... Доўга ж цябе не было, Праметэй. Я ўжо думаў, што ты назаўсёды застаўся там, на зямлі, са сваімі людзьмі. Ведаеш, ты яшчэ быў далёка, яшчэ ўзняўся па схіле, а я пачуў ужо тваю хаду. Чую: нехта туп-туп-туп. Прыслухаўся і пазнаў: Праметэй ідзе. Пачакаў крыху, выглянуў з пячоры, а ты ўжо туг... Доўга цябе не было, Праметэй! Што-небудзь здарылася?

П р а м е т э й (*усміхаецца ў адказ на шчырыя словы Гефеста, потым хмурнее*). Яны мяне не адпускалі, Гефест, ды і я сам усё не мог пайсці, пакінуць іх. Ты нават не ўяўляеш, што робіцца там, унізе. Людзі гібеюць. Асабліва цяжка ім стаа пасля таго, як Зеўс пазбавіў іх агню. Пагаслі ачагі ў пячорах, патухлі кастры ля буданоў і халуп, адзін халодны попел у горнах. Я бачыў, як людзі рвуць зубамі сырое мяса, як яны курчацца ад холаду. Яны звярэюць, але да жывёльнага жыцця зусім не прыстасаваны. У іх не тыя зубы і кіпцюры, у іх няма цёплай скуры, каб бараніцца ад холаду. Але ўсё гэта было б паўбяды, калі б не іх жывёльны страх перад Зеўсам. Яны настолькі запалоханы, настолькі страцілі прысутнасць духу, што пачынаюць ўжо хадзіць на карачках, пачынаюць поўзаць. (*З адцаем.*) Людзі, Гефест, на край гібелі! Трэба нешта рабіць!

Г е ф е с т (*спагадліва*). Я разумею цябе, Праметэй. У цябе добрае, вялікае сэрца, ты так іх шкадуеш... Толькі што ты можаш зрабіць? Чым я табе магу памагчы?

П р а м е т э й (*пасля паўзы, рашуча і ў той жа час даверліва*). Ведаеш, Гефест, я сёння канчаткова пераканаўся, што людзей можа выратаваць толькі агонь, і прыняў рашэнне — любой цаной здабыць яго ў Зеўса і вярнуць людзям.

Г е ф е с т. А гэта магчыма, Праметэй? Я ведаю: ты ўсё можаш. Але гэта ж трэба ісці супраць... супраць самога Зеўса. Ці магчыма гэта?

П р а м е т э й. Так, магчыма. Калі толькі не баяцца. І калі яшчэ быць упэўненым, што на тваім баку праўда.

Г е ф е с т. Ты смелы, Праметэй! І ты ведаеш, што трэба рабіць. (*На хвіліну задумаўшыся.*) І я вось што хачу сказаць табе. Што б ты ні задумаў, на што б ты ні рашыўся — помні: у цябе ёсць верны сябар К а в а л ь Гефест. А ў яго не толькі дужыя мускулы, але і моцная памяць. Ён добра помніць, хто дапамагаў яму, хто падтрымліваў яго, калі ён, адрынута, пакрыўджаны, бездапаможны калека, апынуўся на чужой яму зямлі. Ён добра помніць, хто ратаваў яго, хто лячыў яго зламаняныя ногі, хто вучыў яго К а в а л ь скаму рамяству. Ён усё добра помніць, і ён удзячны табе за ўсё, што ты для яго зрабіў і робіш цяпер, і гатовы быць заўсёды з табой, гатовы нават даць клятву... паклясціся водамі свяшчэннай ракі...

П р а м е т э й. Ты хочаш паклясціся водамі свяшчэннай ракі? А ты ведаеш, якая гэта клятва? Нікому не дадзена яе парушаць — ні смяротным, ні бессмяротным...

Г е ф е с т (*рашуча*). Я. ведаю, Праметэй, якая гэта клятва, таму я і хачу паклясціся водамі свяшчэннай ракі, што заўсёды і ва ўсім буду разам з табой!

П р а м е т э й (*радуючыся за сябра*). Падумаі яшчэ раз, Гефест, раней чым даваць клятву. Бо калі ты яе дасі, ты звязаш сябе на ўсё жыццё, ты не зможаш выбіраць, не зможаш мяняць свой шлях.

Г е ф е с т. Я ўжо выбраў свой шлях, Праметэй. Ты дапамог мне ў гэтым. І я ніколі не надумаю мяняць яго, я хачу заўсёды ісці разам з табой, рабіць тое, што робіш ты... Давай паклянёмся, Праметэй!

П р а м е т э й. Давай паклянёмся, Гефест! (*Падыходзіць да Гефеста, абдымае яго за плечы.*) Давай паклянёмся!

Г е ф е с т, П р а м е т э й (*разам*). Мы, Гефест і Праметэй, К а в а л ь і тытан, клянёмся водамі свяшчэннай ракі Стыке, што зробім ўсё, каб даць людзям агонь, што будзем верна і вечна служыць добрай справе. Клянёмся! Клянёмся! Клянёмся!

Бліскае маланка, грывіць гром. Праметэй і Гефест узнімаюць угору твары. Зноў бліскае і грывіць. Гефест спалохана ўгінае галаву ў плечы, потым запытальна глядзіць на Праметэя.

Г е ф е с т. Гэта ён... Зеўс?!

П р а м е т э й (*спакойна*). Можа, ён, а можа, і не. Павер, не ўсё ад яго залежыць.

Г е ф е с т. Гэта ён, без яго ж грому не бывае. Пачуў Нас, відаць, і загрымеў.

П р а м е т э й. Не бойся, Гефест. Гром бывае і без Зеўса, а Зеўс, бывае, застаецца без грому. Не такі ўжо ён і ўсемагутны, як нам часам здаецца... Асабліва калі мы не адзінокія і калі мы падтрымліваем адзін аднаго. Я пайшоў, Гефест. Трэба дзейнічаць. Дзякуй табе за ўсё! Смеласць і брацтва!

Г е ф е с т. Табе, Праметэй, дзякуй! Брацтва і смеласць!

П р а м е т э й пакідае сцэну. Гефест нейкі час глядзіць яму ўслед. Потым ідзе ў пачору і пачынае працаваць, спяваючы.

Г о л а с Г е ф е с т а. Высока мой молат ўзлятае: гэ-эх!
Мой горан шугае.
Толькі ўздыхае стары мой мех.
Сумна ўздыхае.
Як быццам вядома меху таму
нешта такое,

што не дае мне і яму
сёння спакою.
Як быццам прадбачыць бяду адну,
што наплывае.
Як быццам сваю і маю віну
ён прадчувае.

Зноў грукоча гром. Гефест змаўкае, выглядвае з пячоры. І ў гэты час нечакана, з нейкай птушынай лёгкасцю з'яўляецца пасланец Зеўса Гермес.

Г е р м е с. Слава кавалю Гефесту і яго кузні! Ты што — ці не спалохаўся гromу? Правініўся, можа? Нічога, бывае. Ведаю сам. Іншы раз як загрыміць, дык аж паджылкі трасуцца. З Зеўсам жарты дрэнныя, асабліва калі не дагодзіш яму. Ну ды табе можна яго ўжо не баяцца. Ведаеш, з якой навіной да цябе?

Г е ф е с т (*панура*). Не ведаю... Нешта ты разлятаўся ў апошні час.

Г е р м е с. Служу цару багоў і людзей, грамавержцу Зеўсу. Усе мы пад ім ходзім і лягаем... Дык вось слухай. (*З асцярогай аглядваецца наўкруг.*) Праметэя паблізу няма? Зеўс хоча вярнуць цябе на Алімп.

Г е ф е с т (*не ад разу асэнсаваўшы навіну*). Зеўс хоча вярнуць мяне на Алімп?

Г е р м е с. Так. Айца нашага даймае апошні час бяссонніца. І сёння ў ночы ён падслухаў, як спявалі багіні лесу і нешта прадказалі яму. Вось раніцай ён паклікаў Геру і раіўся з ёй наконт таго, каб вярнуць цябе на Алімп.

Г е ф е с т (*пасля паузы, усё яшчэ не ведаючы, як яму цяпер быць*). Але я ўжо там быў аднойчы, і мяне...

Г е р м е с. На тое была боская воля. А цяпер Зеўс хоча, каб ты зноў быў там (*наказвае ўгору*).

Г е ф е с т (*працягвае, настойліва*)... І мяне скінулі адтуль, як чумнага пацука. Узялі грэбліва за нагу, ці за нешта яшчэ,— не помню за што, бо быў зусім малы,— і шпурнулі. Чмякнуўся так, што ўстаць не мог, бо былі паламаны ногі. Таму яны і цяпер у мяне такія. (*Глядзіць на ногі.*) Не, я там ужо быў...

Г е р м е с. Але калі гэта было і кім ты тады быў? Ты быў нічым, нейкім выпадкам. А цяпер ты будзеш богам!

Г е ф е с т. Богам?

Г е р м е с. Так, богам. А для чаго ж, ты думаеш, Зеўс вяртае цябе на Алімп? Для таго, каб зрабіць цябе богам. (*Глядзіць, якое ўражанне зрабіў на Гефеста.*) Богам агню і К а в а л ь с к а й справы. Так што

віншую цябе і выказваю сваю пашану заўтрашняму богу! Заўваж на ўсякі выпадак: раблю гэта першы... Чакай, ды ты, я гляджу, нешта не вельмі рады.

Г е ф е с т. А чаму я павінен радавацца? Мне добра і тут, у маёй пячоры, у маёй кузні...

Г е р м е с (*перабіваючы*). Ха-ха-ха! Яму добра ў яго пячоры, у яго кузні. Вечнае глупства тых, хто нічога лепшага, апрача працы, не бачыць. Ну, што ты тут бачыш, апрача поту і мазалёў?

Г е ф е с т. Як што? Бачу плён сваёй працы і радуся. Вось і сёння зрабіў бранзалет. Ты паглядзеў бы, які ён атрымаўся.

Г е р м е с. Праца... плён працы... Вось дзівак. Ха-ха-ха! Ну, а што ты яшчэ маеш?

Г е ф е с т. А што я буду мець на Алімпе?

Г е р м е с. Ты будзеш мець уладу. Ты будзеш прыбліжаным Зеўса і разам з ім будзеш вяршыць лёс усяго свету.

Г е ф е с т. А што значыць — мець уладу, вяршыць лёс свету?

Г е р м е с. Што гэта значыць?.. Як табе сказаць. Ну вось ты хочаш, каб табе падпарадкоўваўся ў тваёй кузні кавалак жалеза, каб ён быў пакорны і мяккі і ты мог зрабіць з яго, што толькі пажадаш. Хочаш ты гэтага ці не?

Г е ф е с т. Так... Хачу...

Г е р м е с. Вось бачыш. І калі ты будзеш мець уладу, табе будуць падпарадкоўвацца тыя, хто ўлады не мае, ты можаш распараджацца імі, рабіць з іх усё, што захочаш, і яны не будуць прэрэчыць. Ну, а калі хто не паслухаецца — ты зможаш яго пакараць, бо ў цябе будзе ўлада.

Г е ф е с т (*пасля паўзы*). Не, гэта не па мне. Навошта мне ўладарыць над людзьмі. Мне падабаецца быць кавалём, падабаецца раздзьмухаць горан, напальваць дачырвана метал і рабіць з яго такія, як мне хочацца, рэчы. У сваёй кузні, над сваім кавадлам, я адчуваю сябе і гаспадаром, і ўладаром, і нават богам.

Г е р м е с. І нават богам? Ха-ха-ха! Вось дае, вось выступае вечны маўчун! Адразу відаць, што ты ніколі не меў улады, не ведаеш яе смаку. Ды ты хоць на міг уяві, галава садовая, што такое быць богам на самай справе. Ты будзеш панаваць разам з самім Зеўсам, побач з іншымі алімпійцамі.

Г е ф е с т. Я буду панаваць разам з самім Зеўсам?

Г е р м е с. Так. І кожнае тваё жаданне будзе тут жа выконвацца.

Г е ф е с т. Кожнае мае жаданне будзе тут жа выконвацца?

Г е р м е с. Так. І ты зменіш гэту сваю хламіду (*дакранаецца грэб-ліва да простага хітона Гефеста*) на беласнежную туніку і золата-тканы плашч.

Г е ф е с т (*аглядаючы сваё адзенне так, як быццам упершыню яго бачыць*). На беласнежную туніку і золататканы плашч?

Г е р м е с. Так. І будзеш кожны дзень ласаватца амброзіяй і смакаваць нектар. Ты ведаеш, што гэта такое — амброзія і нектар?

Г е ф е с т. Не, не ведаю. А што — яны вельмі смачныя?

Г е р м е с. Дзіва што! Не параўнаеш з тваімі праснакамі.

Г е ф е с т. Мне падабаюцца мае праснакі, і мой сыр, і мае малако.

Г е р м е с. Ха-ха-ха! Вечная памылка тых, хто нічога, апрача ячменных праснакоў і казінага малака, не бачыў у вочы. Дык вось слухай, што такое — нектар і амброзія. Па-першае, гэта найвялікшая асалада. Я не ведаю большага задавальнення, чым іх піць і есці. А па-другое, яны вылечваюць ад усялякіх хвароб і выродлівасці.

Г е ф е с т. Пазбаўляюць ад хвароб і выродлівасці? (*Аглядаючы, сябе, свае ногі.*) Гэта праўда?

Г е р м е с. Вядома, праўда. Ты бачыў хоць аднаго бога хваравітага ці кульгавага, як ты? Не бачыў і не мог бачыць... Але гэта яшчэ не ўсё. Амброзія і нектар робяць чалавека вечна маладым і прыгожым.

Г е ф е с т. Вечна маладым і прыгожым?

Г е р м е с. Так... Паглядзі на мяне. Чым не юнак, чым не прыгажун? Дык гэта я ў Зеўса на пабягушках і харчуюся, можна сказаць, аб'едкамі з яго стала. А калі б я быў паўнапраўным богам...

Г е ф е с т (*летуценна*). Вечна маладым і прыгожым?

Г е р м е с. Так... І цябе будзе кахаць адна з багін прыгажосці, чароўная Харыта.

Г е ф е с т. Мяне будзе кахаць адна з багін прыгажосці?

Г е р м е с. Скажам, пекная Талія або грацыёзная Агляя... А калі пашанцуе, дружа, то і сама Афрадэты ўдастоіць сваёй прыхільнасці... Ну дык ты цяпер зразумеў, што такое быць богам?

Г е ф е с т (*пасля паўзы, задуменна*). Ці зразумеў я, што такое быць богам? Не ведаю. Але Праметэй гаворыць...

Г е р м е с (*рэзка перабіваючы*). Прычым тут Праметэй! Здрава, гляджу я, задурый ён табе галаву, гэты чалавекалюб. Не слухай ты яго! А яшчэ лепш — не знайся з ім зусім. Занадта многа ўжо ён хоча. Зеўс з ім лічыўся, ставіў яго вышэй за любога са сваіх багоў. Ён мог жыць прыпяваючы. Дык не, яму, бачыце, не спадабалася, як Зеўс абыходзіцца з людзьмі. Зеўс, бачыце, не спытаўся ў яго, як яму кіраваць, каго мілаваць, а каго караць. Ён стаў, бачыце, любіць людзей больш, чым Зеўса... Ну ды не пра яго гутарка. Гутарка ідзе пра цябе. Я зайздросчу табе, Гефест. Калі б мне казалі, што я заўтра стану бога-роўным, я б загадаў на алтары спаліць у гонар Зеўса цэлы статак быкоў, а сам бы скакаў і куляўся ад радасці вакол алтара. Я быў бы

самым шчаслівым алімпійцам. *(Паглядзеўшы ўгору.)* Няхай не падумае айцец, што я нешчаслівы цяпер, што я скарджуся на свой лес. Я шчаслівы, я ганаруся тым, што я ў яго на пасылках і што ён часам б'е мяне сваім боскім жэзлам і дае мне час ад часу выспятка сваёй золатаабутай нагой. Для мяне гэта вялікі гонар і я ўдзячны айцу. Я не хачу прыпадабняцца розным там Праметэям, якія дазваляюць сабе быць нязгоднымі з Зеўсам, выказваць незадавальненне. Я задаволены, я шчаслівы. А калі б яшчэ айцец зрабіў мяне паўнапраўным, жэзланосным богам... Ды што тут казаць! Радуйся, Гефест, і маліся з удзячнасцю дару багоў і людзей!

Г е ф е с т *(думаючы пра сваё)*. Але ж я... мы з Праметэем...

Г е р м е с. Зноў Праметэй! Ды ты, я гляджу, жыць без яго не можаш. Не ведае, мабыць, пра гэта Зеўс. Ён бы не паглядзіў цябе па галоўцы за такую дружбу.

Г е ф е с т. Я хачу сказаць, што мы разам... што я... даў клятву.

Г е р м е с. Даў клятву? А хто іх не дае? Адны па наіўнасці, другія па хітрасці. А потым і тыя, і другія парушаюць іх. І нічога, сыходзіць.

Г е ф е с т. Я пакляўся разам з Праметэем свяшчэннай ракой...

Г е р м е с *(спалохана)*. Ты пакляўся свяшчэннай ракой?

Г е ф е с т. Так. Я пакляўся свяшчэннай ракой, што заўсёды і ва ўсім буду разам з Праметэем.

Г е р м е с *(пасля паўзы, здзіўлена)*. Ну і ну. Пацягнуў жа цябе нячысік за язык даваць такую клятву. Гэта ўсё твая дружба з гэтым святататнікам Праметэем. З кім павядзешся — ад таго набярэшся... Не ведаю нават, што табе сказаць. Выблытвайся, брат, сам. А мае правіла — далей ад граха.

Г е р м е с знікае. Гефест стаіць збянтэжаны, разгублены.

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Шматверхі, беласнежны, завоблачны, які там яшчэ? — Алімп. Палац Зеўса. Зеўс усаджваецца на троне. Спрабуе прыняць адпаведную для цара багоў і людзей паставу, але гэта яму чамусьці не ўдаецца, нешта перашкаджае. Ага, відаць, ён нечага асцерагаецца, бо неспакойна аглядаецца наўкол, пільна прыслухоўваецца. Потым злазіць з прастола, абыходзіць яго з усіх бакоў, заглядае ва ўсе куткі палаца, нарэшце лезе пад трон, спалохана адскоквае і крычэць.

З е ў с. Гэй, вы! Сюды!

Убягаюць прыслужнікі.

(Паказваючы пад трон.) Там!.. Там нешта... Там нехта... Змова... Падкоп.

Адзін з прыслужнікаў лезе пад троннае крэсла і выцягвае адтуль вялікія гантэлі.

П р ы с л у ж н і к. Мой бог, гэта гантэлі... Вашы гантэлі.

З е ў с *(грозна)*. Якія яшчэ гантэлі? Вакол змовы, смута, непакора. Праметэй падрывае асновы, падкопваецца пад трон, а ты мне гантэлі. Ну, адыдзі! *(Падыходзіць да гантэляў, асцярожна разглядае, дакранаецца канцом жэзла. Да прыслужнікаў.)* Чаго раты параскрывалі? Пайшлі вон! *(Стукае жэзлам аб падлогу.)* Брыарэй!

Як з-пад зямлі з'яўляецца Брыарэй. Паводле міфа — гэта пачварны волат з пяціцюдзсяціцю галовамі і ста рукамі. У нас ён, пільны ахоўнік трона Зеўса, выглядае больш звычайна. Але яго рост, яго голас, і асабліва яго вялікія кулакі, якія ён увесь час ускідвае пагражальна ўгору, павінны ўсё ж наводзіць страх. Словам, з'яўляецца Брыарэй.

З е ў с *(паказваючы на гантэлі)*. Як ты думаеш, гэта што — гантэлі?

Б р ы а р э й. Гантэлі, мой цар.

З е ў с. Ці гэта нешта іншае? Ці гэта падкоп пад трон?

Б р ы а р э й *(з радаснай гатоўнасцю)*. Падкоп пад трон! Змова! *(Узнімае ўгору кулакі і пагражальна трасе імі.)* У-у, гэтыя падкопшчыкі, гэтыя змоўшчыкі!

З е ў с *(іранічна ўсміхаючыся)*. А ты не перабольшваеш? Можна, гэта ўсё-такі сапраўды гантэлі? Здаецца, я некалі займаўся з імі гімнастыкай. Ану, паспрабую выціснуць, як некалі ў маладосці. *(Нахіляецца над гантэлямі і спрабуе іх узняць, але не можа.)* Вось табе і ўсемагутны, вось табе і вечна малады. *(Да Брыарэя, грозна.)* Ты што глядзіш? Ты нічога не чуў і не бачыў! Ясна?!

Б р ы а р э й *(спалохана)*. Ясна, мой цар.

З е ў с *(паказваючы на гантэлі)*. Прыняць!

Брыарэй пляскае ў далоні, убягаюць прыслужнікі і па знаку Брыарэя выносяць гантэлі.

З е ў с *(садзіцца на трон. Брыарэю)*. Сядзь побач.

Б р ы а р э й садзіцца побач з Зеўсам, на сваё звычайнае, відаць, месца.

(Прыхільна глядзячы на Брыарэя.) Ну вось так лепш... Калі ты побач са мной, я адчуваю сябе спакойней. Ты адзіны тут, на Алімпе, на каго я магу спадзявацца, каму магу даверыцца. *(Паўза, другім тонам.)* Я магу давярацца табе? Ты да канца адданы мне?.. Га? Ці ты таксама разам са змоўшчыкамі?

Б р ы а р э й *(узнімаючы кулакі)*. У-у, гэтыя змоўшчыкі! Ды я іх, мой цар...

З е ў с *(супакойваючыся, прымірэнча)*. Ну, ладна, ладна... Цаню тваю адданасць. Нахіліся бліжэй.

Б р ы а р э й нахіляецца да Зеўса, ён увесь адданасць і ўвага.

Дрэнь справы, Брыарэй. Сну няма. Ты ж ведаеш, як я спаў раней. Такога храпака даваў, што аж увесь Алімп ходырам хадзіў, каменні падалі ўніз, на зямлю. А цяпер то кашмары сняцца, то зусім не сплю. Сёння зноў слухаў усю ноч, як спяваюць багіні лёсу. Нешта прадказваюць наконт трона. Як быццам бы гэты стары, на якім я сяджу, трэба замяніць новым, залатым. І зрабіць гэта павінен як быццам бы К а в а л ь Гефест...

Б р ы а р э й. У-у, гэты К а в а л ь Гефест!

З е ў с. Таму я рашыў узяць Гефеста на Алімп і прызначыць богам... *(Паўза)*. І яшчэ сніўся кашмарны сон, як быццам бы аднекуль з'явіўся Праметэй з паходняй у руках...

Б р ы а р э й. У-у, гэты Праметэй! Ды я б яго!..

З е ў с. Не перабівай, дай даказаць... Значыць, паказвае мне паходню, смяецца задзірліва, а ў яго за спіной, бачу, тоўпяцца людзі, і таксама з паходнямі, і таксама нахабна смяюцца...

Б р ы а р э й. У-у, гэтыя людзі! Ды я б іх!..

З е ў с *(не звяртаючы ўвагі)*. Я вось думаю: чаму яны прысніліся мне з паходнямі? Адкуль у іх мог з'явіцца агонь? Што б гэта ўсё магло значыць? Зеўсу сны проста так не сняцца, у Зеўса ўсе сны прарочыя...

З'яўляецца Гермес.

Г е р м е с. Служу цару багоў і людзей! Адна нага тут, другая там.

З е ў с. Ты выканаў мой загад?

Г е р м е с. Так, ойча, толькі што быў у Гефеста.

З е ў с. Ты паведаміў яму аб маёй волі?

Г е р м е с. Так, ойча

З е ў с. Ну і што Гефест? Ён рады? Ён удзячны мне?

Г е р м е с. Так, ойча, *(Запінаецца.)* Толькі...

З е ў с. Якое тут можа быць «толькі»?!

Г е р м е с. Толькі ён не ведае, як быць з клятвай.

З е ў с. З якой яшчэ клятвай? З клятвай служыць Зеўсу?

Г е р м е с. Калі б, ойча... А то ён пакляўся разам з Праметэем...

Б р ы а р э й. У-у, гэты Праметэй!

З е ў с. Пакляўся разам з Праметэем?

Г е р м е с. Так, ойча. Пакляўся разам з Праметэем водамі свяшчэннай ракі...

З е ў с *(гнеўна стукае жэзлам)*. Водамі свяшчэннай ракі?!

Г е р м е с. Так, ойча... што ён з ім разам будзе верна і вечна служыць добрай справе, гэта значыць людзям.

З е ў с *(гневаецца яшчэ больш)*. Што будзе верна і вечна служыць людзям?!

Г е р м е с. Так, ойча.

Паўза. Зеўс, разгневаны, з хвіліну моўчкі глядзіць перад сабой застыглым позіркам.

З е ў с *(крыху супакойшыся)*. Та-ак... Зеўсу сны дарэмна не сняцца. Значыць, дайшло ўжо да клятвы. Зрэшты, ад Праметэя можна было чакаць усяго. А вось ад гэтага ціхага вырадка Гефеста я такога не чакаў. *(Да Гермеса.)* Ён што? Трапіў пад уплыў Праметэя? Перайшоў у яго веру?

Г е р м е с. Так, ойча. Гефест проста моліцца на Праметэя.

З е ў с. Не на мяне, а на Праметэя? Яны што — захацелі абодва ў тартар?

Б р ы а р э й *(радасна)*. У тартар іх! У тартар!

З е ў с *(глядзіць у роздуме на Брыарэя)*. У тартар? Але ж Гефест мне патрэбен, багіні лёсу мне пра яго напываюць... Можна, лепш так: каго ў тартар, а каму нектар? Га?.. *(Да Гермеса)* Значыць, Гефест рады, што я вяртаю яго на Алімп, але баіцца парушыць клятву.

Г е р м е с. Так, ойча.

З е ў с. А ты не мог растлумачыць яму, што толькі той верна служыць людзям, хто верна служыць Зеўсу?

Г е р м е с. Я не падумаў, ойча.

З е ў с. Не падумаў? Праметэй думае, а ты не падумаў!

Г е р м е с. Я думаў, ойча, што...

З е ў с *(злучыся)*. Ён думаў... Яшчэ адзін мысліцель знайшоўся! Хопіць з мяне Праметэя. *(Паўза)*. Дык вось ты так і скажы Гефесту,

што толькі аднаму Зеўсу вядома, што трэба людзям, і толькі той, хто служыць мне, той служыць людзям. Зразумела?

Г е р м е с. Так, ойча. Зразумела.

З е ў с. І зрабі так, каб Гефест неадкладна паспытаў нектару і амброзіі. Табе тут дапаможа Дыяніс. Дыяніс!

З'яўляецца Дыяніс.

Дыяніс (*весела*). Слаўся і пануй, вялікі Зеўс!

З е ў с. Паную і слаўлюся, а ты чым займаешся? Падыдзі бліжэй.

Дыяніс падыходзіць да Зеўса.

Дыхні... Та-ак. Ты паспеў ужо набрацца? З раніцы, як мага раней.

Дыяніс (*асабліва не бянтэжачыся, справа звычайная*). Служу дару багоў і людзей! Дэгусціраваў новы напітак. Нешта сярэдняе паміж віном і нектарам.

З е ў с (*заінтрыгаваны*). Ну і як? (*Нахіляючыся з трона, ціха, пазмоўніцку*.) Які букет?

Дыяніс. Букецік яшчэ той, ойча! Выпіў кубак і не ведаю, дзе я,— на Алімпе, ці на сёмым небе.

З е ў с. Ну-ну! Пі, але справу рабі.

Дыяніс (*усё ў тым жа гулліва-вясёлым тоне*). Служу цару багоў і людзей!

З е ў с. Ведаеш што? Пачастуеш сёння разам з Гермесам каваля Гефеста. Можаш нават новым напіткам.

Дыяніс. Гатовы служыць цару багоў і людзей, але ж нектар — напітак багоў, а Гефест...

З е ў с. Нічога, я дазваляю. Гефест хутка будзе богам, раней, чым ты працверазееш. І вось ты пакажы яму, як і што п'юць-ядуць багі. Хай параўнае са сваімі праснакамі.

Дыяніс. Будзе зроблена, ойча. Па першаму разраду.

З е ў с (*да Дыяніса і Гермеса*). Ну, а пасля пачастунка адвезяце яго на Алімп, хай паглядзіць палац, алімпійскую кузню... Зразумелі?

Г е р м е с і Дыяніс (*разам*). Зразумелі.

Дыяніс. Служу цару багоў і людзей!

Г е р м е с. Адна нага тут, другая там.

Гермес і Дыяніс выходзяць.

З е ў с (*задаволены, як мудра ён вырашае*). Афрадыта!

З'яўляецца багіня кахання, чароўная Афрадэнта.

Брыарэй. У-у, гэтая красуня!

Зеўс. А-а, цудоўнейшая з маіх багінь! Ёсць размова, Афрадэнта... Адоніса аплакала, з Эротам разабралася, з Апалонам нацешылася, ці не так? Пара канчаць гэтыя гулі, пара выходзіць замуж за станоўчага чалавека... прабач, бога! Чуеш мяне, Афрадэнта?

Афрадэнта. Чую, мой уладар... Але толькі дзе ён, гэты станоўчы чалавек... прабач, бог?

Зеўс. Ён ёсць, дачка мая. Зеўс ведае, што кажа. Ты выйдзеш замуж за каваля Гефеста.

Афрадэнта (збянтэжаная ад нечаканасці). За каваля... за Гефеста?.. Так... але я... я ж багіня...

Зеўс. Усё ў маёй уладзе. Заўтра Гефест стане алімпійскім богам, і ты з'явішся да яго ва ўсёй сваёй красе... Разумееш?

Афрадэнта. Разумею, ойча. Толькі вось... Я ж багіня кахання, свабоднага кахання, а не шлюбу... Як, мне тут быць, мой уладар?

Зеўс. Разважаць будзеш потым. Зеўс ведае, што кажа і што робіць. Паўтараю, заўтра ты павінна выйсці замуж за Гефеста, ці жаніць яго на сабе, паглядзі, што ў цябе лепш атрымаецца.

Афрадэнта. Ясна, ойча.

Афрадэнта выходзіць.

Зеўс (да Брыарэя). Вось так, мой верны вартавы. Што ты побач — гэта добра. Твае кулакі мяне супакойваюць.

Брыарэй (ускідваючы ўгору кулакі). У-у!

Зеўс (працягваючы). Але сняцца трывожныя сны, настаюць новыя часы, і тут адных кулакоў мала. Трэба яшчэ варушыць і гэтым... (тыкае пальцам у скронь). Патрэбна яшчэ і хітрасць, патрэбна сякая-таякая стратэгія, трэба глядзець: каму прыгразіць кулаком, а каго павабіць пальчыкам, каго ў тартар, а каму нектар.

Брыарэй (больш ахвотна акцэнтуючы на першай частцы). Каго ў тартар... каго ў тартар, а каму нектар!

КАРЦІНА ТРЭЦЯЯ

Тая ж пляцоўка ля ўвахода ў пячору. Гефест увіхаецца — мы бачым яго час ад часу ў праёме — у сваёй кузні. Ён, працуючы, спявае:

Высока мой молат ўзлятае: гэ-эх!

Мой горан шугае і г. д.

Лёгка, ціха, каб не пачуў Гефест — тс-с-с,— убягаюць Акіяніды, гулі-
вья, вясёлыя, светлыя ў сваіх блакітных уборах. Пераглядваюцца, прыслухоў-
ваюцца да песні. Потым пачынаюць падпяваць: «Высока мой молат ўзятае:
гэ-эх!..»

Гефест выглядвае з пячоры, усміхаецца.

Гефест. А-а, гэта вы, гарэзы.

Акіяніды (*разам*). Гэта мы, Гефест!

Гефест. Добра, што вы прыйшлі. У мяне для вас кольвечы-што
знойдзецца. Хвілінку. (*Знікае ў пячоры.*)

Акіяніды (*радуючыся, спяваюць і скачуць, узяўшыся за рукі*).

Добра, што мы прыйшлі,
добра, што мы прыйшлі,
добра, што мы прыйшлі,
Гефест нам зрабіў падарункі.

Гефест выходзіць з пячоры з аздобамі ў руках.

Гефест. Ну вось, весялухі-скакухі... Хто прасіў зрабіць бранза-
лет?

Першая Акіяніда. Я, Гефест! Вядома, я.

Гефест. Вось ён. Калі ласка.

Першая Акіяніда падбягае да Гефеста, бярэ бранзалет, дзякуе, адшоў-
шы, разглядае і прымярае падарунак.

А хто хацеў мець кліпсы?

Другая Акіяніда. Я, Гефест! Кліпсы — мая мара!

Гефест. Вось яны. Бяры і радуйся.

Другая Акіяніда падбягае да Гефеста, бярэ кліпсы і г. д.

А каму я абяцаў кулон?

Трэцяя Акіяніда. Мне, Гефест! Каму ж яшчэ! Ён мне сёння
сніўся.

Гефест. Вось ён. Насі на шчасце.

Трэцяя Акіяніда падбягае да Гефеста, бярэ падарунак і г. д. Цяпер ужо ўсе
Акіяніды разам радуюцца падарункам, разглядаюць іх, прымерваюць. Чуваць
воклічы захаплення. Гефест задаволена ўсміхаецца, назіраючы ўсё гэта.

Першая Акіянίδα. Дзякуй, Гефест. Ты малайчына, ты ўмееш трымаць слова: сказаў, што зробіш,— і зрабіў.

Другая Акіянίδα. Дзякуй, Гефест. Ты слаўны, у цябе залатая рукі!

Трэцяя Акіянίδα. Дзякуй, Гефест. Ты сапраўдны друг. Мы любім цябе, Гефест!

Узяўшыся за рукі, кружацца вакол Гефеста і напываюць:

Дзякуй, Гефест,
ты слаўны, Гефест,
мы любім цябе, Гефест.
Мы любім цябе,
мы любім цябе,
мы любім цябе, Гефест!

Гефест (*збянтэжана ўсміхаецца*). Ну хопіць вам дзякаваць ды прызнавацца ў любві. Вы лепш скажыце, каго вы любіце больш за мяне і дзеля каго надзенеце свае новыя аздобы?

Першая Акіянίδα. Каго мы любім больш за цябе?

Другая Акіянίδα. Дзеля каго мы надзенець новыя аздобы?

Трэцяя Акіянίδα. Каго?.. Дзеля каго?..

Гефест. Ладна, я вам падкажу. Можна, Праметэя? Можна, дзеля яго?

Акіяніды (*разам*). Можна, Праметэя? Можна, дзеля яго?

Гефест (*смеючыся*). Ну, вядома. Шкада толькі, што яго няма з намі. Ён быў тут нядаўна і пайшоў зноў да людзей.

Першая Акіянίδα. Ён быў тут нядаўна?

Другая Акіянίδα. І пайшоў зноў да людзей?

Трэцяя Акіянίδα. Ён быў тут нядаўна і пайшоў зноў да людзей?

Гефест. Так, пайшоў да людзей. Ён іх вельмі любіць і шкадуе.

Першая Акіянίδα (*узрушана*). Ён іх вельмі любіць і шкадуе? (*З адчаем.*) Гефест, дарагі, ён іх любіць больш, чым мяне... чым нас! Навошта яны яму, гэтыя людзі!

Другая Акіянίδα (*тым жа голасам*). Гефест, дарагі, ён, любіць іх больш, чым мяне... чым нас!

Трэцяя Акіянίδα. Навошта яны яму, гэтыя людзі!

Гефест (*ураджаныя словамі Акіянід*). Не ведаю, навошта яму людзі, але вы, бадай, казалі праўду: Праметэй любіць іх больш, чым вас, чым усіх нас, у тым ліку і мяне, свайго адзінага друга.

Першая Акіянίδα. Дык што ж ён робіць? Што ж гэта будзе?

Д р у г а я А к і я н і д а. Дык што ж ён робіць?
Т р э ц я я А к і я н і д а. Што ж гэта будзе?
А к і я н і д ы (*разам*). З намі ўсімі? З ім самім?

Раптоўна з'яўляецца Гермес.

Г е р м е с. Я магу адказаць вам на вашы пытанні, нявінна-блакітныя стварэнні. Праметэй любіць людзей, больш чым сваіх Акіянід,— гэта яшчэ туды-сюды. Праметэй любіць людзей, больш чым свайго сябра,— гэта таксама цяпіма. Але вось тое, што Праметэй любіць людзей больш, чым самога Зеўса, гэтага Зеўс яму ніколі не даруе. Зеўс у рэшце рэшт возьме яго за жабры.

А к і я н і д ы (*спалохана, адна за другой*).

— Зеўс яму не даруе?

— Зеўс Праметэя?..

— Возьме за жабры?

Г е р м е с. А як жа вы думалі? Такі лёс усіх богазневажальнікаў... Ну, а што датычыць Гефеста, то яму багі спрыяюць. Ён скоро развітаецца са сваёй пячорай і ўзыхдзе на Алімп. Ён вам пра гэта нічога не гаварыў?

А к і я н і д ы (*радасна-здзіўлена*). Яму багі спрыяюць?

— Ён скоро развітаецца з пячорай?

— І ўзыхдзе на Алімп?

Г е р м е с. Уявіце сабе. Ну, а што да вас саміх, то вы будзеце, з аднаго боку, аплакваць горкі лёс свайго любімчыка Праметэя, а з другога — час ад часу цешыцца аздобамі, якія вам будзе рабіць па старой дружбе Гефест. А цешыцца будзе чым, бо аздобы гэтыя будуць зроблены не з якой-небудзь медзі, а з чыстага золата і серабра, і будуць зроблены не ў гэтай курнай, цёмнай пячоры, а ў раскошнай боскай кузні. Ясна, мае блакітнавокія рыбка? Ну, ды гэта тое, што будзе заўтра. А зараз мы будзем весяліцца! Зараз тут будзе Дыяніс!

А к і я н і д ы (*у адзін голас*). Сам Дыяніс?! Вось гэта здорава!

З'яўляецца, верхам на асле, бог віна і весялосці Дыяніс, абвіты хмелем і вінаграднай лазой. За ім — яго нязменная світа: гулівыя, поўныя жыцця вакханкі, захмялелыя сатыры, музыканты. Вакханкі кружацца ў тэмпераментным танцы, сатыры няўкладна скачучь, крыўляюцца.

Дыяніс сыходзіць з асла, ідзе да Гефеста.

Дыяніс. Прымай гасцей, Гефест! Хопіць каваць-працаваць!
Будзем нектар смакаваць! Будзем скакаць ды спяваць!

Світа. Хопіць, Гефест, каваць-працаваць!

Будзем, Гефест, нектар смакаваць!
Будзем скакаць ды спяваць!

Звіняць тымпаны, б'юць бубны, усе танцуюць, утварыўшы агульны круг, у
які ўцягваюцца таксама Акіяніды і Гефест.

Дайце спачын рукам,
а сэрцу — віна, весялосці.
Прыйшоў Дыяніс,
прыйшоў бог вясоўлы у госці.
Прыйшоў Дыяніс,
прыйшоў спадарожнік наш вечны.
Прыйшоў Дыяніс,
хмелем зялёным увенчаны.
Прыйшоў Дыяніс,
лазой вінаграднай абвіты.
Прыйшоў Дыяніс
з сваёю нязменнаю світай.
Прыйшоў Дыяніс —
яму давярайце ўсе тайны.
Прыйшоў Дыяніс —
яму задавайце пытанні.
На вашы пытанні
адкажа ён мудра і смела:
«Піць трэба віно —
і стане ўсё зразумела,
Піць трэба віно —
і вы натоліце прагу.
Піць трэба віно —
і вы адшукаеце праўду...»
Прыйшоў Дыяніс,
прыйшоў бог вясоўлы у госці.
Дайце спачын рукам,
а сэрцу — віна, весялосці.

Тымпаны і бубны сціхаюць, карагод спыняецца.

Дыяніс. Віна! Нектара!

Падносяць чашы з напіткам. Дыяніс бярэ адну і падае Гефесту. Той не
рашаецца браць, бянтэжыцца: упершыню ж такое.

Бяры, Гефест, бяры, Гефест, сам Дыяніс табе дае.

Г е р м е с (*ён таксама з чашай у руцэ*). Бяры, Гефест, бяры, Гефест, сам Дыяніс табе дае.

У с е. Бяры, Гефест, бяры, Гефест, сам Дыяніс табе дае.

Г е ф е с т нясмела бярэ чашу.

Д ы я н і с. Пі, Гефест, у тваіх руках напітак багоў!

Г е р м е с. Пі, Гефест, у тваіх руках напітак багоў. Яго п'юць Зеўс і Гера, яго п'юць Апалон і Афродыта, Арэс і Афіна, яго п'ём мы з Дыянісам. Яго п'юць толькі багі, і ніхто больш, апроча багоў. Зеўс выбраў аднаго цябе, акрамя багоў, толькі цябе так уганараваў — піць напітак багоў нектар... Пі, Гефест!

У с е. Пі, Гефест, пі, Гефест, пі напітак багоў нектар!

Г е ф е с т нарэшце рашыўся прыгубіць чашу. Цяжка сказаць, спадабаўся яму напітак ці не. Ён разгублена азіраецца, ці піць далей? (Яго дружна заавочваюць.) «Пі, Гефест, пі, Гефест, пі напітак багоў нектар!» (Гефест апаражняе чашу, хмялее, на яго твары блукае незнаёмая нам да гэтага усмешка.)

Г е р м е с. Ну як, Гефест? Спадабаўся табе напітак багоў нектар?

Г е ф е с т (*у яго ўжо крыву заплятаецца язык*). Сп-падабаўся.

Г е р м е с. Ну вось бачыш. А зараз мы пачастуем цябе амброзіяй.

Д ы я н і с. Амброзіі! Амброзіі! Гефесту!

Прыносяць чашу з амброзіяй. Дыяніс бярэ і падае Гефесту. Той, зноў-такі, не рашаецца спачатку браць.

Бяры, Гефест, бяры, Гефест, сам Дыяніс табе дае!

Г е р м е с. Бяры, Гефест, бяры, Гефест, сам Дыяніс табе дае!

У с е. Бяры, Гефест, бяры, Гефест, сам Дыяніс табе дае!

Г е ф е с т бярэ чашу з амброзіяй.

Д ы я н і с. Еш, Гефест, у тваіх руках амброзія — ежа багоў!

Г е р м е с. Еш, Гефест, у тваіх руках амброзія — ежа багоў. Яе ядуць толькі багі, і ніхто больш, апроча багоў. Зеўс выбраў аднаго цябе, акрамя багоў, толькі цябе так уганараваў — есці ежу багоў амброзію. Еш, Гефест!

У с е. Еш, Гефест, еш, Гефест, еш амброзію — ежу багоў!

Г е ф е с т спрабуе амброзію, відаць, яда падабаецца.

Г е р м е с. Ну як? Смачна?

Г е ф е с т (*збянтэжана аблізваючыся*). См-мачна.

Г е р м е с. Ну вось, бачыш. А я табе што казаў? А калі ты станеш богам, будзеш кожны божны дзень піць нектар і есці амброзію. Праўда, Дыяніс?

Д ы я н і с. Вядомая справа, а што ж яшчэ рабіць на Алімпе, як не есці і піць, не піць і есці... Эй! Віна! Нектару! Амброзіі! І піць будзем, і гуляць будзем!

Г е ф е с т (*ён яўна захмялеў*). І піць будзем, і гуляць будзем. (*Спахопліваецца.*) Не, не будзем... Не буду... Не хачу... Не магу... У мяне ў пячоры ёсць свой абед... у мяне ёсць поўны жбан вады, і ёсць сыр і праснакі...

Г е р м е с. Ха-ха-ха! Вы чуеце, што ён кажа! Яго сам Дыяніс частуе нектарам і амброзіяй, а ён пра ваду і праснакі... Ха-ха-ха!

Усе смяюцца. Зноў прыносяць чашы з напіткам і ежай багоў.

Д ы я н і с (*падносячы чашу Гефесту і беручы другую сабе*).

Вып'ем, Гефест, за слодыч і радасць жыцця!

Г е р м е с, (*таксама бярэ чашу*). Вып'ем, Гефест, за слодыч і радасць жыцця! Новага жыцця твайго!

У с е. Вып'ем, Гефест, вып'ем, Гефест, за слодыч і радасць жыцця!

Выпіваюць. Гефест таксама. Зноў гучаць тымпаны і бубны, усе кружацца ў карагодзе, скачуць, спяваюць: «Прыйшоў Дыяніс...» Спявае і смешна скача на сваіх крывых нагах і Гефест. Пасля, па знаку Гермеса, яго садзяць на асла і вязуць на Алімп. Сцэна пусцее. Усталёўваецца нейкая незвычайная цішыня. І ў гэтай цішыні, недзе за сцэнай, чуваць голас Гефеста: «Праметэй!.. Праметэй!» У гэтым голасе і надзея на выратаванне, і развітальная туга. З'яўляецца Праметэй.

П р а м е т э й (*устрывожана*). Здаецца, мяне клікаў Гефест. Але дзе ты? Гефест, дзе ты? (*Заглядае ў пячору.*) Гасне агонь у горне, абед стаіць некрануты... Што здарылася? Дзе ён можа быць? (*Аглядае пляцоўку, прынюхваецца.*) Пахне Алімпам. Тут толькі што балявалі. Тут быў Дыяніс са сваёй кампаніяй... Але што яму тут трэба было? Навошта яму было сюды з'яўляцца? Што яшчэ задумаў Зеўс?.. (*Пасля паўзы.*) Так-так, здаецца, здагадваюся. Зеўсу для нечага спатрэбіўся Гефест і яго павезлі на Алімп... Напаілі нектарам і павезлі. (*Цяжка апускаецца на камень, які ляжыць ля ўвахода ў пячору, і ахоплівае рукамі галаву.*)

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

Гефест прачынаецца раніцай у сваім новым жыллі, у алімпійскім палацы, куды яго прывезлі напярэдадні Гермес з Дыянісам. Узнімае 'галаву, здзіўлена азіраецца: што гэта — сон ці ява?

Гефест (*спахопліваючыся*). Позна ўжо... Чаго гэта я разаспаўся сёння?

З'яўляецца прыслужнік.

Прыслужнік. Служу богу Гефесту! Гефест (*здзіўлена глядзіць на яго*). Служыш? Каму служыш? Дзе гэта я?

Прыслужнік. На Алімпе, у алімпійскім палацы. Якія будуць загады?

Гефест. Загады?.. Якія загады?

Прыслужнік. Любыя... Розныя... Ну, можа, ёсць якія жаданні? Можа, бог Гефест чаго-небудзь хоча? (*Пляскае ў далоні.*) Нектара і амброзіі богу Гефесту.

Прыносяць і ставяць перад Гефестам боскі сняданак.

(*Першы прыслужнік зноў пляскае ў далоні*). Туніку і плашч!

Прыносяць туніку і плашч, рабалепна кладуць іх.

(*Да Гефеста.*) Якія яшчэ будуць загады? Што яшчэ трэба?

Гефест (*усё так жа няўцямна, здзіўлена*). Загады? Мне трэба ў кузню, трэба распаліць горан...

Прыслужнік. Не турбуйся, бог Гефест. Ужо ўсё даўно гатова: горан распалены, метал падрыхтаваны, памочнікі нагатовы.

Гефест. Усё даўно гатова?

Прыслужнік. Так, бог Гефест. Ты можаш пераканацца ў гэтым сам. Калі ласка.

Прыслужнік ідзе да адных з дзвярэй, адчыняе іх, запрашае зайсці Гефеста. Той заходзіць. Мы самі не бачым, што там за боская кузня, але можам здагадвацца па зьянню, якое ідзе ад яе, па рэакцыі Гефеста, які выказвае захапленне ўсім, што ён там бачыць: «О-о! Вось гэта кузня! Які горан! Які молат! А колькі тут металу! О-о, ды гэта ж золата і серабро!»

Г е ф е с т виходзіць з кузні ўражаны, яго твар ззяе ад захаплення.

П р ы с л у ж н і к. Усё ў парадку, бог Гефест?

Г е ф е с т. Так, усё гатова. *(Няўпэўнена.)* Я магу тут каваць?..

П р ы с л у ж н і к. Так. Гэта твая кузня, бог Гефест. Усё тут належыць табе. Якія будуць яшчэ загады?

Г е ф е с т *(машынальна, уражаны ўбачаным)*. Ніякіх не будзе... няма ніякіх...

Прыслужнік знікае.

(Адчыняе дзверы ў кузню.) Ён гаворыць, што тут усё мае. Няўжо гэта праўда? О, калі б я меў такую кузню! *(Паўза, любуецца моўчкі.)* Які горан! Як ззяе, як палае агонь! Чакайце, дык гэта ж і ёсць той самы Зеўсаў, той самы нязгасны, алімпійскі агонь! *(Бегае па сцэне, узрушаны сваім адкрыццём.)* Той самы чарадзейны агонь, пра які мне не раз казаў Праметэй і якога Зеўс пазбавіў людзей!.. Што рабіць? Калі б тут быў Праметэй... Праметэй!

З'яўляецца Праметэй, захутаны да вачэй у плашч.

П р а м е т э й, Я тут, Гефест. Ты мяне клікаў?

Г е ф е с т *(радасна)*. Ты, Праметэй! Ты знайшоў мяне!

П р а м е т э й. Я яшчэ на досвітку прабраўся ў палац... Калі ты клікаў мяне ўчора — я пачуў і адразу прыбег да пячоры. Але цябе ўжо не было. І я здагадаўся, што адбылося і дзе ты. Я пайшоў следам. І вось я тут.

Г е ф е с т. Добра, што ты прыйшоў! Ты ведаеш, што там? *(Паказвае на дзверы, якія вядуць у кузню.)* Там кузня... Але не звычайная, не такая, як у нашай пячоры. І там, у горне, гарыць алімпійскі агонь. Той самы агонь, Праметэй, пра які ты даўно марыш. Глядзі! *(Адчыняе дзверы ў кузню.)* Бачыш!

П р а м е т э й *(пасля паўзы, усхвалявана)*. Бачу, Гефест. Бачу і вачам сваім не веру. Няўжо гэта праўда?

Г е ф е с т. Праметэй, паслухай, ты ж хацеў мець такі агонь?

П р а м е т э й. Так, Гефест. Гэта маё самае вялікае, самае заповітнае жаданне. Я павінен даць людзям гэты агонь... Інакш яны загінуць.

Г е ф е с т. Дык лічы, што тваё жаданне збываецца, што агонь у нашых руках.

П р а м е т э й *(нільна глядзіць на Гефеста)*. Гэта праўда, Гефест?

Г е ф е с т. Так, Праметэй. Мы ж з табой пакляліся... І мы зараз, пакуль тут нікога няма, возьмем агонь з горна, і ты можаш несці яго людзям.

П р а м е т э й. Дзякуй, Гефест! Ты сапраўдны друг... Значыць, за работу? *(Заглядваючы ў кузню.)* Толькі як узяць агонь? Што тут прыдумаць?

Г е ф е с т. Не хвалюйся, зараз што-небудзь прыдумаем. *(Нешта шукае.)* Хвілінку. Дзе ж гэта мая мыліца? Ага, вось яна, вось яна, мая трэцяя нага. *(Узнімае нартэкавы кіёчак.)* Лічы, што знайшлі выхад. Гэты кіёчак — якраз тое, што нам і трэба. Ён выручаў мяне не раз, калі я ўзбіраўся ў горы ці спускаўся ў даліну, я заўсёды мог смела на яго апірацца. Цяпер ён зноў паслужыць нам.

П р а м е т э й. Як, якім чынам?

Г е ф е с т. Ды вельмі проста. Ён жа, паглядзі, усярэдзіне парожні, я апушчу яго ў горан, асяродак загарышца, і агонь будзе як бы схаваны ў футарале. Бяры і нясі, калі ласка.

П р а м е т э й. Здрава прыдуманая! Калі хто і сустрэнецца, дык нічога не западозрыць. Толькі, скажы, ці паспею я данесці агонь? Сам кіёк не загарышца?

Г е ф е с т. Паспееш. У нартэка тоўсты асяродак і гарыць вельмі доўга. Усё. Я іду за агнём, а ты тут пабудзь, папільнуй. *(Ідзе ў кузню, адтуль чуваць яго голас.)* О, Праметэй, з гэтым агнём жарты дрэнныя. Ён сваю справу ведае, ён ужо спапяляе сэрцавіну, ён ужо там!.. *(Выходзіць, асяражна несучы ў дзеху руках нартэк і радасна глядзячы на Праметэя.)* На, трымай! Ён твой.

П р а м е т э й *(беручы кіёк і заглядваючы ўсярэдзіну)*. Гарышці! Сапраўды гарышці! У нас ёсць алімпійскі агонь! *(З удзячнасцю і захапленнем глядзіць на Гефеста.)* Гефест, друг мой, гэта сон ці сапраўднасць?

Г е ф е с т *(усміхаючыся)*. Сапраўднасць, Праметэй. Такая ж сапраўднасць, як тое, што мы з табой цяпер побач.

П р а м е т э й. І гэты дар... *(падишукваючы словы)* гэты скарб ты аддаеш мне? Я магу ім як хачу распарадзіцца?

Г е ф е с т. Так, Праметэй. Ты шмат для мяне зрабіў, і я рады табе аддзячыць, рады памагчы табе. Я разам з табой пакляўся служыць людзям, і я рады, што наша клятва здзяйсняецца.

П р а м е т э й. Дзякуй, Гефест! У мяне сёння шчаслівы дзень. Я двойчы шчаслівы! Таму, што збываецца, нарэшце, мая мара. І яшчэ таму, што я пераканаўся канчаткова: у мяне ёсць сапраўдны друг. Гэта вельмі важна, што мы з табой разам. Калі адзін, калі табе няма каму ўсміхнуцца, любая радасць будзе для цябе палавінчатая. Поўная

яна можа быць толькі тады, калі да яе мае дачыненне яшчэ нехта. *(Паўза. Глядзіць на Гефеста.)* Я шчаслівы, Гефест. Але непакоіць адна акалічнасць.

Г е ф е с т. Якая, Праметэй?

П р а м е т э й. Я быў бы дрэнным сябрам, калі б не сказаў табе цяпер, што нас чакаюць выпрабаванні. Ты ж сам разумееш, што Зеўс не даруе нам таго, што агонь трапіць да людзей. І вось я цяпер і радуся і адначасова думаю: ці маю я права ставіць цябе пад небяспеку? Я баюся, каб не была занадта вялікай твая ахвяра на алтар нашай дружбы... За сябе я не баюся. Я ўжо даўно змагаюся з тыранам, я ведаю, на што іду, я гатовы да ўсяго. А вось ты...

Г е ф е с т. Не бойся за мяне, Праметэй. Я таксама гатовы да ўсяго. І што б ні здарылася — я таксама не буду ні аб чым шкадаваць, я заўсёды буду верны нашай дружбе і нашай клятве.

П р а м е т э й *(глуха, з хваляваннем)*. Дзякуй, Гефест. Ты сапраўдны друг. І для мяне гэта вельмі дорага. І тым больш, я не хацеў бы ставіць цябе пад удар. Давай мы дамовімся так: калі што здарыцца, то ўсю віну я вазьму на сябе, я скажу, што гэта я сам, без чыёй-небудзь дапамогі, выкраў агонь і аднёс яго людзям. Магло ж быць і такое, ці не праўда? Дамовіліся, Гефест?

Г е ф е с т. Не, не трэба так, Праметэй. Мы ж пакляліся з табой.

П р а м е т э й. Ладна, не будзем спрачацца, не будзем траціць час. *(Заглядваючы ў нартэк.)* Гарыць! Я іду. Людзі, я іду да вас! На гэты раз — са свяшчэнным агнём. Ён загарыцца зараз у вашых ачагах і горнах, ён запаліць надзею у вашых сэрцах!.. Бывай, Гефест!

Рашучым крокам Праметэй пакідае сцэну, захінуўшы палой плашча нартэк з агнём. Гефест стаіць як укопаны. Потым раптам парываецца ўслед за ім.

Г е ф е с т. Чакай, Праметэй!.. Чаму ты пакінуў тут мяне? Мне таксама трэба ісці... у сваю пячору... у сваю кузню... Навошта мне іх нектар? Навошта мне іх туніка? Навошта мне іх кузня? Мне трэба ісці да сябе дамоў, і працаваць там, і чакаць там цябе.

Лёгка, бяшумна, нібы з паветра, з'яўляецца перад Гефестам Афрадэнта.

А ф р а д ы т а. А мяне ты не чакаў, Гефест?

Г е ф е с т *(уражаны такім цудам)*. Цябе?.. Хто ты?.. Харыта?

А ф р а д ы т а. Ну што ты, Гефест... Якая ж я Харыта! Перад табой багіня з багінь — Афрадэнта.

Г е ф е с т. Афрадэнта?

А ф р а д ы т а. Так, Гефест. І я прыйшла сказаць табе, што па волі Зеўса я павінна стаць тваёй жонкаю, каб цябе кахаць і нарадзіць табе дзяцей слаўных.

Г е ф е с т (*збянтэжана*). Па волі Зеўса... стаць маёй жонкай... каб мяне кахаць... і каб нарадзіць дзяцей...

А ф р а д ы т а. Так, Гефест. Такая воля Зеўса.

Г е ф е с т. Такая воля Зеўса? (*Паўза.*) А сама ты... сама ты зможаш... захочаш любіць мяне... такога (*Аглядае сябе, свае скалечаныя ногі.*)

А ф р а д ы т а (*падыходзячы бліжэй да Гефеста*). Я ўдзячна, Гефест, Зеўсу, што па яго волі суджаным стаў якраз ты. Бо калі я цябе ўбачыла, то пакахала адразу, з першага погляду.

Г е ф е с т. Пакахала... з першага погляду?

А ф р а д ы т а. Так, Гефест. (*Пяшчотна дакранаецца рукой да яго пляча.*) Якія ў цябе шырокія плечы! Якія ў цябе вялікія рукі! Якая моцная шыя! Які мужны і адкрыты твар! Ніхто на Алімпе не можа зраўняцца з табой, ні ў каго тут няма такіх плячэй і рук, такога твару. Павер мне...

Г е ф е с т. І ты зусім не глядзіш на мае ногі? (*Да залы.*) Яна нават не глядзіць на мае ногі! Яна зусім не зважае на тое, што я кульгавы! (*Да Афрадыты.*) Мне ніколі ніхто так не гаварыў. Праўда, Акіяніды казалі, калі я дарыў ім аздобы, што яны мяне любяць, але яны казалі зусім не так, як ты... І яны глядзелі на мае ногі. (*Нерашуча.*) Ты сапраўды кахаеш мяне і хочаш стаць маёй жонкай?

А ф р а д ы т а. Так, Гефест. А ты? Ты згодны ўзяць мяне ў жонкі?

Г е ф е с т. Я згодны. Ты такая прыгожая і такая добрая, Ты зусім не зважаеш на мае ногі... Але я, Афрадыта, павінен вярнуцца ў сваю пячору.

А ф р а д ы т а (*спалохана*). Ты павінен вярнуцца ў сваю пячору?

Г е ф е с т. Так, Афрадыта. Мне трэба быць там. Там мая кузня, там мае ўсё. (*Нясмела.*) Вось калі б ты згадзілася пайсці са мной... Нам было б добра там. Я ўмею ўсё рабіць. Я б нарабіў табе такіх аздоб!.. Днём мы працавалі б, а вечарам мы сядзелі б каля пячоры на траве і слухалі б, як заліваюцца цыкады, як у даліне грае на сваёй жалейцы пастух. Ён так хораша грае кожны вечар!.. І да нас прыходзіў бы Праметэй. Ты б гатавала нам вячэру. І мы б разам вячэралі, гутарылі і слухалі, як іграе пастух, і глядзелі б, як заходзіць сонца...

А ф р а д ы т а (*смеючыся*). Я б гатавала вячэру? Цікава, а што б мы там у цябе елі?

Г е ф е с т. Мы б елі праснакі, сыр, алівы...

А ф р а д ы т а. Праснакі... Упершыню чую пра такую яду... Гефест, дарагі! Я ж багіня, а багіня можа есці толькі амброзію і піць толькі нектар. Інакш я перастану быць маладой і прыгожай. І ты першы перастанеш мяне кахаць.

Г е ф е с т. Не, Афрадыта, якой бы ты ні стала, я ўсё адно буду цябе кахаць... Хадзем са мной, Афрадыта! Нам будзе там добра...

А ф р а д ы т а. Не, Гефест, гэта немагчыма. Я багіня, і я павінна жыць на Алімпе, піць нектар і есці амброзію. Ды і Зеўс не дазволіць мне быць тваёй жонкай, калі ты не станеш богам і не будзеш жыць на Алімпе... Ты ж становішся богам, Гефест?

Г е ф е с т (*пасля паўзы*). Так... Але я даў клятву.

А ф р а д ы т а. Ты даў клятву? Якую?

Г е ф е с т. Я пакляўся свяшчэннай ракой...

А ф р а д ы т а (*спалохана*). Ты пакляўся свяшчэннай ракой?..

Г е ф е с т. ...што буду разам з Праметэем верна і вечна служыць добрай справе, дапамагаць людзям. Я пакляўся і я павінен ісці...

А ф р а д ы т а. Не, Гефест, ты зусім не павінен нікуды ісці. Хай ідзе твой Праметэй, а ты павінен заставацца тут. Такая воля Зеўса, а вышэй за яе нічога няма.

Г е ф е с т. Але ж я не магу парушыць клятву.

А ф р а д ы т а. А ты яе і не парушыш. Нічога не робіцца без вышэйшай волі Зеўса. І толькі той, хто выконвае яго волю, той можа рабіць дабро і дапамагаць людзям.

Г е ф е с т. Толькі той, хто выконвае волю Зеўса, можа рабіць дабро? Гэта праўда?

А ф р а д ы т а. Так, Гефест, гэта праўда. Ты павінен быць удзячны Зеўсу за свой лёс, за наша з табой шчасце і павшей няўхільна выконваць яго волю, верна служыць яму. (*Гулліва, какетліва.*) Ну і, вядома, мне, сваёй багіні, сваёй суджанай, сваёй жонцы... Ці ведаеш ты, што такое — каханне? Не ведаеш. А тварыць дабро — гэта перш за ўсё кахаць... Не, Гефест, ты нікуды не пойдзеш, ты застанешся на Алімпе, са мной. Дзеля мяне, дзеля кахання. І мы будзем з табой шчаслівыя. Ну скажы мне, Гефест, што ты нікуды не пойдзеш, што ты застаецца тут.

Г е ф е с т (*вагаецца*). Але ж я... мы з Праметэем...

А ф р а д ы т а. Гефест, мой дарагі, мой богароўны! Навошта табе твой Праметэй? Ёсць мы з табой, ёсць ты ў мяне, а я ў цябе, і ніхто нам больш не патрэбны. (*Зной дакранаецца рукой да пляча Гефеста.*) У цябе такія плечы, такія грудзі!..

З'яўляецца Гермес. Насмешліва глядзіць на Гефеста і Афрадыту.

Г е р м е с (*дэкламуе*). Гэй, столь вышэй узнімайце, —
о Гіменэй!

Дуць жаніх і нявеста, — о Гіменэй!

А ф р а д ы т а. Мы цудоўна і без цябе абыходзіліся... Хто цябе прасіў з'яўляцца тут?

Г е р м е с. Ты ж ведаеш, хто мяне пасылае. Зеўс хоча бачыць Гефеста.

А ф р а д ы т а. А-а... Да пабачэння, Гефест.

А ф р а д ы т а пакідае сцэну.

Г е р м е с (*надмігвае Гефесту*). А я што табе казаў? Брава, брава! Ты робіш поспехі. Сама Афрадыта завітала... Некаторым багам паказвала ад варот паварот. А з табой, гляджу, забуркавала, бы тая галубка.

Г е ф е с т (*з летуценна-шчаслівай усмешкай на твары*). Такая прыгожая, такая незвычайная... І нават ні разу не паглядзела на мае ногі.

Г е р м е с. Ну вось бачыш, што значыць з'явіцца на Алімпе... І гэта табе не твая чарнапятая пастушка і не нейкая там земнаводная — ні рыба, ні мяса — Акіяніда... Гэта — падумай толькі — сама Афрадыта, сама багіня любові! Шчасліўчык ты, Гефест!.. Ну, а зараз збірайся, ідзем да Зеўса.

Г е ф е с т. Да Зеўса? (*Адступае спалохана назад*.)

Г е р м е с. Так. Цябе прымае сам цар багоў і людзей. Ён хоча ўрачыста прадставіць цябе як новага бога свайму Алімпу. Ну, а пасля, як тут заведзена, цябе, новаяўленага бога, успырскнуць. Прадбачу, браце, які будзе выпівон-закусон. Амброзію гатовіць асабісты кухар Зеўса пад наглядом самой Геры. Дыяніс адчыніць новую бочку нектару. Марскі бог Пасейдон сам паляцеў па свежую ікру і рыбу. (*Змайткае, прагна ўцягвае ноздрамі наветра*.) Чуеш? Зеўсаў кухар прыступіў ужо да работы. Ды гэта ж толькі пачатак. А што будзе праз гадзіну-другую Увесь боскі Алімп будзе глытаць слінку, пасля пачне піць ды есці. Ну і цябе, вядома, не абыдзе чаша гэта. Як віноўнік урачыстасці ты будзеш сядзець побач з Зеўсам, і ўжо табе дастанецца лепшы ласунак... Вось так. А ты задзеўб: Праметэй, людзі, клятва... Запомні, што калі ёсць сэнс каму служыць, дык толькі Зеўсу.

Г е ф е с т. Яна... Афрадыта казала мне тое ж самае, Гермес. Ну вось бачыш. (*Пляскае ў далоні*.)

З'яўляюцца п р ы с л у ж н і к і.

Памажыце богу Гефесту найлепш апрануцца — ён узнімаецца да Зеўса.

КАРЦІНА ПЯТАЯ

З е ў с — на троне. Справа ад яго, на сваім пастаянным месцы, Брыарэй, злева — Гефест, якога мы ледзьве пазнаём: настолькі яго змяніла алімпійская апратка. За круглым, ці хутчэй за ўсё за прадаўгавата-авальным сталом,— багі і багіні. Пануе святочна-прыўзняты настрой, небажыхары смяюцца, жартуюць, весела перагаварваюцца адзін з адным, ну і, вядома, п'юць віно і нектар, ядуць амброзію. Ды я н і с ледзьве паспявае абыходзіць круг і напаўняць чашы і кубкі. Не абыходзіцца і без гімна, бо сярод багоў прысутнічае вядомы ўсім нам А п а л о н. Чуваць галасы: «Апалон, давай гімн!», «Увага, Апалон прачытае гімн!», «Калі ласка, калі ласка, Апалон!», «Слухаем цябе, Апалон!», «Цар багоў і людзей чакае, Апалон!».

А п а л о н (устаючы са свайго месца і звяртаючыся да Зеўса).

Табе мая песня, цар багоў і людзей найвялікшы!

Славіць муза цябе, славіць міласць і мудрасць тваю,

Славіць муза вышэйшую волю, якою

Ты ўзвёў на Алімп слаўнага майстра Гефеста

І зрабіў богароўным яго! Слава, Зеўс, табе, слава!

Дыяніс напаўняе кубкі Зеўсу і Гефесту. Зеўс паблажліва чокаецца з Гефестам і п'е. Збянтэжаны Гефест не асмельваецца, ён адчувае сябе не ў сваёй талерцы

Ды я н і с. Пі, Гефест, пі нектар! Сам ойча Зеўс табе прапануе!

Б а г і (скандзіруюць, узняўшы кубкі). Пі, Гефест, пі нектар! Сам ойча Зеўс табе прапануе!

Г е ф е с т выпівае нектар.

А п а л о н (прыняўшы зноў адпаведную позу).

Песняю слаўлю нектар, напітак салодкі і хмельны,

Што сэрцу дае весялосць, а целу бадзёрасць і сілу.

Багам яго дадзена піць — слаўлю багоў-алімпійцаў!

Слаўлю таксама Гефеста, што ўпершыню на Алімпе

П'е разам з багамі нектар, напітак дзівосны!

Слаўлю цябе, Дыяніс, віначэрг наш нязменны, нястомны!

А самая большая слава — вялікаму, шчодраму Зеўсу,

Які дараваў нам нектар — напітак салодкі і хмельны!

Б а г і (скандзіруюць нараспеў).

А самая большая слава — вялікаму, шчо драму Зеўсу,
Які дараваў нам нектар — напітак салодкі і хмельны.
Брыарэй (*ускокваючы, і сціскаючы ўзнятыя кулакі*). Каму
нектар, а каго ў тартар!

Словы Брыарэя дзейнічаюць, як перасцерагальнае карканне. Вясёлая га-
мана сціхае. Агульнае замяшанне і збынтэжанаць. З'яўляецца прыслужнік са
знаёмым ужо нам наргэкавым кічкам у руцэ, нешта трывожна шэпча
Гермесу і аддае яму нартэж.
Прыслужнік выходзіць, Гермес тут жа падыходзіць да Зеўса.

Гермес. Дазволь сказаць, цар багоў і людзей.
Зеўс. Што-небудзь здарылася?
Гермес. Здарылася, ойча! Праметэй даў людзям свяшчэнны
агонь!

Брыарэй. У-у, гэты Праметэй!
Зеўс (*б'ючы аб падлогу жэзлам*). Што-о-о-о!
Гермес. Так, мой ойча. Праметэй украў з Алімпа агонь і аднёс
яго людзям. Яны самі казалі. Яны там... (*Робіць адпаведны жэст.*)

Зеўс. Людзі самі казалі?
Гермес. Так, ойча. Некаторым з іх агонь не спадабаўся. У адна-
го загарэлася халупа, другі апёк пальцы, трэці проста спалохаўся, ві-
даць, і яны прыйшлі прасіць, каб ты забраў назад агонь і пакараў
Праметэя.

Зеўс. Вы чуеце, багі?! Гэты... гэты (*задыхаецца ад гневу*) ерэ-
тык... гэты святататнік... гэты вар'ят замахнуўся на нашу святую
прывілею, на наш свяшчэнны боскі агонь! Вы чулі, багі? Гэты
чалавекалюб, гэты богазневажальнік даў людзям наш агонь!

Галасы багоў. Як ён мог?! Агонь — наша прывілея!

— Ён апаганіў свяшчэнны агонь!

— Ерэтык!

— Святататнік!

— Богазневажальнік!

— Вар'ят!

Зеўс. Скончан баль, паставім кубкі! Заклікаю да цвярозасці!
Брыарэй, ты тут? Добра. Ты мне патрэбен. (*Да Гермеса.*) Якім чынам
агонь быў вынесены з Алімпа? Праметэй гэта зрабіў адзін ці яму нехта
памагаў? Ці гэта змова?

Брыарэй. У-у, гэтыя змовы!

Гермес. Людзі прынеслі з сабой вось гэты стволік. (*Працягвае
Зеўсу нартэкавы кіёк.*) Яны кажуць, што Праметэй у ім прынёс агонь.

З е ў с (*разглядаючы кіёк*). А як Праметэй змог прабрацца да ачага? Хто яму дапамагаў? (*Акідваючы ўсіх грозным позіркам*.) Я пытаюся: якім чынам Праметэй змог узяць агонь? Маўчыць? Ніхто не ведае? Ці нехта ведае, але маўчыць таму, што заадно са злачынцам? Брыарэй, Гермес, хто меў доступ да ачага? Хто быў сёння ў нашай кузні?

Б р ы а р э й. У-у!

Г е р м е с. Ніхто, ойча, апрача Гефеста.

З е ў с (*да Гефеста*). Ты быў у сваёй новай кузні?

Г е ф е с т. Быў.

З е ў с. Ты бачыў у горне агонь?

Г е ф е с т (*ціха, спалохана*). Бачыў.

З е ў с. Дык ты, можа, ведаеш, як Праметэй змог з дапамогай гэтага вась кіёчка выкрасці агонь? Ён гэта зрабіў адзін ці ты яму дапамагаў па старой дружбе?.. Кажуць, што вы з ім пакляліся водамі сваяшчэннай ракі... Ты маўчыш?! Адказвай зараз жа, бог Гефест!

Б р ы а р э й. Адказвай зараз жа, бог Гефест!

Б а г і (*басы, барытоны*). Адказвай зараз жа, бог Гефест!

Б а г і н і (*віскліва*). Адказвай зараз жа, бог Гефест!

Небажыхары падступаюць да Гефеста з кулакамі, з перакошанымі ад лютасці тварамі.

З'яўляецца Праметэй. Нямая сцэна.

П р а м е т э й. Не чапайце Гефеста! (*Да Зеўса*.) Гефест не вінаваты, цар багоў і людзей. Не вінаваты таксама нікто другі. Я адзін выкраў агонь з твайго ачага і адзін, без чьёй-небудзь дапамогі, аднёс яго на зямлю.

Г е ф е с т (*спрабуе пратэставаць*). Праметэй... мы разам... я...

П р а м е т э й (*ратуючы Гефеста*). Так, мы разам з табой пакляліся служыць людзям. Але агонь я ўзяў адзін і гатовы адзін адказаць за гэта.

З е ў с (*злавесна*). Значыць, адзін? Што ж, тым лепш... Тым горш для цябе. Ты аб'явіў мне вайну, ты адкрыта перайшоў на бок людзей, і я аб'яўляю цябе святататнікам і буду зараз судзіць! (*Крычыць*.) На калені!

П р а м е т э й не становіцца.

На калені перад эгідадзяржаўным Зеўсам, царом багоў і людзей!

П р а м е т э й не становіцца на калені.

Б р ы а р э й (*трасучы кулакамі*). На калені перад Зеўсам, царом багоў і людзей!

Б а г і (*басы, барытоны*). На калені перад Зеўсам, царом багоў і людзей!

Б а г і н і (*віскліва*). На калені перад Зеўсам, царом багоў і людзей!

Г е ф е с т (*са страхам і спачуваннем да Праметэя*). Праметэй, стань на калені... перад Зеўсам... царом багоў і людзей...

П р а м е т э й (*да Гефеста*). І ты тое ж?.. Не, Гефест, я не стану на калені. Дзеля людзей, дзеля дабра я гатовы на ўсё, але толькі не на гэта. Я магу стаць на калені толькі перад тым, каго я люблю і шаную, але не перад тым, каго я ненавіжу!

З е ў с (*тым жа злавесным тонам*). Ну, што ж, тым лепш... Тым горш для цябе. (*Грозна.*) Багі, эгідадзяржаўны Зеўс вяршыць свой суд! Якую кару хто прапануе!

Г а л а с ы б а г о ў. У тартар яго!

— У тартар яго! У тартар!

— У тартар яго, святататніка!

— У тартар яго, здрадніка!

— У тартар яго, богазневажальніка!

— У тартар яго! Навечна ў тартар!

Б р ы а р э й (*як бы падсумоўваючы*). У-у тартар яго! У-у тартар! Каму нектар, а каго ў тартар!

Паўза. Усе чакаюць, што скажа Зеўс, які думае, утаропіўшы ў прастору позірк.

З е ў с. Не, тартар на гэты раз не падыдзе. У тартары, як вы ведаеце, яго брат Атлант. І вось колькі ён ужо там стаіць, але я ні разу не пачуў ад яго ні скаргі, ні стогну. А гэтага (*пагардлівы ківок у бок Праметэя*) тым больш не зломіш тартарам. І нічым яго не зломіш — ні атлантавымі пакутамі, ні танталавай прагай, ні сізіфавай працай... З яго выцягнеш усе жылы, а ён будзе трымацца. Мне ж мала проста выцягнуць з яго жылы. Мне трэба выцягнуць з яго гэту самую яго душу, яго дух,— ці як ён там у яго называецца? — які робіць яго вольным нязломным. (*Паўза.*) А можа, узяць ды падсмажыць яго на тым самым агні, які ён так адважна ўкраў у нас і так велікадушна падарыў людзям? Га, багі? Можа, сапраўды ўзяць ды і спаліць яго жывым на гэтым самым свяшчэнным агні? Каб ён зведаў да канца, што гэта такое — наш боскі агонь.

Б р ы а р э й. Спаліць яго! Спаліць жывым!

Б а г і. Спаліць! Спаліць!

З е ў с. Не. Гэтым я таксама нічога не дасягну. Згарыць — і ўсё тут. І не пачуеш, зноў-такі, ні скаргі, ні стогна. А мне мала спаліць яго фізічна. Мне трэба выпаліць яго дух, трэба, каб ён выгараў, як стрыжань у гэтым нартэку (*ён усё трымае разам з жэзлам нартэкавы кіёк*). Тады ён сам апусціцца на калені. (*Паўза.*) Я, багі, ведаю, як яго пакараць.

Б р ы а р э й (*з радасным выглядам*). Цар багоў і людзей ведае, як яго пакараць!

З е ў с (*да Праметэя*). Значыць, не хочаш станавіцца на калені, хочаш стаяць горда на сваіх прамых? Ну што ж, стой тады. А каб табе было зручней стаяць, я загадаю прыкаваць цябе да скалы. Стой там, колькі табе захочацца! І яшчэ больш. Тры тысячы, дзесяць тысяч, трыццаць тысяч гадоў. Зеўс вечны, у яго часу хопіць. Ён пачакае, пакуль ты палюбіш яго больш, чым людзей, або без любві прызнаеш яго ўладу і пакорна схілішся перад ім. (*Да багоў.*) Багі, я сказаў прыкаваць Праметэя да скалы на трыццаць тысяч гадоў!

Б р ы а р э й. Прыкаваць яго! Прыкаваць!

Б а г і і б а г і н і. Прыкаваць яго! Прыкаваць на трыццаць тысяч гадоў!

З е ў с. Але гэта не ўсё. Зеўс не настолькі наіўны, каб проста замяніць тартар скалой і думаць, што ён знайшоў лепшую кару для такога богаборца, як гэты (*ківок у бок Праметэя*). Справа ж не толькі ў тым, як пакараць. Справа яшчэ ў тым, хто гэта зробіць, хто прывядзе ў выкананне мой прысуд.

Г а л а с ы. Брыарэй! Брыарэй!

Б р ы а р э й. Брыарэй!

З е ў с. Не, мой прысуд выканае Гефест!

В о к л і ч ы (*у якіх гучыць здзіўленне*). Гефест? Няўжо Гефест!

З е ў с. Так, прыкуе Праметэя да скалы менавіта Гефест. Ніхто лепш за яго не зробіць гэта. Па-першае, яны сябравалі, разам давалі клятвы, і тут ужо Гефест пастараецца, я думаю, па старой дружбе. Па-другое, Гефест прызначаецца богам агню і К а в а л ь с к а й справы і таму павінен будзе зрабіць усё для таго, каб надалей ніхто, апрача яго і Зеўса, не мог валодаць і распараджацца агнём, каб нікому больш не было панадна замахвацца на нашу свяшчэнную прывілею. Але гэта не ўсё. (*Да Праметэя.*) Каб табе не сумна было стаяць аднаму ля пустынай скалы, каб ты не вельмі тужыў па сваіх колішніх сябрах, бог Гефест будзе рэгулярна наведваць цябе і кожны раз нанова забіваць цвікі і прабіваць цябе наскрозь якраз там, дзе твая шчодралюбая печань, жалезным кастылём. Праўда, потым мастацкая фантазія людзей выдумае арла, які прылятае штодзень дзяўбсці печань Праметэя

— людзі любяць такія прыгожыя, сентыментальныя паданні. Але на самай справе ніякага арла не будзе, а будзе прыходзіць да цябе са сваім молатам, сваімі цвікамі і кастылямі твой колішні друг, бог Гефест. *(Да Гефеста.)* Бог Гефест! Вярхоўны алімпіец, згідадзяржаўны Зеўс даручае табе выканаць яго прысуд — прыкаваць злачынцу Праметэя да скалы!

Паўза. Гефест няўцямна, разгублена, шукаючы дапамогі, азіраецца.

Г е ф е с т. Я... Цар багоў і людзей... Мы сябравалі... Мы давалі клятву... Ён быў... Я хачу да сябе ў пячору... Я пайду ў сваю кузню...

З е ў с *(няўмольна, па-свойму тлумачачы апошнія словы Гефеста)*. Так, бог Гефест, ты зараз пойдзеш ў сваю кузню, выкуеш ланцугі і прыкуеш яго *(наказвае на Праметэя)* да скалы. І глядзі зрабі ўсё як трэба — трывала, надоўга, на вякі! Зразумеў? *(Працягваючы Гефесту нартэк.)* І вазьмі свой кіёк, будзеш хадзіць з ім да Праметэя. *(Стукае жэзлам.)* Усё! Дзе Феміда?

Ф е м і д а. Я тут, ойча.

З е ў с. Багіня правасуддзя, Зеўс справядліва вяршыў суд?

Ф е м і д а. Справядліва, ойча.

З е ў с. Ну, а раз так, дык аформі як след справу. Каб потым унікалівыя гісторыкі і законнікі не прыдзіраліся да нас з табой, не скажалі.

Б р ы а р э й. У-у, гэтыя гісторыкі і законнікі!

КАРЦІНА ШОСТАЯ

Тая ж, што ў першай карціне, пляцоўка на схіле гары, перад уваходам ў пячору Гефеста. Па стуку молата і ляску метала здагдваемся, што Гефест працуе ў кузні. З'яўляецца Праметэй. Цяжка апускаецца на камень і сядзіць, панурыўшы галаву. Выглядае Гефест.

Г е ф е с т. Вітанне і дружба таму, хто прыходзіць. *(Спахніўшыся.)* Ты прыйшоў, Праметэй?

П р а м е т э й. Як бачыш, Гефест. Я ж табе патрэбен, ці не так? А я, калі ты помніш, заўсёды прыходзіў, калі быў табе патрэбен.

Г е ф е с т. Так, Праметэй. Я заўсёды цябе чакаў. Ты заўсёды быў мне патрэбен. І цяпер таксама... Што я кажу! Зеўс мой, што гэта я сказаў! Ты цяпер патрэбен мне... ты цяпер прыйшоў для таго, каб я надзеў на твае рукі ланцугі і павёў цябе прыкоўваць... Гэта сон ці ява?

П р а м е т э й. Ява, Гефест. Ты зрабіў ланцугі?

Г е ф е с т. Зрабіў, Праметэй.

П р а м е т э й. У цябе ўсё гатова?

Г е ф е с т. Гатова, Праметэй.

П р а м е т э й. Тады пачынай. Я таксама гатовы.

Г е ф е с т (*у распачы*). Але я не магу, Праметэй. Я цябе заўсёды чакаў... Ты заўсёды быў мне патрэбен... мы разам з табой давалі клятву... Не, я не магу!

П р а м е т э й. Прыступай да работы, Гефест. Ты што — забыў пра загад Зеўса? Рабі, што табе казалі. А то не станеш богам і не будзеш жыць на Алімпе.

Г е ф е с т. Не стану богам?.. Не буду жыць на Алімпе?

П р а м е т э й. Не будзеш, калі не выканаеш загад Зеўса.

Г е ф е с т. Калі не выканаю загад...

П р а м е т э й. Ну так. Бяры хутчэй ланцугі і прыступай да работы. І чым хутчэй ты яе зробіш, тым лепш будзе для нас абодвух.

Г е ф е с т. Тым лепш будзе для нас абодвух?

П р а м е т э й. Так. Ідзі!

Г е ф е с т. Ну што ж... калі так... (*Ідзе ў пячору і вяртаецца адтуль з молатам, ланцугамі і іншымі катаўскімі прыладамі.*) Ну вось. (*Глядзіць, вінавата-разгублена ўсміхаючыся, на Праметэя.*)

П р а м е т э й. Надзявай. (*Працягвае рукі.*)

Г е ф е с т (*надзяваючы на рукі і ногі Праметэя ланцугі*). Праметэй, што я раблю?.. Гэта сон ці ява?.. Скажы, што гэта сон.

П р а м е т э й. Не, Гефест, гэта не сон, гэта, на жаль, праўда.

Г е ф е с т. Значыць, праўда?.. Так, такое прысніцца не можа. Мне заўсёды сніліся прыгожыя сны. Мне часта снілася, што я зусім не кульгавы, што я лёгка стаю на роўных вагах у сваёй кузні, а ў ёй светла-светла, яна ўся залатая — залатыя сцены, залатая столь, залатое кавадла. З горна ляцяць іскры, і яны таксама залатыя. Ты мяне клічаш, а я гляджу на гэтыя іскры і не магу адарвацца...

П р а м е т э й. Сон спраўджваецца, Гефест. Табе сніўся Алімп, і ты на ім будзеш жыць і будзеш кавалец з золата... Ну дык пайшлі? Зеўс не любіць, калі з пакараннем марудзяць. (*Пачынае рухацца. Аглядаецца на пячору.*) Бывайце, нашы мары і сны. Бывай, пячора. Бывай і ты, шэры камень. Нам тут было добра, але мы вас пакідаем, і тут усё парасце быллём.

Г е ф е с т усё не асмельваецца зрабіць першы крок. Моўчкі глядзіць на Праметэя. Потым нагінаецца, ускідвае на плечы ўсе свае прылады, якія вынес з пячоры, і ідзе пакорна ўслед за Праметэем. Рух на эшафот, на галгофу, на ўсякае іншае «лобнае» месца заўсёды чамусьці марудны. Можа, таму, што

ён асацыіруецца са смерцю і з пахавальным шэсцем... Такі рух і тут.
Праметэй і Гефест — Праметэй наперадзе, Гефест крыху ззаду і збоку — павольна (*перашкаджаюць ланцугі*) рухаюцца ў бок правай кулісы — калі глядзець з залы. Гаротна-жалобны іх рух, звяняць ланцугі на целе Праметэя, бразгаюць прылады на плячы ў Гефеста.

Г е ф е с т. Праметэй...

П р а м е т э й аглядаецца і моўчкі ідзе далей.

Праметэй, я чуў, як ты развітваўся з пячорай.

П р а м е т э й. А-а, так. Я ёй за многае ўдзячны і я развітаўся з ёй.
За нас абодвух. Мы ж абодва не вернемся больш сюды.

Г е ф е с т. Мы не вернемся больш сюды?.. Гэта праўда, Праметэй?

Адказу Праметэя мы не чуем, бо ён знікае за кулісай, каб потым зноў з'явіцца з другога боку сцэны. На сцэну выбягаюць А к і я н і д ы. Падбягаюць да пячоры, прыслухоўваюцца.

П е р ш а я А к і я н і д а. У пячоры нікога няма! Дзе ж Гефест?

Д р у г а я А к і я н і д а. У пячоры нікога няма!

Т р э ц я я А к і я н і д а. Дзе ж Гефест?

П е р ш а я. Дзіўна, Гефест заўсёды быў у пячоры!

Д р у г а я. Дзіўна!

Т р э ц я я. Гефест заўсёды быў у пячоры.

П е р ш а я. Куды ён мог пайсці? Можа, ён пайшоў куды з Праметэем?

Д р у г а я. Куды ён мог пайсці?

Т р э ц я я. Можа, ён пайшоў куды з Праметэем?

З-за левай на гэты раз кулісы паказваюцца Праметэй з Гефестам і ідуць уздоўж авансцэны.

П е р ш а я А к і я н і д а. Куды гэта яны так ідуць? Што з імі?

Д р у г а я А к і я н і д а. Куды гэта яны так ідуць?

Т р э ц я я А к і я н і д а. Што з імі?

Гефест з Праметэем на пярэднім плане працягваюць сваю невясёлую размову, якую Акіяніды слухаюць моўчкі, са здзіўленнем.

Г е ф е с т. Потым яны частавалі мяне нектарам і амброзіяй і адвезлі на Алімп.

П р а м е т э й (*адчужана-тужліва*). Ведаю.

Г е ф е с т. Потым яны паказалі мне алімпійскую кузню, сказалі, што яна мая.

П р а м е т э й. Ведаю.

Г е ф е с т. Потым мы з табой узялі з горна агонь, і ты панёс яго людзям.

П р а м е т э й (*тым жа тонам*). Так, было. І я шчаслівы, я аб гэтым не шкадую.

Г е ф е с т. І я хацеў пайсці ўслед за табой, хацеў вярнуцца ў сваю пячору.

П р а м е т э й. Ведаю.

Г е ф е с т. Але з'явілася Афрадыта...

П р а м е т э й. Ведаю.

Г е ф е с т. Яна сказала, што я павінен астацца на Алімпе і што тады яна зможа стаць маёй жонкай і мы будзем з ёй шчаслівыя.

П р а м е т э й. Так яно і будзе. І я рад за цябе.

Г е ф е с т. Праўда, Праметэй? Так яно і будзе? Мы будзем шчаслівыя? (*Вяртаючыся да рэальнасці.*) Чакай, што я гавару! Як жа так! (*З пачуццём распачы.*) Мы будзем шчаслівыя, а ты... ты будзеш стаяць у ланцугах, прыкаваны да скалы, прабіты наскрозь гэтым прутам... з тваёй печані будзе ліцца кроў... твая кроў, Праметэй! Зеўс мой! (*Паўза.*) Паслухай, Праметэй, скажы мне, чаму ты так пакорна ідзеш са мной туды? Чаму ты сам прыйшоў да мяне, дазволіў надзець ланцугі і цяпер вось так ідзеш? Чаму, скажы? Ты ж быў заўсёды іншы.

П р а м е т э й. Чаму я сам прыйшоў да пячоры? Мы ж пра гэта ўжо гаварылі. Ты ж мяне чакаў, я табе быў патрэбен, вось я і прыйшоў. Чаму я дазволіў надзець на сябе ланцугі? Каму-небудзь другому я б не дазволіў, я б так проста не даўся. А табе... Гэтыя ж ланцугі зроблены з той самай руды, якую мы з табой разам — памятаеш? — здабывалі, выкаваны ў той кузні, якую мы разам абстаўлялі, дзе не раз кавалі разам. Як тут я мог не дазволіць табе надзець гэтыя ланцугі. (*Углядаючыся ўдалё.*) Мы падыходзім ужо, вунь, здаецца, і тая скала. У мяне да цябе апошняя просьба, Гэфест,— помні хоць крыху пра нашу клятву і не крыўдзі разам з іншымі багамі людзей. Зеўс будзе зараз помсціць ім, асабліва жорсткім ён будзе да тых, што пайшлі за мной і паверылі ў агонь. Ён будзе загадваць і табе рабіць тое ж. Дык ты ўжо асабліва не крыўдзі іх, старайся, па магчымасці, змякчаць удары. (*Паўза. З пачуццём.*) Будзь богам, радуйся свайму шчасцю з прыгажуняй Афрадытай, пі нектар і еш амброзію, але толькі не крыўдзі людзей! У цябе добрая душа, і пастарайся там, на Алімпе, захаваць яе і не крыўдзіць тых, хто ўнізе.

Г е ф е с т. О, Праметэй, ты і цяпер помніш пра іх, пра гэтых сваіх людзей! Ты іх любіў больш, чым Акіянід, больш чым мяне, больш, чым самога Зеўса... Ты столькі для іх рабіў! Ты дзея іх быў гатовы на ўсё! Ты прымаеш з-за іх такую кару, такія пакуты. А яны?.. Яны тут жа прыйшлі і данеслі на цябе Зеўсу. Няхай яны будуць праклятыя!

П р а м е т э й. Гефест, апомніся! Мне балюча чужо ад цябе такое. Ты ж разам са мной пакляўся водамі свяшчэннай ракі...

Г е ф е с т (*спалохана*). Я парушыў клятву? (*Больш спакойна*.) Але мне казалі, што толькі той служыць людзям, хто служыць Зеўсу, што...

П р а м е т э й. Служы свайму Зеўсу, будзь богам, але не крыўдзі людзей. Вось мая апошняя да цябе просьба... А што да няўдзячнасці, то я вось што табе скажу. Так, няўдзячнасць — гэта нешта вельмі сумнае і незразумелае. Але ўзнагародай таму, хто імкнецца рабіць дабро,— яго ж усведамленне, што ён робіць як след, згодна са сваім сумленнем, і яшчэ яго вера, што свет будзе лепшы, што яго намаганні не прападуць дарэмна. З такой верай я і нёс людзям агонь. (*Падыходзячы да кулісы*.) Мы, нарэшце, прыйшлі. Прашу цябе: зрабі гэта ўсё як мага хутчэй. Так будзе лепш для нас абодвух.

Г е ф е с т. Зрабіць як мага хутчэй?.. Праметэй, друг мой добры...

Гефест і Праметэй хаваюцца, працягу размовы мы ўжо не чуем.

А к і я н і д ы няўцямна пераглядаюцца, парываюцца пабегчы ўслед.

П е р ш а я А к і я н і д а. Пра што яны гаварылі? Куды яны пайшлі?

Д р у г а я. Пра што яны гаварылі?

Т р э ц я я. Куды яны пайшлі?

Грыміць гром, зверху, гэта значыць з Алімпа, раздаецца зычны Г о л а с:

«За непакорнасць Зеўсу, за выкраданне агню з алімпійскага ачага тытан Праметэй, сын тытана Япета, прыкоўваецца на трыццаць тысяч гадоў да скалы на краю света! Прысуд прыводзіць у выкананне былы К а в а л ь, бог агню і К а в а л ь с к а й справы Гефест!»

Тут жа за сцэнай чуваць удары молата — адзін, другі, трэці. Чуваць стрыманыя стогны Праметэя.

П е р ш а я А к і я н і д а (*са страхам і жалем*). Ойча Зеўс, што ж гэта робіцца? Гефест прыкоўвае Праметэя, а Праметэй стогне!

Д р у г а я. Ойча Зеўс, што ж гэта робіцца?
Т р э ц я я. Гефест прыкоўвае Праметэя, а Праметэй стогне!

Чуваць апошні ўдар молата. Зноў грывіць гром. І зверху, гэта значыць з Алімпа, зноў гучыць той жа грамавы Г о л а с:

«Слухайце, слухайце! Перадаём алімпійскую хроніку! Важнае паведамленне! Воляй эгідадзяржаўнага Зеўса К а в а л ь Гефест прызначаецца богам агню і К а в а л ь скай справы з наступнымі правамі: а) жыць у пакоях залатога палаца на паўднёвым схіле Алімпа, б) быць жанатым на багіні, в) удзельнічаць ва ўсіх пасяджэннях і балях багоў, г) у неабмежаванай колькасці есці амброзію і піць нектар, д) мець доступ да свяшчэннага агню. Слава богу агню і К а в а л ь скай справы Гефесту! Найвышэйшая слава цару багоў і людзей эгідадзяржаўнаму Зеўсу!

П е р ш а я А к і я н і д а (*радасна*). Гефест прызначаецца богам. Вось здрава! Ён будзе рабіць для нас боскія аздобы!

Д р у г а я. Гефест прызначаецца богам! Вось здрава!

Т р э ц я я. Ён будзе рабіць для нас боскія аздобы!

У с е р а з а м (*кружачыся і напяваючы, уззяўшыся за рукі*).

Ён будзе рабіць для нас,
ён будзе рабіць для нас,
ён будзе рабіць для нас
боскія аздобы!

Знікаюць са сваёй няхітрай песенькай А к і я н і д ы. Аднекуль з-за сцэны зноў даносяцца прыглушаныя, ціхія стогны Праметэя... А потым, у заключэнне спектакля, калі пачынае паволі засоўвацца заслона, гучыць яго пранікнёна-палкі і мужны Г о л а с:

Не страшны мне, Гефест, багоў пагрозы.
Страшней мне друга даўняга згубіць.
І ў тым сакрэт маёй метамарфозы,
што з нейкае пары я стаў любіць.
Калі сышоў аднойчы на зямлю —
адчуў я раптам, што зямлю люблю...
Люблю зямлю, люблю я ўсё зямное,
люблю я ўсё, усё жывое,
і мой агонь — агонь любві маёй,
не ведаю, нябеснай ці зямной.
Глядзеў на свет я новымі вачыма.
Не ведаючы, як далей мне быць.

Ды ведаў: не любіць больш немагчыма,
магчыма толькі ўжо адно — любіць.
Любіць...

Нязвычайным быў мне новы стан.

Па-новаму душа была сагрэта.
Сказаў я: «Праметэй, сын Іяпета,
тытана сын і сам тытан!
Даволі без любові жыць! Любі!
І імем той любові ўсё рабі!»
Стаў іншым я ў сваім змаганні.
Па-іншаму я гавару з багамі.
Зеўс хоча пасварыць мяне з табою,
уводзіць у душу мне: ненавідзь!
А я ў адказ яму: «Буду любіць!
Любоўю даражыць цаной любоўю!»
Зеўс пагражае гнеўна: «Пагублю!
Я да скалы прыб'ю на краі света!»
А я ў адказ яму на гэта:
«А я край света палюблю!
Люблю я, Праметэй, сын Іяпета,
І дзеля той любові ўсё сцярплю!»

ДЗЯКУЙ, ВЯЛІКІ ДЗЯКУЙ!

П'ЕСА
У ТРОХ ДЗЕЯХ

*Паводле матываў
народных казак*

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

Дзед.

Баба.

Рыгор, Рыгорка Ясная Зорка — іх сын.

Каваль.

Гарына, Гарынка Светлая Іскрынка — яго дачка.

Сыны Каваля.

Першы мужык.

Другі мужык.

Трэці мужык.

Першы старац.

Другі старац.

Трэці старац.

Змей-ліхадзей.

Гад-змееў брат.

Ліс.

Конь.

Сабака.

Мужыкі, бабы і дзеці.

Памагатыя Змея.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

Сялянская хата. На прызбе сядзяць, грэючыся на сонейку, Дзед і Баба Побач пасецца курачка-раба.

Б а б а. Дзед, а дзед, ты спіш ці глядзіш на свет?

Д з е д. Не сплю, баба, гляджу, хоць і слаба. Ды вось нічога добрага не бачу. Старасць не радасць. Ох-ох!

Б а б а. Праўду кажаш, дзед. Усё баліць. Косці ньюць.

Д з е д. І спіну ломіць.

Б а б а. Рукі і ногі млеюць.

Д з е д. Кашаль во зноў душыць. *(Кашляе.)*

Б а б а. Вочы не бачаць.

Д з е д. Вушы не чуюць.

Б а б а. На языку смаку няма. Есці захочыш, а паложыш кавалак у рот — душа не прымае. Авохці мне!

Д з е д. Авохці мне!

Б а б а. І няма апоры ў старасці і ў горы. Быў сын Іванка...

Д з е д. Ды забілі на вайне.

Б а б а. Быў сын Раманка...

Д з е д. Ды памёр па вясне.

Б а б а *(плачучы, скрозь слёзы)*. Быў сын Іванка, ды загінуў на вайне, быў сын Раманка, ды памёр па вясне. Няшчасныя мы з табою, дзед. *(Галосіць.)* Хто нам вады падасць? Хто нам вочы закрые? Хто нас будзе памінаць, добрым словам успамінаць?

Д з е д. Не плач, баба. Свет не без добрых людзей. Можа, хто і зжаліцца над намі.

Б а б а *(праз слёзы)*. Гэта ўсё не тое, дзед. Вось каб даў нам бог сыночка... Я б берагла яго, як вочка.

Д з е д. Бач ты, чаго захацела! Толькі што войкала ды галасіла, а тут пра сыночка загаварыла... Ну ды бог літасцівы. Можа, яшчэ і парадзе нас на старасці.

З'яўляюцца тры старцы — з доўгімі белымі бародамі, з торбамі на плячах.

П е р ш ы с т а р а ц. Здаровы, людзі добрыя. Свет вялікі, людзей многа, ды вось прывяла і да вас дарога. Чаго гэта баба плача?

Д р у г і с т а р а ц. Якая ў бабы няўдача? Першы старац. Якая ў бабы бяда?

Т р э ц і с т а р а ц. Чаго бабе шкада?

Д з е д. Старасць не радасць, людзі божыя.

Б а б а. Выйшлі во з дзедам, селі на сонейку. Сыночкаў сваіх успомнілі. Няма ў нас іх, адны мы засталіся... *(Спаханіўшыся.)* Але ж вы нябось згаладаліся ды здарожыліся, людзі божыя. Спачніце крыху, а я вам зараз прынясу хлеба ды квасу. *(Ідзе ў хату, вяртаецца з хлебам і квасам, дае кожнаму старцу па лусце, налівае са жбана квас і абносіць па чарзе ўсіх траіх.)*

Старцы хаваюць хлеб у торбы, п'юць квас.

П е р ш ы с т а р а ц. Прыйшлі мы ў добры час, смачны ў бабы квас.

Д р у г і с т а р а ц. Хай не збяднее рука таго...

Т р э ц і с т а р а ц. Хто не шкадуе добра свайго.

П е р ш ы с т а р а ц. Адразу відаць, добрыя вы людзі. Можна, памагчы вам чым?

Д р у г і с т а р а ц. Баба вунь чамусь плача?

Т р э ц і с т а р а ц. Якая бяда ці няўдача?

Б а б а *(зноў скрозь слёзы)*. Адны-адзінюткія мы засталіся. Быў сын Іванка...

Д з е д. Ды загінуў на вайне.

Б а б а. Быў сын Раманка...

Д з е д. Ды памёр па вясне.

Б а б а. Засталіся без падмогі, бы тыя пні ля дарогі. Няма каму нават вады падаць. *(Плача.)*

Д з е д таксама выцірае слязу. Старцы пераглядваюцца, спачувальна ківаюць галовамі.

П е р ш ы с т а р а ц. Не бядуйце, дзед і баба, вашаму гору можна памагчы.

Д р у г і с т а р а ц. Не бядуйце, дзед і баба...

Т р э ц і с т а р а ц. Вашаму гору можна памагчы.

Старцы таямніча перашэптваюцца паміж сабой.

П е р ш ы с т а р а ц *(да Дзед і Бабы)*. Якога б вы хацелі мець сына?

Б а б а *(з надзеяй, узрадавана)*. Якога? Такога, як быў Іванка!

Д з е д *(гэтак жа)*. Якога? Такога, як быў Раманка!

Б а б а. Каб ён быў прыгожы ды харошы!

Д з е д. Каб ён быў рослы ды моцны!
Б а б а. Каб нас шанаваў.
Д з е д. І людзей паважаў.
П е р ш ы с т а р а ц. Так... Быў у вас сын Іванка...
Д р у г і с т а р а ц. Ды загінуў на вайне.
П е р ш ы с т а р а ц. Быў у вас сын Раманка...
Т р э ц і с т а р а ц. Ды памёр па вясне.
П е р ш ы с т а р а ц. Будзе ў вас сын Рыгорка.
Д р у г і с т а р а ц. Прыляціць, як зорка.
П е р ш ы с т а р а ц. Як толькі мы зойдем за горку...
Т р э ц і с т а р а ц. Вы ўбачыце зорку.
П е р ш ы с т а р а ц. Зяціць з неба светлы камок...
Д р у г і с т а р а ц. Гэта і будзе ваш сыноч.
П е р ш ы с т а р а ц. Хай расце вам на пацеху.
Т р э ц і с т а р а ц. Добрым людзям на паслугу.
С т а р ц ы (*разам*). Будзыце шчаслівы, баба і дзед, а мы пайшлі далей у свет.

Старцы пакідаюць сцэну. Дзед і Баба, уражаныя, глядзяць ім услед.

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Цямнеецца. Дзед і Баба стаяць у чаканні, трывожна пераглядваюцца.

Б а б а (*гледзячы ўгору*). Паглядзі, дзед, зорка!
Д з е д (*гледзіць туды ж*). Сапраўды зорка!
Б а б а. Якая ясная і ўдалая!
Д з е д. Нейкая небывалая!
Б а б а. Яна коціцца ўсё бліжэй да нас!
Д з е д. Зараз будзе над сялом якраз!
Б а б а (*уражаная здагадкай*). Старцы зайшлі за горку...
Д з е д (*зразумейшы, што мае на ўвазе Баба*). І мы ўбачылі зорку.

Зорка з трэскам лопаецца над хатай, ляцяць ва ўсе бакі іскры, да ног Бабы падае агністы камячок. Баба і Дзед глядзяць на яго здзіўлена.

Б а б а (*крыху апомніўшыся*). Дзед, а можа, гэта і ёсць наш сыночак?

Д з е д (*прыглядаючыся да камячка*). Далібог, гэта ён, наш Рыгорка! Бяжы хутчэй за пялёнкай!

Б а б а бяжыць у хату, тут жа вяртаецца з пялёнкай, загортвае ў яе дзі-
восны камячок, які адразу падае жывы голас: «У-а, у-а!»

(Узрушана.) Нясі хутчэй у хату ды кладзі ў калыску!

Б а б а нясе сына ў хату. Адтуль чуваць яе калыханка:
Люлі-люлі,
дзіцяточка,
люлі-люлі,
маленькае.
Спі доўга,
а расці сора.
Бацьку, маці
на пацеху,
добрым людзям
на паслугу.

Д з е д радасна заглядвае ў акно. Потым пускаецца ў скокі, скача і спявае:

Дзякуй таму кавалю,
што зрабіў таку гульню!
Малаточкам ён не стукаў,
ён у ручачкі не хукаў,—
без молата, без кавадла,
а дзіцятка выйшла ладна.
Прыходзь, кума, куманёк!
Дзякуй табе, кавалёк!
Без молата, без кавадла,
а ўсё выйшла вельмі ладна.

КАРЦІНА ТРЭЦЯЯ

Тая ж хата. З яе даносіцца моцны, зычны храп. Дзед і Баба прыслу-
хоўваюцца да яго, па чарзе заглядваюць у акно. Яны і ў радасці, і ў за-
мяшанні — вельмі ўжо незвычайны іх «новароджаны». Чутка аб ім пайшла па
вёсцы, і каля хаты збіраецца народ — м у ж ч ы н ы, бабы, дзец і. Віншуюць
Дзеда і Бабу, з цікаўнасцю заглядваюць у акно.

П е р ш ы м у ж ы к (да Дзеда і Бабы). Ну і сыноч у вас! Ну і спіць,
ну і храпіць!

Д р у г і м у ж ы к. А як хутка расце!

Д з е д (*з гордасцю*). Што праўда, то праўда. Удалага сыночка нам бог паслаў.

Б а б а (*не тоячы захаплення*). А які прыгожы ды харошы!

Д з е д. Ні ў казцы сказаць, ні пяром апісаць!

П е р ш ы м у ж ы к. Проста не верыцца. Можа, з яго асілак будзе? Пайду гляну яшчэ раз. (*Падыходзіць да акна, заглядвае праз яго ў хату.*) А дзе ж ён? Яго няма ў калысцы!

Б а б а (*спалохана*). Як гэта — няма? Толькі што быў!

Д з е д (*тым жа голасам*). Як гэта — няма? Куды ж ён мог падзецца?

Кідаюцца разам да акна.

Б а б а (*радасна*). Як гэта — няма? Ёсць! Вунь ён... на палку. Сам перабраўся на палок... Гэта ж трэба.

Д з е д (*разважліва, з гордасцю*). Ну, так, цесна яму стала ў калысцы, вось ён і перайшоў на палок. Разумны сыноч, нічога не скажаш.

Д р у г і м у ж ы к (*заглядваючы ў акно*). Ну і ну... Асілак расце! Далібог асілак!

Т р э ц і м у ж ы к (*не без боязі заглядвае таксама ў хату*). Слухайце, гэта ж нейкі добры, сівойскі асілак. Такі нам шкоды не зробіць, такі нам дабро рабіць будзе.

К а в а л ь. Праўда? Дайце і я гляну. (*Глядзіць ў акно.*) Вось ды дзіва!.. Можа, ён, скажыце, адважыцца са Змеем-ліхадзеём біцца? Можа, ён маю Гарынку з няволі вызваліць? Га, людзі? Я б яму лепшую ў свеце булаву выкаваў... (*Адскоквае ад акна.*) Ён устае!

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

Хата пачынае хадзіць ходырам, шырока расчыняюцца дзверы, і на ганку з'яўляецца Рыгор, Рыгорка Ясная Зорка — высокі, пыракаплечы, дужы, самы сапраўдны асілак. Ён салодка пацягваецца пасля сну, разводзіць сціснутымі ў кулакі рукамі, весела і прыветліва аглядае ўсіх, хто сабраўся каля хаты.

Р ы г о р к а. Ну вось і я, людзі добрыя. Дзякуй вам, вялікі дзякуй!.. Спаў я доўга, а рос я скоро, бацьку, маці на пацеху, усім вам на паслугу. Дарэчы, хто з вас мае бацькі? (*Да Бабы.*) Ты мая матуля?

Б а б а (*радасна сумейшыся*). Але, сыночак, я твая матуля.

Р ы г о р к а. Дзякуй табе, бабуля, што ты мая матуля!

Б а б а (*здзіўлена*). Дзякуй мне? (*Да народа.*) Бачыце, які ён у нас! Адразу мяне пазнаў і нават «дзякуй» сказаў.

Р ы г о р к а (*да Дзеда*). Ну, а ты мой татуля?

Д з е д (*збянтэжана*). Ну так, сыноч! Я... твой татуля.

Р ы г о р к а. Дзякуй табе, дзядуля, што ты мой татуля!

Д з е д (*да людзей, узрушана*). Ну што я вам казаў? Бачыце, які разумны хлапчына! З першага погляду бацьку пазнаў і нават «дзякуй» сказаў.

Р ы г о р к а (*спачувальна глядзячы на сваіх бацькоў*). Нешта састарыліся вы рана, матуля і татуля. Маглі б быць і маладзейшымі. Ну, ды што зробіш! Бацькоў жа не выбіраюць. Значыць, вы мае бацькі, а я ваш сын?

Б а б а. Але-але, ты наш малодшанькі! Ты прыляцеў, як зорка.

Д з е д. Ну, так, ты наш апошненькі, і зваць цябе Рыгорка.

Р ы г о р к а. Дзякуй вам! За тое, што я ваш малодшанькі-апошненькі, што я прыляцеў, як зорка, і зваць мяне Рыгорка. Дзякуй вам, матуля і татуля, за ўсё гэта. І небу дзякуй, адкуль я прыляцеў, і зямлі, куды я прыляцеў, і хаце, дзе я спаў доўга, а рос скоро, бацьку, маці на пацеху, добрым людзям на паслугу. І вам усім, людзі добрыя, дзякуй!

Г а л а с ы. І нам дзякуй?

— А нам за што дзякуеш, Рыгорка?

— За што, Рыгорка, наша ясная зорка? За што?

Р ы г о р к а. Хіба невядома — за што? За ўсё. За тое, што вы сюды прыйшлі, што прывецілі мяне, што мне ёсць каму служыць ды дзеля каго жыць. Сілу я ў сабе такую адчуваю, што мог бы, здаецца, дубы стогадовыя вырываць або горы аграмадныя варочаць. Толькі навошта тыя дубы вырываць? Хай сабе растуць. І навошта тыя горы варочаць? Хай сабе стаяць. Вось калі б што-небудзь сапраўды добрае для вас зрабіць, якую-небудзь добрую справу...

Над сцэнай пралятае са свістам і віскам, зацямяючы святло, нейкая пачвара. Няйначай як Змей-ліхадзей. Усе, апрача Рыгоркі, палохаюцца, нагінаюцца, падаюць вобзём.

(*Здзіўлена аглядаючыся.*) Хто гэта? Што гэта такое? Што з вамі, людзі добрыя?

Д з е д (*спалохана, паўшэптам*). Гэта, сыноч, Змей-ліхадзей...

П е р ш ы м у ж ы к (*тым жа голасам*). Змей-ліхадзей, крыўдзі-цель людзей.

Рыгорка. Змей-ліхадзей, крыўдзіцель людзей?.. І ён-такі страшны, што вы ўсе яго баіцеся?

Дзед. Ну так, сыноч, шмат бед прынёс гэты цмок.

Першы мужык. Не так мы жылі раней, пакуль не лятаў гэты Змей.

Другі мужык. Аралі-сеялі ў згодзе ды пры добрай пагодзе.

Трэці мужык. А з той нашай згоды былі добрыя ўсходы.

Дзед. А як наляцеў Змей-ліхадзей...

Баба. Усё стала не так, як у людзей.

Дзед. З таго самага дня пачалася калатня.

Баба. Быў у нас сын Іванка...

Дзед. Ды загінуў на вайне.

Баба. Быў у нас сын Раманка...

Дзед. Ды памёр па вясне.

Першы мужык. На ніву і агарод прышоў недарод.

Другі мужык. Змеевы слугі-гады рабуюць нашы хаты.

Трэці мужык. Стаў цягаць ліхадзей дабро і дзяцей.

Каваль (гаротна). Маю Гарынку Светлую Іскрынку схапіў і панёс у свае харомы.

Рыгорка. Схапіў Гарынку? Як жа гэта так?

Першы мужык. Ад яго яшчэ і не такога дачакаемся.

Рыгорка. І вы яго баіцеся? Вы яго церпіце?

Другі мужык. Дык ён жа адабраў у нас добрае семя...

Трэці мужык. А пасеяў злое зелье.

Дзед. І чым далей, тым тое зелье злей.

Першы мужык. Змей са сваімі гадамі, сваімі памагатымі п'е-гуляе, кожную вясну скуру мяняе.

Другі мужык. А мы карпеем ды гібеем.

Трэці мужык. Марнеем ды стареем.

Каваль. А мая Гарынка недзе там бецца, як птушка ў клетцы, усе свае вочанькі нябозь выплакала.

Рыгорка (гнеўна сціскаючы кулакі). Ну, вось што! Дзякуй вам, вялікі дзякуй! А вось Змею-ліхадзею я «дзякуй» не скажу! Прыляцеў я, як зорка, зваць мяне Рыгорка. Спаў я доўга, а рос скоро, бацьку, маці на пацеху, усім вам на паслугу... Пайду біцца са Змеем-ліхадзеём! Ці яго загублю, ці сам загіну. (Да Каваля.) Выратую тваю Гарынку. (Да ўсіх.) Знаю, што з сілай сваёй рабіць — пайду вашага ворага біць!

Каваль (з надзеяй). Уратуй маю Гарынку, маю Светлую Іскрынку, а то згасне яна там у няволі! Нас пашкадуй, яе ўратуй... Пайду працаваць, булаву каваць, каб было табе чым Змея зваяваць.

Галасы. Памажы нам, Рыгорка Ясная Зорка!

- Прагані ліхадзея, на цябе ўся надзея!
- Прагані Змея, вярні нам добрае семя!
- Знішчы гада, няма з ім жыцця і ладу!

Народ пачынае разыходзіцца. Паспешліва ідзе К а в а л ь, за ім астатнія.

КАРЦІНА ПЯТАЯ

Р ы г о р к а (*збіраючыся ў дарогу*). Падай мне, бабуля-матуля, торбу ды пакладзі які кавалак. А ты, дзядуля-татуля, дай новыя лапці. Дарога ж, мабыць, чакае няблізкая.

Б а б а (*ламаючы ў адчай рукі*). А мой жа ты сыночак! А мой жа ты званочак! І куды ж ты пойдзеш? І што ж ты знойдзеш? І на каго ж ты нас пакінеш? Быў сын Іванка...

Д з е д (*тужліва*). Ды загінуў на вайне.

Б а б а. Быў сын Раманка...

Д з е д. Ды памёр па вясне.

Б а б а. Прыляцеў ты, як зорка, адзін ты ў нас, Рыгорка. Згубіць цябе той Змей-ліхадзей — стане нам яшчэ цяжэй. Не будзе каму на старасці вады нам падаць. (*Плача.*)

Д з е д (*больш стрымана, але з пачуццём*). Не спяшайся, сынку. Не так проста Змея-ліхадзея зваяваць. Шмат хто галаву склаў у той цёмнай пушчы, шмат хто назад не вярнуўся. Пашкадуй і сябе і нас, старых.

Р ы г о р к а. Я вас шкадую, і я вам вельмі ўдзячны. Але мне трэба ісці са Змеем ваяваць, добрае семя здабываць, Гарынку ратаваць. Ніхто ж за мяне гэтага не зробіць. Я хачу і вас любіць, і ўсім людзям дабро рабіць.

Б а б а (*галосячы*). А мой жа ты Рыгорка, а мая ж ты Ясная Зорка! Ды ты лепш пра нас, старых, падумай, бо чужыя людзі і «дзякуй» табе не скажуць.

Р ы г о р к а. Як гэта «дзякуй» не скажуць?

Д з е д. А вось так, сынку. І не толькі не падзякуюць, а за тваё дабро ліхам табе адплацяць.

Р ы г о р к а (*уражаны*). Што ж гэта я чую? Што ж гэта вы такое кажаце, бабуля-матуля і дзядуля-татуля? Дзе гэта бачна, дзе гэта чутона, каб за дабро ды ліхам плацілі? Можна, усё-ткі наадварот — за дабро «дзякуй» скажуць, на дабро дабром адкажуць?

Б а б а. Не, сыночак. Можна, так было раней, калі не налятаў Змей. А цяпер кожны што звер.

Д з е д. А цяпер усё не так. Як адабраў Змей-ліхадзей добрае сям'я ды пасеяў злое зельле, дык і пайшло па свеце ўсякае ліха. Ніхто нікому «дзякуй» не кажа. Мы нават забылі гэтае слова.

Б а б а. Раней днём вясновым...

Д з е д. Мы сеялі з добрым словам.

Б а б а (*паказваючы на Дзеду*). Казаў мне: «Дзякуй, галубка, што працуеш так дбала...»

Д з е д (*да Бабы*). Ты мяне галубком таксама называла.

Б а б а. Яшчэ называў мяне: «Каханачка».

Д з е д. Казала мне: «Любы Яначка».

Б а б а. Хваліў за смачныя стравы.

Д з е д. Казала, што здатны да справы.

Б а б а. А цяпер жыцця ад яго няма.

Д з е д. Добрая цаца сама.

Б а б а. Лаецца, часам б'е.

Д з е д. Так і трэба табе.

Б а б а. Не дае слова сказаць.

Д з е д. Ты ёй слова, яна — пяць.

Б а б а. На тое ў мяне і язык.

Д з е д. За доўгі язык і б'е бабу мужык. Цыц! (*Замахваецца на Бабу*)

Б а б а (*скрозь слёзы*). Ну вось бачыш, Рыгорка, чым ён плаціць мне за маю ласку, за ўсё добрае, што я для яго зрабіла.

Р ы г о р к а (*збянтэжана, з горыччу*). Ды бачу, як жа не бачыць... (*З абурэннем*.) У-у, гэты Змей-ліхадзей, крыўдзіцель людзей! Гэта ўсё — яго работа! Не, я павінен зараз жа ісці з ім біцца!

Уваходзіць К а в а л ь з сынамі. Усе разам яны ледзьве дцягнуць булаву — такая яна вялікая і цяжкая.

К а в а л ь (*выціраючы пот з ілба*). Не шкадаваў жалеза і трудоў, каваў булаву на сто пудоў. (*Паказваючы на сыноў*.) Памаглі мне мае малойцы, мае малатабойцы... Ідзі, Рыгорка, на Змея-ліхадзея, на цябе аднаго надзея! Нас усіх пашкадуй, Гарынку ўратуй!

С ы н ы к а в а л я (*разам*). Нас усіх пашкадуй, Гарынку ўратуй!

Р ы г о р к а (*беручы булаву і легка ўскідваючы яе на плячо*). Дзякуй вам, Каваль і малойцы-малатабойцы! Вялікі дзякуй!

К а в а л ь. «Дзякуй»?.. За што?

С ы н ы к а в а л я. «Дзякуй»?.. Што гэта ён кажа?

Р ы г о р к а (*глядзіць на іх усіх са шкадаваннем*). Ды вы сапраўды забылі гэтае слова — «дзякуй»... Я ўдзячны вам за тое, што вы так

просіце мяне і што выкавалі мне такую булаву. Праўда, легкаватая крыху, ну ды ладна. Я і з ёй адолею любога Змея. *(Да бацькоў.)* Рыхтуй, бабуля-матуля, торбу, а ты, дзядуля-татуля, лапці. Мне пара ісці са двара!

Б а б а *(зноў пляскае рукамі)*. А мой жа ты сыночак!..

Д з е д. Ладна, баба, хопіць. Ты ж бачыш, які ўдалец наш хлапец, сіла ў яго якая, як булаву трымае.... Збірай лепш торбу. Ды пакладзі хлеба на дваіх. Я таксама пайду, пакажу яму дарогу да Змеевай бярогі.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

КАРЦІНА ШОСТАЯ

Лясны гушчар. Прабіраючыся скрозь яго, ідзе Га д — з м е е ў б р а т.

Га д — з м е е ў б р а т *(спявае)*.

Мы даўно далі зарок —
сеяць вецер, сеяць змрок,
злым за добрае плаціць,
зло паміж людзей пладзіць.
Ха-ха-ха!
Ух-ух-ух!
Зло пасеем мы наўкруг.
Зло мы сеем, зло мы жнём,
за дабро мы плацім злом.
Мы даўно далі зарок —
сеяць вецер...

І, як бы ў пацвярджэнне гэтай песні, лясны змрок згушчаецца, узнімаецца вецер, раскальхваючы дрэвы. Адно дрэва гнецца і падае на Гада — змеевага брата, прыціснуўшы яго сабой.

(З-пад дрэва, спалохана.) Памажыце! Ратуйце!

З'яўляецца Рыгорка і Дзед. Рыгорка тут жа кідаецца на дапамогу.

Д з е д. Чакай, Рыгорка, не спяшайся. Гэта нейкі гад...

Ры г о р к а *(не звважаючы на словы Дзеда, прыпадымае дрэва — балазе яму, асілку, зрабіць гэта проста)*. Вылазь.

Г а д — з м е е ў б р а т (*вылазячы з-пад дрэва*). Ну і сіла ў цябе!..
Хто ты такі, што асмеліўся прыйсці ў нашу пушчу?

Р ы г о р к а. Пушча не твая, яна — гай божы, і прыходзіць можа
кожны. А я — Рыгорка, я прыляцеў, як зорка... А ты сам хто такі?

Г а д — з м е е ў б р а т. Я — Гад, змееў брат, служыць яму рад!

Р ы г о р к а (*узрадавана*). Дык ты Гад, ты змееў брат? Вось
здорава! Тады паказвай нам дарогу, вядзі нас да Змея. А то мы з
дзядулем-татулем заблудзіліся, усё ў нейкае балота трапляем.

Г а д — з м е е ў б р а т (*яхідна*). Паказаць табе дарогу? Правесці
да Змея?

Р ы г о р к а. Але. Я цябе выратаваў ад гібелі, а ты мне за гэта
дарогу пакажаш.

Г а д — з м е е ў б р а т. Так я табе і пакажу... А гэтага ты не
хочаш?! (*Раптам ускаквае з шыпеннем на плечы Рыгорку і абвіваецца
вакол шыі.*) Ты мяне выратаваў, а я цябе зараз задушу. Не паспееш і
рукой варухнуць, як...

Д з е д (*спалохана бегае вакол Рыгоркі*). Вось бачыш, Рыгорка...
Вось бачыш. Казаў жа я табе... Што ж цяпер рабіць?

Р ы г о р к а (*крыху разгубіўшыся ад нечаканасці*). Ты што ж гэта,
Гад — змееў брат! Я ж цябе толькі што з-пад дрэва выцягнуў, можна
сказаць, ад вернай смерці выратаваў, а ты...

Г а д — з м е е ў б р а т. А вось я табе так і адплачу — злом за
дабро. Такі ў нашай пушчы закон. (*Спявае.*)

Зло мы сеем,
зло мы жнём,
за дабро мы плацім злом.

Р ы г о р к а (*здзіўлена*). Як жа гэта так? Што ж гэта ў вас за такі
закон?

Г а д — з м е е ў б р а т. А інакш нельга.

Р ы г о р к а. Як гэта нельга?

Г а д — з м е е ў б р а т. Нельга, ды і ўсё. На гэтым увесь свет
стаіць. Недарэмна ж самі людзі кажуць: як хто топіцца, дык і за
сякеру хопіцца, а як усплыве, дык апошняе тапарышча адбярэ.

Р ы г о р к а (*абурана*). Не можа такога быць! Няпраўду кажаш,
Гад — змееў брат!

Г а д — з м е е ў б р а т. Ах так! Гэта я няпраўду кажу? Ну ладна.
Зараз я дакажу, што не хлушу, а потым задушу!

Р ы г о р к а. Як жа ты дакажаш? Хто нас рассудзіць?

Г а д — з м е е ў б р а т. Знойдзецца нехта. Пайшлі. Мне не верыш
— паверыш другім.

КАРЦІНА СЁМАЯ

Рыгорка з Гадам — змеевым братам на плячах і Д з е д ідуць пушчай.
Насустрач ім выходзіць стары кульгавы С а б а к а.

Г а д — з м е е ў б р а т. Гэй, Сабака, давай рассудзі нас. Вось гэты чалавек выратаваў мне жыццё...

Р ы г о р к а. А гэты Гад замест падзякі хоча мяне задушыць.

Г а д — з м е е ў б р а т. Ану, скажы яму, чым плацяць за дабро?

С а б а к а (*злосна гыркаячы*). Ведама — чым. Злом! Пакуль я быў малады ды моцны, добра служыў свайму гаспадару, датуль ён сяк-так карміў мяне і трымаў у будцы. А вось як я заняджуаў, закульгаў, дык ён тут жа прагнаў мяне са двара здыхаць ад голаду і холаду... Душы яго, Гад, свайго выратавальніка! Няма праўды на свеце.

Г а д — з м е е ў б р а т (*зларадна*). Ну, чуў, асілак? Што ты на гэта скажаш?

Р ы г о р к а (*збянтэжана*). Гм... Ці мала што бывае... Ці мала што можа сказаць хворы, пакрыўджаны сабака.

Г а д — з м е е ў б р а т. Добра, пойдзем далей.

Р ы г о р к а. Што ж, пойдзем... І ты, сабака, хадзі з намі. Зараз мы разбяромся, што да чаго.

Ідуць далей. Сабака, кульгаючы, пляецца следам. З'яўляецца стары сляпы Конь.

Г а д — з м е е ў б р а т. Гэй, конь, паслухай! Вось гэты чалавек вылучыў мяне з бяды...

Р ы г о р к а. А гэты Гад хоча мяне задушыць.

Г а д — з м е е ў б р а т. Ану, скажы яму, чым плацяць за дабро?

К о н ь. Ведама — чым. Злом! Пакуль я быў малады і здаровы, дык уся гаспадарка на мне трымалася: на мне і аралі, і вазілі, і верхам ездзілі. А як састарыўся ды аслеп, дык гаспадар узяў і выгнаў за вароты... Душы яго, Гад, свайго выратавальніка! Няма праўды на свеце.

Г а д — з м е е ў б р а т. Ну што, асілак, цяпер ты пераканаўся, чым плацяць за дабро? Развітвайся з белым светам і са сваім дзедам — буду цябе душыць. І не спадзявайся на свае асілкавы рукі. Не паспееш і паварушыць імі, як я...

Р ы г о р к а (*прыгнечаны толькі што пачутым ад Сабакі і Кая*). Не, пачакай. Тут нешта не так... Ці мала што можа сказаць сляпы пакрыўджаны конь. Хай нас рассудзіць яшчэ хто-небудзь.

З гушчару выходзіць А і с.

Л і с. Праходзіў я тут, пачуў галасы і падумаў: ці не спагрэблюся каму-небудзь?

Г а д — з м е е ў б р а т. Так, ты нам якраз і патрэбен. Давай рассудзі нас. Вось гэты чалавек выратаваў мне жыццё...

Р ы г о р к а. А гэты Гад хоча мяне задушыць.

Г а д — з м е е ў б р а т. Ану, растлумач яму, чым плацяць за дабро!

Л і с (*падумаўшы*). Чым плацяць за дабро? Гм... Добра, зараз адкажу. Толькі я не магу разважыць, не ведаючы, як усё было.

Г а д — з м е е ў б р а т. Як было? Ішоў я і спяваў: «Мы даўно далі зарок — сеяць вецер, сеяць змрок...» Узняўся вецер, паваліў дрэва, дрэва прыдушыла мяне. Я стаў клікаць на дапамогу.

Р ы г о р к а. А я пачуў, што нехта кліча і падбег да дрэва...

Д з е д. Я кажу яму: «Не спяшайся, Рыгорка. Гэта нейкі гад...» А ён, дзівак, не паслухаўся мяне... І вось...

Л і с. Зразумела. Зараз я вас рассуджу. На тое ў мяне мой лісіны розум. Толькі я яшчэ хачу ўбачыць уласнымі вачыма, як і дзе ўсё гэта адбылося.

Г а д — з м е е ў б р а т. Пойдзем, пакажу.

Усе накіроўваюцца да месца здарэння.

КАРЦІНА ВОСЬМАЯ

Дзеянне адбываецца ля паваленага бурай дрэва.

Л і с. Значыць, усё адбывалася тут? Гэта і ёсць тое самае дрэва?

Усе пацвярджаюць.

Злазь, Гад — змееў брат!

Г а д — з м е е ў б р а т. Як гэта — злазь! Не, не злезу.

Л і с. Пакажаш, як усё было. На адну хвіліну.

Гад — змееўбрат неахвотна злазіць з плячэй Рыгоркі.

(*Да Рыгоркі.*) Прыпадymi, асілак, дрэва.

Рыгорка прыпадymi дрэва.

(Гаду — змееву брату.) Залазь пад дрэва і кладзіся на ранейшае месца.

Гад — змееў брат забіраецца пад дрэва і ўкладваецца на зямлю.

(Да Рыгоркі.) Апускай, асілак, дрэва!

Рыгорка (запытальна глядзіць на Ліса). Але ж...

Ліс. Апускай, кажу. Інакш я не магу вас рассудзіць.

Рыгорка кідае дрэва вобзем, яно падае на Гада — змеевага брата.

Гад — з мееў брат (звіваецца, стогне). Ой... ой... ох... Што вы робіце! Вызваляйце хутчэй! Памажыце! Ой... ох...

Рыгорка спрабуе вызваліць Гада — змеевага брата.

Ліс. Не, не трэба. Не для таго я яго туды загнаў, каб зноў вызваляць. Хай ведае, як за дабро плаціць злом.

Дзед (радасна). Хай ведае, хай ведае!.. Ну што, папаўся, Гад — змееў брат! (Да Ліса.) Здрава ты яго, гада печанага!

Гад — з мееў брат. Памажыце! Ратуйце! Я больш не буду! Ой... ох...

Рыгорка (да Ліса). Дык як жа ты нас рассудзіў?

Ліс. Як бачыш. Паказаў, што на чорнай няўдзячнасці далёка не ўедзеш. (Паказваючы на Гада — змеевага брата.) Цяпер ужо ні цябе, нікога другога ён не задушыць.

Рыгорка. Так, цяпер не задушыць. Дзякуй табе, Ліс, вялікі дзякуй!

Дзед. Дзякуй табе, ліс, выручыў ты нас.

Ліс. Адным «дзякуй», дзед, не адбудзеш.

Дзед. А што табе трэба?

Ліс. Куры ў цябе нябось ёсць?

Дзед. Куры? Ну, ёсць.

Ліс. Вось і дасі мне мех курэй.

Дзед (вагаючыся). Мех курэй?

Ліс. Ну так, за дабро трэба плаціць дабром.

Дзед. Ладна, прыходзь — дам.

Ліс. Заўтра прыйду. А цяпер я пабег. Можна, яшчэ каму спатрэбіцца мой лісіны розум...

Рыгорка. Дзякуй табе, ліс, вялікі дзякуй.

Л і с. Прыемна мець справу з удзячнымі людзьмі... Недарэмна, значыць, я стараўся.

Ліс адыходзіць. Дзед хутка здымае з пляча стрэльбу і страляе яму ўслед. Ліс падае. Рыгорка, не адразу сцяміўшы, што адбылося, разгублена глядзіць то на Дзеду, то на распасцёртага Ліса.

Г а д — з м е е ў б р а т (*перастаішы. стагнаць і войкаць, зларадна*). Так-так... Што я бачу! Што я чую! Ліс зрабіў дабро, дзед паабяцаў яму куру, а замест куры — выдаў кулю!.. Ну хоць цяпер пераканаўся ты, асілак, чым плацяць за дабро? Пераканаўся ці не? А раз мая праўда — вызваляй хутчэй! Ой... ох...

Рыгорка доўга маўчыць, уражаны тым, што здарылася. Потым падыходзіць да мёртвага Ліса, пільна глядзіць на яго. Вярнуўшыся, цяжка апускаецца на камель дрэва, пад якім ляжыць Гад — змееў брат, і з нямым дакорам глядзіць на Дзеду.

Рыгорка (*пасля працяглай паўзы*). Што ж ты нарабіў, дзядуля-татуля? Ты ж забіў ліса. Ён нам дапамог, ён узяўся нас рассудзіць, а ты ўзяў і забіў яго... Што ж ты нарабіў? І як нам быць цяпер?

Д з е д (*збянтэжана*). Дык ён жа хацеў прыйсці па нашых курэй. Я і падумаў: «Заб'ю я лепш ліса. І курэй зберагу, і яшчэ каўнер бабе, твай ён матулі, прыдбаю». Вось узяў і стрэліў.

Рыгорка (*з горыччу*). Што ж гэта ты кажаш, дзядуля-татуля? Што ты кажаш? Што ты нарабіў? Ты не толькі ў ліса страляў, а і ў мае сэрца кулю паслаў. Аблілося яно халоднай крывёю, зледзянела, схаладнела зусім... Святло — у вачах, сіла — у плячах, розум — у галаве, жалеза — у булаве, толькі ў сэрцы маім холадна і пуста зусім. Не ведаю, каму і за што дзякуй казаць.

Г а д — з м е е ў б р а т (*зноў пачынае стагнаць і зейвацца*). Ой, памажы, асілак, ой, вызвалі... Я больш не буду... Я цяпер добрым буду.

Рыгорка (*не звяртаючы ўвагі на лямант Гада — змеевага брата*). Прыяцеў я, як зорка, зваць мяне Рыгорка, спаў я доўга, а рос скоро, бацьку, маці, на пацеху, добрым людзям на паслугу. Я ўсіх любіў, усім ўдзячлівы быў. А ты, дзядуля-татуля, узяў ды забіў ліса. Каго ж мне цяпер любіць, каму удзячным быць?

Д з е д. Ды не перажывай ты так, сынку. Нічога такога дрэннага я не зрабіў. Я і раней хадзіў на паляванні, для таго вась і стрэльбу на-шу... Ну, а тут Ліс сам проста ў рукі... Думаю: і курэй зберагу, і каўнер прыдбаю.

Рыгорка (*няўважліва слухае Дзеда, потым рашуча ўстае на ногі і б'е некалькі разоў булавой па паваленым дрэве, зажахваецца на Гада — змеевага брата*). Гэта ўеё вы, гады! Гэта ўоё — ваша праца! Адабралі добрае семя, пасеялі злое зямле... Ну, пачакай, Змей-ліхадзей, згубіцель людзей! Я табе накажу!

Гад — з мееў брат. Ой... ох... Я больш не буду... Я пакажу дарогу...

Рыгорка (*да Дзеда*). А ты, дзядуля-татуля, забірай сваё ружжо ды вяртайся дахаты. Ты мне больш не памочнік. Пайду адзін змагання са Змеем-ліхадзеем. (*Паказваючы на Гада — змеевага брата*.) Ён мяне павядзе, дарогу пакажа. Цяпер ён будзе рабіць усё, што я захачу.

Дзе дускідвае на плечы стрэльбу, падыходзіць да Ліса і хоча яго забраць.

(*Дзеду, рашуча*.) Не, не, ліса не чапай, пакінь ліса.

Дзед (*наіўна-засмучана*). Дык жа такі каўнер прападзе...

Рыгорка. Не чапай, дзядуля-татуля, ліса... Ён нам зрабіў дабро і ён павінен жыць. Я вярну яму жыццё.

Дзед (*са здзіўленнем*). Ты вернеш яму жыццё? Як жа ты гэта зробіш?

Рыгорка. Зраблю, дзядуля-татуля. Вось убачыш. Адолею Змея і зраблю. Ты сам паможаш мне ў гэтым... А цяпер бяры сваю стрэльбу і ідзі дадому.

Дзед з яўнай неахвотай кладзе Ліса і ідзе.

(*Да Гада — змеевага брата*.) Ну вось што, Гад — змееў брат, я зараз вызваляю цябе яшчэ раз і ты павядзеш мяне як міленькі да Змея-ліхадзея. І не ўздумай на гэты раз дурыць ды хітрыць, паказваць змяінае нутро, плаціць злом за дабро. А не, дык гуляць маёй булаве па тваёй галаве! Не забывай, што я і так асілак, а цяпер ў мяне ад злосці яшчэ больш сілы прыбавілася.

Гад — з мееў брат. Ох... ох... Сам бачу... Вызваляй хутчэй... Усё зраблю як скажаш.

Рыгорка (*прыпадымае дрэва*). Вылазь. І глядзі ў мяне!

Гад — з мееў брат вылазіць з-пад дрэва.

(*Гаду*.) Не падыходзь блізка. (*Падымае мёртвага Ліса, кладзе сабе на плечы. Трэпле Каня на шыі*.) Пойдзем з намі, Конь. (*Да Сабакі*). І ты,

пёс, хадзі з намі, Будзеце мне служыць, будзем разам жыць, і будзем адзін аднаму добром за добро плаціць. *(Да Гада — змеевага брата.)*
Ну, паказвай дарогу да Змеевай бярогі!

Накіроўваюцца ў дарогу.

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

КАРЦІНА ДЗЕВЯТАЯ

Змеевы харомы. Падыходзяць Рыгорка, Гад — змееў брат і ўсе астатнія.

Рыгорка *(да Гада, наказваючы на харомы)*. Гэта тут, ці што?

Гад — з мееў брат *(рабаленна)*. Так, тут жыве наш светлы Змей — за ўсіх на свеце злей.

Рыгорка *(зьмыным голасам)*. Гэй, Змей-ліхадзей, крыўдзіцель людзей, выходзь хутчэй! Гэй-гэй!

Змей-ліхадзей. Хто асмеліўся мяне турбаваць, крыўдзіцелем называць?

Рыгорка. Я.

Змей-ліхадзей. Бачу, што ты. Ды хто ты такі?

Рыгорка. Я Рыгорка, я прыляцеў, як зорка, спаў доўга, а рос скоро, бацьку, маці на пацеху, добрым людзям на паслугу... Хачу ўдзячным быць, людзям добро рабіць, прыйшоў цябе, Змея, біць.

Змей-ліхадзей. Што-о-о? Прыйшоў мяне біць?!

Рыгорка. Так, для таго і прыйшоў. Або цябе загублю, або сам загіну!

Гад — з мееў брат. Светлы Змей, ён *(наказвае на Рыгорку)* асілак. Ён адной рукой дрэва падымае.

Змей-ліхадзей. Асілак? *(Да Рыгоркі.)* Гэта праўда?

Рыгорка *(проста)*. Ага. І маю булаву на сто пудоў, з табою біцца гатоў... Выходзь хутчэй, Змей-ліхадзей.

Змей-ліхадзей. Ну што ж, я зараз выйду. *(Выходзіць з палаца і падыходзіць да Рыгоркі.)*

З акна палаца паказваецца галава Змея.

Так, значыць, ты — асілак? Што ж, давай тады памерымся саламі. Бачыш гэты дуб?

Рыгорка. Бачу.

Змей-ліхадзей. А вунь той самы тоўсты сук на ім бачыш?

Рыгорка. Бачу. Ну і што?

Змей-ліхадзей. А вось што. *(Ломіць сук.)* Бачыў? Сілу маю, усё вось так ламаю.

Рыгорка. Гэткае дзіва... Глядзі цяпер ты, Змей-ліхадзей! *(Вырывае з каранем дуб.)* Бачыў?.. Свято ў вачах, сіла ў плячах, розум у галаве, жалеза ў булаве, прыйшоў з табой ваяваць, злое зелле вырываць.

Змей-ліхадзей *(спалохана)*. Б-бачыў... *(Адступае і хаваецца ў сваіх харомах. Потым выглядае з акенца.)* Ды ты і сапраўды асілак! Ведаеш што, давай не будзем біцца, а будзем мірыцца. Хадзі да мяне на службу, зраблю цябе галоўным Гадам. Мая змяіная хітрасць ды твая сіла — і мы над усім светам запануем. Ну як? Згодзен?

Рыгорка. Я не на тое прыйшоў, каб разам з табой светам панаваць, а каб цябе зваяваць! Ты ж, Змей-ліхадзей, столькі робіш зла для людзей!

Змей-ліхадзей. Так, так. Ты прыйшоў, каб мяне загубіць, а людзям дабро зрабіць. А ты ведаеш, чым плацяць за дабро?

Рыгорка. Чым плацяць за дабро? Ведаю, твой брат мяне ўжо адукоўваў. Але я ведаю і другое — гэта ты са сваімі гадамі зрабіў людзей такімі. Ты ўкраў у іх добрае сям'я, а пасеяў між імі злое зелле. Ты хочаш, каб і я быў супраць іх. Не, гэтаму не бываць! Забірай сваё злое зелле, аддавай добрае сям'я ды зараз жа адпусці кавалеву дачку Гарынку! А не, дык... *(Бе булавой у сцяну Змеевага палаца.)*

Змей-ліхадзей *(пераналоханы, знікае, але тут жа з'яўляецца зноў, хітра-прымірэнча)*. Ну навошта так... Хоць ты і асілак, але не забывай, што і я — Змей, за ўсіх на свеце злей. Давай усё-ткі не будзем біцца, а будзем мірыцца. Вось мая ўмова. Забірай добрае сям'я і нясі яго сваім людзям. Калі яны заплацяць табе дабром, тады ты выйграў, тады я пакідаю гэтую пушчу, забіраю злое зелле, ну і вызваляю Гарынку. Ну, а калі людзі адплацяць табе злом, тады выйграў я, тады я буду тут па-ранейшаму панаваць, ты будзеш мне памагаць, а Гарынка...

Рыгорка. А Гарынка?..

Змей-ліхадзей. А Гарынка, вядома, будзе належаць мне. Хто перамагае, той і ўладу мае. Ці не так, асілак?

Рыгорка. У-у, Змей-ліхадзей! *(Зноў бе булавой у сцяну палаца.)* Пачакай ты ў мяне!

Змей-ліхадзей. Ну дык як, згодзен? Прымаеш маю ўмову?

Рыгорка. Ладна, прымаю. Толькі спачатку я павінен убачыць Гарынку. Дзе яна?

Змей-ліхадзей. Ну што ж, зараз ты яе ўбачыш.

КАРЦІНА ДЗЕСЯТАЯ

Тая ж абстаноўка, тыя ж дзейныя асобы. Расчыняецца другое акно змевага палаца, і ў ім паказваецца Гарына, Гарынка Светлая Іскрынка.

Г а р ы н к а (убачыўшы Рыгорку, з радасным здзіўленнем). Ой, хто ты?

Р ы г о р к а (глядзіць на яе з захапленнем). Ой, якая ты!

Г а р ы н к а. Хто ты, такі прыгожы? Хто ты, такі смелы, што адважыўся прыйсці сюды?

Р ы г о р к а. Я Рыгорка, я прыляцеў, як зорка... Ой, якая ты, Гарынка! І як ты глядзіш на мяне!..

Г а р ы н к а. Дык ты — Рыгорка, ты прыляцеў, як зорка? Гэта праўда?

Р ы г о р к а. Ну так, Гарынка Светлая Іскрынка... Было свята ў вачах, сіла ў плячах, розум у галаве, жалеза ў булаве. Вось толькі сэрца было зледзянела, а цяпер ты яго сагрэла. Ты глядзіш на мяне, а я на цябе, і майму сэрцу робіцца цёпла-цёпла, і мне зноў хочацца гаварыць дзякуй... Дзякуй табе, вялікі дзякуй!

Г а р ы н к а. Дзякуй? Ты сказаў— «дзякуй». Я не ведаю такога слова, я яго ніколі не чула. Што яно азначае?

Р ы г о р к а. Што яно азначае? Ну тое, што ў мяне да цябе добрае пачуццё, што я хачу табе добра.

Г а р ы н к а. А за што ты мне дзякуеш?

Р ы г о р к а. Як — за што? За тое, што так паглядзела, што ты мне сэрца сагрэла... Я вельмі ўдзячны табе, і я скоро вызвалю цябе. Я пайшоў у заклад са Змеем-ліхадзеем, і як выйграю, вярнуся па цябе.

Г а р ы н к а. Праўда, Рыгорка? Ой, як я рада! Няма нічога горай, чым жыць у няволі. Вызвалі мяне, Рыгорка Ясная Зорка, вельмі цябе прашу! Я тады таксама навучуся гаварыць «дзякуй» і буду ўсё жыццё саграваць табе сэрца.

Р ы г о р к а (*расчулена*). Дзякуй табе, Гарынка, вялікі дзякуй!

Акно, у якім была відаць Гарынка, аачыняецца, а ў другім зноў з'яўляецца Змей-ліхадзей.

З м е й - л і х а д з е й. Ну, асілак, бачыў Гарынку?

Р ы г о р к а. Бачыў.

З м е й - л і х а д з е й. Ну і што?

Р ы г о р к а (*усё яшчэ пад уражаннем, якое зрабіла на яго Гарынка*). Яна мне сэрца сагрэла.

З м е й – л і х а д з е й (*яхідна*). Значыць, сэрца сагрэла? Вунь яно што. Дык, можа, зменім умову? Можа, адразу застанешся ў мяне? Будзеш мне служыць — аддам табе Гарынку. Хай грэе тваё сэрца. Ну як, згодзен?

Р ы г о р к а. Не, Змей-ліхадзей, крыўдзіцель людзей! Не пайду я да цябе на службу. Я хачу ўдзячным быць, хачу людзям дабро рабіць... Давай добрае семя, гад. Ubачыш, я выйграю заклад! І ўжо тады каб твайго змяінага духу тут і ў паміне не было!

Змеевы слугі выносяць і аддаюць Рыгорку мех.

(*Ускідваючы мех на плячо, да сваіх спадарожнікаў*.) Пойдзем, конь і сабака, нас чакае падзяка. Зробім дабро людзям, яны скажуць «дзякуй» нам. Змей і яго зграя заклад прайграе... (*Гледзячы на Гарынчына акно*.) Бывай, Гарынка! Я скоро вярнуся і вызвалю цябе. І мы будзем разам, мы будзем глядзець адзін на аднога і будзем казаць адзін аднаму «дзякуй!» (*Пакідае сцэну з усёй сваёй кампаніяй*.)

З м е й – л і х а д з е й (*высунуўшыся з акна, здзекліва*). Ха, дзівак! Сілы шмат, а хітрасці ніякай — усё пра сваё «дзякуй». Спадзяецца на нейчую ўдзячнасць. Не будзе яе! Тым больш, што я даў яму не добрае семя, а злое зелле. Хіба ў Змея можа быць што-небудзь добрае? Ха-ха-ха! Прайграе ён заклад, яшчэ як прайграе. І будзе служыць мне як міленькі. (*Спявае*.)

Яму падпяваюць Гад — змееў брат і памагатыя.

Мы даўно далі зарок —
сеяць вецер, сеяць змрок,
злым за добрае плаціць,
зло паміж людзей пладзіць.
Ха-ха-ха!
Ух-ух-ух!
Зло пасеем мы наўкруг.

(*Гаду*.) Слухай, гад, мой верны брат, збірайся хутчэй, пакруціся між людзей ды злога зелля падсей. Пастарайся аперадзіць асілка, а то хто яго ведае, як усё тут павернецца. Нешта вельмі ўжо ён упэўнены, што выйграе заклад. А нам прайграваць ніяк нельга. Ты гэта зарубі сабе на хвасце, запомні! (*Зноў спявае*.)

Ха-ха-ха!
Запомні, гад,
трэба выйграць нам заклад!

КАРЦІНА АДЗІНАЦЦАТАЯ

Тая ж, што і ў першай карціне, вясковая хата. На прызбе гэтак жа сядзяць Дзед і Баба. Вечарэе. З'яўляюцца Рыгорка з Лісам на плячах, Конь і Сабака.

Б а б а (*радасна пляснўшы рукамі*). Дзеду, дзед, ты спіш ці глядзіш на свет? Глядзі, вярнуўся наш Рыгорка Ясная Зорка!

Д з е д. Не сплю, баба, гляджу, хоць і слаба... І сапраўды вярнуўся наш сынку, наш асілку! Здароў, здароў, Рыгорка! Што бачыў, дзе быў? Можна, Змея забіў? Добрае семя здабыў?

Р ы г о р к а. Дзякуй вам, бабуля-матуля і дзядуля-татуля, што вы мяне чакалі, вялікі дзякуй!.. Быў я ў Змея-ліхадзея, узяў у яго добрае семя. Вось яно. (*Паказвае на мех.*) Бачыў кавалёву Гарынку...

Б а б а (*спалохана*). Быў у Змея-ліхадзея?

Д з е д (*узрадавана*). Здабыў добрае семя?

Б а б а (*ачуўшыся ад спалоху, з цікаўнасцю на гэты раз*). Бачыў кавалёву Гарынку?

Р ы г о р к а. Так, бабуля-матуля, бачыў Гарынку. Яна так на мяне глядзела, што аж мае сэрца сагрэла.

Б а б а (*радасна*). Праўда, сыноч?

Р ы г о р к а (*кажа далей*). Адолею Змея-ліхадзея, пасею добрае семя, вернецца Гарынка дадому, будзем рады адзін адному, будзе мне сэрца яна саграваць, будзем жыць ды пажываць. І вам удзячныя будзем, і вас мы не забудзем... Ну ды пераначуем — болей пачуем. Стаміўся я вельмі, бабуля-матуля, адпачыць хачу. Пасцялі мне вась тут, на прызбе. Я крыху адпачну ды на зоркі пагляджу. Светлыя і лагодныя, яны мне — бы сестры родныя.

Баба сцэле пасцель на прызбе, Рыгорка кладзецца, зняўшы з плячэй Ліса і ставячы ў галавах мяшок з «добрым семем».

Цяпер — да раніцы... Раніцай людзі дабрэйшыя... Спакойнай ночы, бабуля-матуля і дзядуля-татуля. (*Да Сабакі і Каня.*) І вы ляжце ды адпачніце, Ліса побач пакладзіце.

Дзед і Баба ідуць у хату. Сабака і Конь уладкоўваюцца каля прызбы, кладуць паміж сабой Ліса.

Дзякуй вам усім, вялікі дзякуй! (*гледзячы на неба.*) І вам, зоркі, дзякуй. Узыходзьце, мае ясныя, узыходзьце, мае светлыя, узыходзьце, мае добрыя! Гляджу я на вас, і ваша святло кажа мне, што трэба рабіць дабро, а не зло, што за дабро трэба плаціць дабром... (*Ціха,*

засынаючы.) Дзякуй вам, зоркі, вялікі дзякуй... Прайграеш ты, гад, свой апошні заклад... *(Засынае.)*

Нейкі час на сцэне пануе цішыня. Ды вось з'яўляецца Гад — змеёў брат. Зладзеявата азіраючыся, падыходзіць да асілка. Пераканаўшыся, што той моцна спіць, робіць некаму знакі, падзвае да сябе. З розных канцоў сцэны выходзяць, крадучыся па-змоўніцку, Каваль з сынамі, Першы, Другі і Трэці мужыкі і нейкія іншыя, незнаёмыя нам, але, як відаць, цёмныя асобы, якія толькі і чакаюць, калі надыйдзе іх пара — час іх злачынных спраў. Гад — змеёў брат гаворыць нешта шэптам Кавалю і ўсім астатнім, відаць, нагаворвае на асілка, бо ўвесь час ківае і паказвае ў яго бок. Потым Гад знікае. Астатнія здзіўлена пераглядваюцца, перашэптваюцца. Падазроныя чалавечкі пачынаюць падбухторваць Кавалю і мужыкоў, усё штосьці паказваючы на асілка. Аднекуль з'яўляюцца вяроўкі. Задумваецца нешта нядобрае. А што менавіта — нам робіцца зразумелым тады, калі сцэна раптам асвятляецца і мы бачым, як Каваль з сынамі, мужыкі і ўсе астатнія накідваюцца на соннага Рыгорку і звязваюць яго вяроўкамі. Прачынаецца Сабака і пачынае брахаць. Ускоквае Конь і трывожна ржэ. Выбігаюць з хаты Дзед і Баба, са страхам і здзіўленнем глядзяць на тое, што адбываецца. Асілак карэшце прачынаецца, спрабуе выпрастаць рукі, але гэта яму не ўдаецца. І прычына, відаць, не ў тым, што ў яго не хапае сіл справіцца з вяроўкамі,— ён проста разгублены ад такога непрадбачанага павароту падзей.

Рыгорка *(ціха, як бы сам сабе)*. Спаў я доўга, а рос я скоро, бацьку, маці на пацеху, добрым людзям на паслугу... Хацеў удзячным быць, людзям дабро рабіць, а яны... а вы мяне... а вы так са мной... *(Моўкі глядзіць на вяроўкі, затым узнімае позірк на тых, хто яго акружае.)* А вы... *(Больш рашуча.)* Чакайце, што ж гэта вы зрабілі? Няўжо праўду сказаў Змей-ліхадзей, што вы адплаціце мне злом? Няўжо ён выйграе заклад?

У адказ чуецца глухі гул абурэння, незадавальнення асілкам: дае знаць праведзеная Гадам — змеевым братам «работа».

Галасы. А што, Змей, ведае, што гаворыць.

— А чым жа табе ішаціць, як не злом? Ты ж нас ашукаў!

— Дык вось ты які, аказваецца! Сказаў, што пойдзеш са Змеем ваяваць, добрае семя здабываць, Гарынку вызваляць, а сам што зрабіў? Са Змеем у змову ўступіў?

Першы мужык *(падыходзіць да Рыгоркі)*. Дык не такі ўжо ты і асілак, як я пагляджу. Звязалі цябе, і вось стаіш, і не можаш нават рукой паварушыць. Можна, давай падушамся, га? Ха-ха-ха! Да цябе я

быў першым сілачом на сяле, ніхто не мог мяне падужаць. А тут, бач, асілак знайшоўся...

Д р у г і м у ж ы к. Пайшоў са Змеем біцца, а стаў з ім мірыцца, завёў з ім дружбу, наняўся да гада на службу... Эх, ты, гора-асілак! А яшчэ казаў, што хочаш нам дабро рабіць, хочаш удзячным быць...

К а в а л ь (*з горыччу*). Не шкадаваў я жалеза і тудоў, каваў булаву на сто пудоў. Ты абяцаў мне Гарынку ўратаваць... А дзе яна?

Р ы г о р к а (*пры ўпамінанні імя Гарынкi нібы набывае дар мовы*). Бачыў яе... Яна на мяне глядзела, яна мне сэрца сагрэла.

К а в а л ь (*жорстка*). Ха, сэрца сагрэла... А дзе ж яна? Што ты з ёй зрабіў? Ты згадзіўся пакінуць яе ў Змея-ліхадзея!

Р ы г о р к а (*здагадваючыся, што яго абгаварылі*). Ды не... ды я ж... ды што вы... паслухайце, людзі добрыя...

Т р э ц і м у ж ы к. Ну, а дзе, асілак, добрае семя? Ты ж абяцаў яго прынесці.

Р ы г о р к а. Добрае семя? Вось яно. (*Паказвае на мяшок.*)

Мноства рук цягнецца адразу да мяшка, прагна расхопліваючы тое, што ў ім знаходзіцца.

Г а л а с ы. Чакайце! Дык што ж гэта?

— Гэта ж не добрае семя, а злое зелле!

— Нас ашукваюць!

— Асілак хоча нас ашукаць!

Нядобрае зелле робіць людзей яшчэ больш злымі. Абураныя, яны падступаюць усё бліжэй да Рыгоркі.

Р ы г о р к а (*разгублена, шукаючы падтрымкі ў Дзеда і Бабы, шукаючы позіркаў Каня і Сабаку*). Бабуля-матуля... дзядуля-татуля... Гэта ж усё няпраўда... Я гатовы быў са Змеем біцца... Я пайшоў у заклад... Ён даў мне добрае семя... Выходзіць, ён ашукаў мяне...

Б а б а. А сыночак ты мой, казала ж я табе...

Д з е д. Ашукаў цябе, Рыгорка, Змей-ліхадзей. Даў ён табе не добрае семя, а ўсё тое ж злое зелле. Сам бачыш, якімі робяцца ад яго людзі.

Г а л а с ы. Што на яго глядзець ды з ім гаварыць, трэба яго пакараць!

— Пакараць яго! Пакараць!

— Каб ведаў, як нас ашукваць!

П е р ш ы м у ж ы к. Паслухайце мяне. Не будзем давайце караць яго самі. Аддадзім яго лепш Змею.

Д р у г і м у ж ы к. І то праўда. Светлы Змей нас за гэта пахваліць...

Т р э ц і м у ж ы к. І, можа, што-небудзь нам дасць за гэта.

К а в а л ь. І, можа, тады маю Гарынку пашкадуе.

Г а л а с ы. Да Змея яго!

— Да Змея!

— Да Змея!

З'яўляецца Змей-ліхадзей, з ім разам Гад — змеёў брат і іншыя паслугачы Змея.

З м е й – л і х а д з е й (*спыніўшыся перад Рыгоркам*). Так, так... Ну дык што, асілак? Аддзячылі табе людзі? Га? Адплацілі дабром за дабро? Ха-ха-ха! Сілы шмат, а хітрасці ніякай... Словам, я рад — ты прайграў заклад. Пойдзеш да мяне памагатым, будзеш галоўным Гадам!

Р ы г о р к а (*імгненна перайтвараецца, як бы пазбавіўшыся ад грузу ілюзій*). Не, Змей-ліхадзей! Не, крыўдзіцель людзей! Не, паганец-ашуканец! Мы з табой так не дамаўляліся. Ты павінен быў даць мне добрае сям'я, а што ты мне даў? Я не прайграў заклад. А калі б я нават і прайграў яго, то ўсё адно не пайшоў бы да цябе служыць, няпраўдай ды разбоем жыць. Я б ўсё адно рабіў людзям дабро... Ану, конь і пёс, плаціце мне дабром за дабро! Ірвіце, грызіце, развязвайце на мне вяроўкі!

Сабака і Конь кідаюцца да асілка, адзін зубамі, другі капытамі дапамагаць Рыгорку вызваліцца з вяровачных путаў.

Дзе мая булава? Няма! І тут без хітрасці не абыйшлося, выкралі булаву, гады!.. Ну што ж, не булавой дык гадавай галавой! (*Хапае за ногі Гада — змеевага брата і, размахваючы ім, як булавой, б'е, направа і налева, Змея-ліхадзея і ўсіх яго памагатых, прыгаворваючы.*) Ах вы, змеева сям'я, гадава племя!.. (*Пераможна.*) Свята ў вачах, сіла ў плячах, розум у галаве, цяпло ў сэрцы... Гляджу я смела, цяпер мне ўсё зразумела. Пакуль не знішчу цябе, Змея, будзе панаваць злое злле! Пакуль не вынішчу вас, гадаў, не будзе ў людзей дабра і ладу!

У начным змроку — сірэна амаль зацеменена — ідзе змаганне Рыгоркі са Змеём-ліхадзеём і яго памагатымі. Рыгорку памагаюць Сабака і Конь. Потым

паступова на яго баку ўступаюць у барацьбу і Дзед, і Каваль з сынамі, і мужыкі...

Г а л а с ы. Не, ён сапраўды асілак! Бачыце, як б'ецца!

— Так яго, Рыгорка! Так яго, гада праклятага!

— Ты наша надзея, бі ліхадзея!

— Наша бярэ! Наша перамагае!

— Прыйшоў табе канец, Змей-ліхадзей!

— Дзякуй табе, Рыгорка! Вялікі дзякуй!

КАРЦІНА ДВАНАЦЦАТАЯ

ЭПЛОГ

Расейваецца начны змрок, узыходзіць сонца. На ярка асветленай сцэне мы бачым усіх нашых герояў, у тым ліку і Гарынку Светлую Іскрынку, якая стаіць побач з Рыгоркам. Змей-ліхадзей пераможаны, змяніны дух вынішчаны, і на тварах людзей свецяцца радасць, дабрывня і ўдзячнасць.

Р ы г о р к а. Вы мне казалі: «Дзякуй, вялікі дзякуй!» Сказалі вы мне гэта?

Г а л а с ы. Сказалі, Рыгорка Ясная Зорка!

— Мы вельмі ўдзячны табе, асілак,

— Даруй нам, што крыху схібілі — паверылі на хвіліну Гаду — змееваму брату.

Р ы г о р к а. Ну вось і добра, ну вось і аддзячылі вы мне. Спачатку Гарынка Светлая Іскрынка (*глядзіць на Гарынку*) мне сэрца сагрэла. А цяпер у ім агонь палае. Як гэта добра! Будзем жа ўзаемна ўдзячнымі, будзем дзякаваць адзін аднаму: я табе, Гарынка, а ты мне, дзеці бацькам, а бацькі дзецям, брат сястры, а сястра брату. Будзем усе ўдзячны ўсім. І асабліва тым, хто зрабіў нам дабро... Скажыце, чый гэта сабака? У каго ён жыве, каму ён служыў?

П е р ш ы м у ж ы к (*выходзіць наперад*). Мой сабака, Рыгорка... Быў раней маім.

Р ы г о р к а. Калі ён састарыўся, ты яго прагнаў?

П е р ш ы м у ж ы к. Так, прагнаў.

Р ы г о р к а. А цяпер ты адчуваеш сваю віну і ўдзячнасць да яго?

П е р ш ы м у ж ы к. Раней не адчуваў, а цяпер сапраўды адчуваю.

Сабака раптоўна пераўтвараецца: робіцца маладым, рухавым, скача на ўсіх чатырох і звонка, залівіста брэша.

Рыгорка. Бачыце, што робіць удзячнасць... Скажыце, а чый гэта конь?

Другі мужык (*выходзячы наперад*). Мой конь, Рыгорка... Быў раней маім.

Рыгорка. Калі ён аслаб і аслеп, ты яго прагнаў?

Другі мужык. Так, прагнаў... Я вінаваты перад ім. І хачу аддзячыць яму за ўсё добрае, што ён для мяне зрабіў. (*Да Каня.*) Вяртайся, коню, у сваю стайню, там ты знойдзеш і корм, і пойма, і цяпло.

З Канём адбываецца тая ж метамарфоза, што і з Сабакам: ён робіцца маладым, моцным і, галоўнае, відушчым, пачынае звонка ржаць.

Конь. Я зноў бачу! Бачу святло, бачу ўсіх вас!.. Да мяне вяртаюцца сілы!.. Дзякуй табе, гаспадар! Дзякуй табе, асілак, вялікі дзякуй!

Рыгорка (*радуючыся*). Бачыце, што робіцца?.. (*Да Дзёда.*) А ты, дзядуля-татуля? Хіба ты не адчуваеш сябе вінаватым перад Лісам? Хіба табе не хочацца адплаціць яму з удзячнасцю дабром?

Дзед (*разгублена, вінавата*). Я хацеў бы, Рыгорка... Больш за ўсё на свеце я хацеў бы, каб Ліс быў жывы і каб я мог яму аддзячыць.

Ліс ажывае. Чуваць воклічы радасці і захаплення.

Рыгорка (*звяртаючыся да ўсіх, узрушана*). Вось бачыце, людзі, што робіць удзячнасць, якую сілу яна мае. Кульгавага яна робіць роўным, сляпога — відушчым, а мёртвага — жывым. Вы дарэмна думалі, што добрае сёмя можа даць вам Змей. Яго ніхто не дае, яно ў вашых сэрцах, у вашай удзячнасці і дабрыні... Дык будзем жа плаціць дабром за дабро, будзем удзячныя адзін аднаму! І будзем удзячнымі светлым зоркам, якія нястомна свяцілі ўсю ноч і толькі што пагаслі! І будзем удзячнымі сонцу, якое так хораша ўзышло і так шчодро асвятляе зямлю! Дзякуй табе, сонца яснае! Вялікі дзякуй табе за святло і цяпло!

Усе (*хорам*). Дзякуй табе, сонца яснае! Вялікі дзякуй табе за святло і цяпло! (*Спяваюць.*)

Будзем плаціць дабром за дабро!

Будзем удзячны адзін аднаму!

Будзем удзячны сонцу жывому

за святло і цяпло!

Заслона

СКАЖЫ СВАЁ ІМЯ, САЛДАТ

СУЧАСНАЯ КАЗКА

Ў дзвюх дзеях,
васьмі карцінах

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

Невядомы Салдат — помнік, які двойчы ажывае.

Вядомыя салдаты, першы, другі, трэці.

Салдацкая маці.

Жонка.

Н я в е с т а.

П а ш т а л ь ё н.

Н а с т а ў н і ц а.

Дзяўчынка, якая ажыўляе помнік, галоўная гераіня п'есы.

Двое закаханых.

Ж а н ч ы н а ў ч о р н ы м.

Ж а н ч ы н а ў б е л ы м.

Д з е ц і.

Варожае войска.

Вечны вецер — Гуляй па свеце.

Сонечны прамень — Ясны дзень.

Ніцая вярба — Вечная журба.

Вечны сон — Цёмны палон.

Кветкі мёртвага поля.

Кветкі жывога поля.

К о н і к.

М а т ы л ё к.

Страказа.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

КАРЦША ПЕРШАЯ

Сцэна, таямніча зацемненая, ціхая, пачынае пакрыху ажываць, асвятляцца, напаўняцца галасамі жыцця...

Г о л а с з а с ц э н а й. Жыў-быў Сонечны прамень — Ясны дзень.

Па сцэне лёгка праходзіць-прапльвае Сонечны прамень — Ясны дзень — чалавекападобнае стварэнне са светлым абліччам.

І жыў-быў Вечны вецер — Гуляй па свеце...

З'яўляецца і пралятае, кружачыся віхрам, Вечны вецер — Гуляй па свеце — зноў-такі чалавекападобная істота з крыламі.

І жыла-была Ніцая вярба — Вечная журба...

Вырысоўваецца Ніцая вярба — Вечная журба, — не крона дрэва, а нізка схіленая галава жанчыны з доўгімі, да зямлі, валасамі.

І жылі-былі тры салдаты...

Сцэна ператвараецца ў пляц, на пляцы маршыруюць салдаты: раз-два, раз-два, раз-два-тры... Гучыць песня, можа быць, рэчытатыў:

Жылі-былі тры салдаты.

Раз-два-тры...

Службай салдацкай заняты
былі ад зары да зары.

Раз-два-тры...

Хадзілі салдаты строем.

Раз-два-тры...

Быў кожны гатоў стаць героем.

Раз-два-тры...

Сушылі салдаты порах.

Раз-два-тры...

Напаў на радзіму вораг.

Зброю, салдат, бяры!

Раз-два-тры...

Да зброі, салдат, да зброі!

Раз-два-тры...

Стань за радзіму тараю,
Радзіму абарані!

Раз-два-тры...

Пачалася вайна...

Чуваць грукат вайны — спачатку далёкі, потым усё больш блізкі.

Пайшлі тры салдаты на вайну...

Салдаты адпраўляюцца ка вайну.

Да зброі, салдат, да зброі! Раз-два-тры! Стань за радзіму тараю,
радзіму абарані!..

Пацямнеў Сонечны прамень — Ясны дзень...

Трывожна зашумеў Вечны вецер — Гуляй па свеце...

Яшчэ ніжэй апусціла свае галіны Ніцая вярба — Вечная журба.

Ды салдаты не спалохаліся ворага, смела сустрэлі яго...

З'яўляецца грознае Варожае полчышча — з крыжамі і чарапамі на
чорных сцягах. Салдаты непакісна супрацьстаяць яму — са сваім агніста-
чырвоным сцягам.

І хоць вельмі магутны і хітры быў вораг, хоць шмат было ў яго
рознай зброі, і хоць страшэнныя знакі — крыжы ды чэрапы — былі на
яго чорных сцягах...

Варожая раць — буйным планам.

Перамаглі салдаты ворага, прагналі яго з роднай зямлі...

Па сцэне, ужо ў адваротным кірунку, бяжыць-коціцца, адступаючы, раз-
бітае ўшчэнт Варожае войска. Толькі адно шмаццё засталася ад яго чорнага,
са страшнымі знакамі, сцяга.

Разбілі, разграмілі салдаты варожае войска, растапталі яго чорны,
з нядобрымі знакамі сцяг...

Салдаты топчуць варожы сцяг.

А свой чырвоны, з добрым знакам — з зоркай прамяністай —
узнялі высока-высока...

Трапечачца ўгары, палае жывым агнём узняты салдацкімі рукамі чырвоны сцяг — Сцяг Перамогі.

Перамога! Мір! Шчасце!

І зноў ярка зазяў Сонечны прамень — Ясны дзень... І паранейшаму весела зашумеў Вечны вецер — Гуляй па свеце.

І нават Ніцая вярба — Вечная журба весялей глянула на свет, вышэй узняла свае цяжкія галіны...

На сцэне — трыумф радасці, шматколернага і шматгалосага мірнага жшцця.

Ну, а што тыя тры салдаты, якія жылі-былі, на вайну пайшлі і перамогу здабылі?

У адказ лачынае гучаць, нарастаючы, песня:

Калі замаўкаюць гарматы,
калі заціхаюць баі,
ідуць салдаты дахаты,
дзе мірна жылі-былі.

Ідуць да таго парогу,
дзе мірна жылі-былі.
Нясуць з сабой перамогу,
якую ў баі здабылі.

Ідуць салдаты дахаты,
ідуць пераможнай вясной.
Нясуць перамогу салдаты
у рэчмяшках за спіной.

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Дарога, па якой вяртаюцца з чужога краю на радзіму, з фронту дадому, з вайны да міру. Дарога, па якой Паштальён нясе свае весткі... Ідзе Паштальён з дзвюма весткамі-паперамі ў руках: у кожнай руцэ па вестцы. Адны весткі-паперы ў руках, а другія ляцяць, як птушкі, услед. Насустрэч Паштальёну выбягаюць дзве жанчыны — старая і маладая, Маці і Нявеста.

П а ш т а л ь ё н. Добрыя весткі! Радасныя навіны! Вайна скончылася! Салдаты ідуць з вайны! Ваш сын вяртаецца дадому!

М а ц і. Вайна скончылася?.. Мой сыночк вяртаецца дадому?

Н я в е с т а. Вайна скончылася?.. Мой суджаны вяртаецца дадому?!

П а ш т а л ь ё н. Так. Добрыя весткі! Радасныя навіны! Чытайце самі. *(Працягвае паперы.)* Вось тут напісана, што скончылася вайна, а ў гэтай паперы — што ваш сын жывы і вяртаецца дахаты.

М а ц і *(беручы паперу)*. Вяртаецца мой сыночк... Яго імя, яго, сыночк майго!

Н я в е с т а *(паглядзеўшы ў паперу)*. Вяртаецца мой суджаны... Яго імя, яго, любага майго!

П а ш т а л ь ё н. Ну вось і добра. Вы тут радуіцеся, а я пайду далей, да іншых людзей. Шмат прыносіла я добрых вестак і радасных навін, ды самая лепшая навіна, што скончылася вайна, што вяртаецца назад жывы і здаровы салдат.

Паштальён ідзе далей. Адны весткі-паперы ў яго ў руках, другія, як птушкі, ляцяць услед... Сярод белых трапляюцца і чорныя. Насустрэч Паштальёну выбягаюць зноў дзве жанчыны — старая і маладая, Маці і Жонка салдата.

Добрыя весткі! Радасныя навіны! *(Спаханіўшыся.)* Хаця не, не толькі добрыя, не толькі радасныя... *(Разглядаючы па чарзе паперы.)* У гэтай вась белай паперы паведамляецца, што скончылася вайна... Добрыя весткі... А ў гэтай вась чорнай — што ваш сын загінуў... што ваш муж паў смерцю храбрых... Дрэнные навіны...

М а ц і *(амаль машынальна, яшчэ не зусім усвядоміўшы сэнс сказанага)*. Добрыя весткі і... дрэнныя навіны?

Ж о н к а *(тым жа голасам)*. Добрыя весткі і... дрэнныя навіны?

П а ш т а л ь ё н. Ну так.

М а ц і. Скончылася вайна, а мой сыночк?..

Ж о н к а. Скончылася вайна, а мой муж?..

П а ш т а л ь ё н. Так. Добрыя весткі і... дрэнныя навіны.

М а ц і. А мой сыночк загінуў?

Ж о н к а. А мой муж паў смерцю храбрых?

П а ш т а л ь ё н. Так... Чытайце вась самі. *(Працягвае паперы.)*
Верце і не верце вачам сваім.

Маці боязна заглядвае ў паперы — у адну, белую, у другую, чорную...
Плача маці.

Г о л а с з а с ц э н а й. Чытае маці белую паперу — і верыць вачам сваім, і радуецца, і плача ад радасці. Чытае маці чорную,

пахавальную паперу — і не верыць вачам сваім, і гаруе, і плача з гора.

Жонка боязна заглядвае ў паперы і таксама плача.

Чытае жонка белую паперу — і верыць вачам сваім, і радуецца, і плача ад радасці. Чытае жонка чорную, пахавальную паперу — і не верыць вачам сваім, і гаруе, і плача з гора.

М а ц і (*з надзеяй, скрозь слёзы*). Вайна скончылася, а ён... Можна, тут (*паказваючы на паперу*) не яго імя, можна, гэта не пра яго?..

Ж о н к а (*гэтак жа*). Вайна скончылася, а ён... Можна, тут (*паказваючы на паперу*) не яго імя, можна, гэта не пра яго?..

П а ш т а л ь ё н (*спачувальна*). Самая лепшая навіна, што скончылася вайна. І няма горш навіны, што салдат не прыйшоў з вайны. (*Чытаючы зноў паперу.*) Хоць не даём мы вачам веры, пра яго напісана ў гэтай паперы. На жаль, памылікі тут няма, напісана тут яго імя.

Родныя салдата і Паштальён стаяць нейкі час у жалобным маўчанні.
Зацямненне.

Г о л а с. Адзін салдат вярнуўся з вайны. Шмат крыві праліў, шмат зведаў нягод, але вярнуўся жывым — з жыццём і імем сваім. Другі салдат не вярнуўся з вайны, загінуў на полі бою. Але імя яго не загінула, імя яго вярнулася з вайны. Вядомы яго подзвіг, вядома яго імя. Вядома ў роднай хаце, вядома ў краіне, вядома ва ўсім свеце. Яно надрукавана залатымі літарамі ў гэтай вось кнізе — кнізе ратнай славы, кнізе вечнай памяці...

Гартаюцца старонкі вялікага фаліянта.

Яно выбіта — чорным па белым — на гранітнай грані гэтага вось абеліска.

Паўстае абеліск са елупком імён на яго грані.

Вядома імя салдата, які вярнуўся з вайны жывым. Вядома імя салдата, які не вярнуўся з вайны. Вы хочаце спытацца: а што сталася з трэцім салдатам? Які лёс напаткаў яго? Яго напаткаў не зусім звычайны лёс. Ён стаў Невядомым Салдатам. На вайне магчыма ўсё. Ішоў салдат на вайну, і было ўсё вядома пра яго, а на вайне ён стаў

невядомым. Вядома яго перамога, вядомы яго подзвіг, а сам салдат — невядомы.

КАРЦІНА ТРЭЦЯЯ

У засені парку, побач са знаёмай ужо нам Ніцай вярбой — Вечнай журбой, стаіць бронзавая фігура — помнік Невядомаму Салдату. Паколькі размова ідзе аб Невядомым Салдаце, скульптар зрабіў помнік у крыху ўмоўнай форме — салдат стаіць са схіленай галавой, засланіўшы, як ад сонца, твар рукою. Твар яго, такім чынам, застаецца нам невядомым.

Г о л а с. Вось ён той, трэці салдат. Невядомы. У гонар яго пастаўлены помнік. Пра яго складзена песня.

П е с н я п р а Н е в я д о м а г а С а л д а т а

Радзіўся салдат, як ты і я,
як іншыя ўсе дзеці.
Маці салдату дала імя —
самае лепшае ў свеце.

Калі салдат быў хлапчуком —
было імя ў салдата.
Калі салдат быў юнаком —
было імя ў салдата.

Кахаў салдат дзяўчыну адну —
Было імя ў салдата.
Калі салдат ішоў на вайну —
было імя ў салдата.

Аддаў салдат вайне усё,
што мелася ў салдата,
аддаў імя, аддаў жыццё,—
такі ўжо лес салдата.

Няма ў салдата больш імя
з часіны той ваеннай.
Маем імёны ты і я,
а ён, салдат, безыменны.

Аддаў салдат усё вайне
і не прыйшоў дадому.
Ведаюць вас, цябе, мяне,
а ён, салдат,— Невядомы.

Г о л а с (*працягвае*). Невядома яго імя. Невядомы і яго твар. Таму, бачыце, і такі помнік, таму ён і зроблены так, што мы не бачым твару... Паглядзіце ўважліва на помнік. Ён ужо даўно тут стаіць, і да яго ўсе тут прывыклі і не абыходзяць яго сваёй увагай... Ніцая вярба — Вечная журба ахінае яго, бачыце, сваімі галінамі...

Ніцая вярба ажывае, яе галіны цягнуцца да Невядомага Салдата.

Не-не ды і залятае да яго, абвявае яго Вечны вецер — Гуляй па свеце...

З'яўляецца Вечны вецер, кружыцца вакол помніка, нешта нашэптвае яму.

Узыходзіць Сонечны прамень — Ясны дзень і звыкла гаворыць: «Добрай раніцы, Невядомы Салдат!»

Светла ўзыходзіць Сонечны прамень.

Заходзіць Сонечны прамень — Ясны дзень і гаворыць: «Добрай ночы, Невядомы Салдат!»

Сонечны прамень знікае.

І людзі ўжо не ўяўляюць гэты парк без помніка Невядомаму Салдату. Закаханья, напрыклад, прызначаюць каля яго спатканні. Яны так і гавораць: «Сустрэнемся каля Невядомага Салдата».

Закаханья, ён і яна, каля помніка.

Прыводзяць сюды людзей памяць і смутак.

Закаханья знікаюць. Да помніка падыходзіць старая Жанчына ў чорным, з кветкамі ў руках.

Ж а н ч ы н а ў ч о р н ы м (*наклаўшы кветкі і настаяўшы моўчкі перад помнікам*). Адкрыў свой твар, раскрый свае вусны,

скажы імя сваё, салдат!.. Можа, ты сын мой. Мой сын таксама не вярнуўся з вайны, і мне пра яго таксама нічога невядома.

Г о л а с. Маўчыць салдат, не гаворыць сваё імя.

Ж а н ч ы н а ў ч о р н ы м (*крыху пастаяўшы*). Прабач, я забылася, што ты — Невядомы Салдат.

Жанчына ў чорным адыходзіць. Да помніка падыходзіць маладая
Жанчына ў белым, з кветкамі ў руках.

Ж а н ч ы н а ў б е л ы м (*паклаўшы кветкі да падножжа помніка і пастаяўшы моўчкі*). Адкрыў свой твар, раскрый свае вусны, скажы імя сваё, салдат!.. Можа, ты мой суджаны, можа ты мой муж. Мой муж таксама не вярнуўся з вайны, і мне пра яго таксама нічога не вядома.

Г о л а с. Можа, цяпер загаворыць салдат? (*Паўза.*) Не, маўчыць, не гаворыць сваё імя.

Ж а н ч ы н а ў б е л ы м (*крыху пастаяўшы*). Прабач, я забылася, што ты — Невядомы Салдат.

Жанчына ў белым адыходзіць. Да помніка падыходзяць, дакладней, дружна падбягаюць дзеці-школьнікі на чале з Настаўніцай. У руках дзяцей кветкі.

Н а с т а ў н і ц а. Вось мы і прыйшлі, дзеці. Давайце ўшануем памяць Невядомага Салдата, пакладзём да помніка кветкі.

Дзеці кідаюцца да помніка наперабой, хто першы. Абы-як, штурхаючыся, наспех, кладуць кветкі.

Г а л а с ы. Я першы, я першы!..

— Не ты, а я, не ты, а я!..

— Ты? А як жа ты паклаў свае кветкі?

— Ён іх не паклаў, а проста кінуў.

— Як хацеў, так і паклаў.

— Ты іх параскідаў... Так кветкі не кладуць.

— Не твой клопат!

— Скажам зараз настаўніцы.

— Кажы, нагаворшчык.

— І скажу.

— Паспрабуй толькі!..

Н а с т а ў н і ц а. Цішэй, дзеці. Вы ж не на школьным перапынку, а каля помніка... Усе паклалі кветкі?

Г а л а с ы. Усе!

— Усе!

— Усе!

Н а с т а ў н і ц а. Ну вось і добра. А цяпер можаце пагуляць у парку.

Дзеці з шумам і гаманой разбягаюцца і знікаюць у глыбіні парку. Чуваць, як пачынаюць гуляць у жмуркі: «Аты-баты, ішлі салдаты, аты-баты, на базар, аты-баты, што купілі, аты-баты, самавар». Настаўніца застаецца каля помніка.

(Паклаўшы кветкі і настаяўшы моўчкі перад помнікам.) Адкрыў свой твар, раскрыў свае вусны, скажы імя сваё, салдат!.. Перад табой толькі што былі хлопчыкі і дзяўчынкі. Бацькі і старэйшыя браты некаторых з іх таксама не вярнуліся з вайны, прапалі без вестак, сталі Невядомымі. Можна, ты і ёсць адзін з іх?

Г о л а с. Можна, цяпер загаворыць салдат? *(Паўза.)* Не, маўчыць, не гаворыць сваё імя.

Н а с т а ў н і ц а *(крыху настаяўшы)*. Прабач, я забылася, што ты — Невядомы Салдат.

Зацямненне.

Г о л а с. Бачыце, Невядомаму Салдату хапае ўвагі. Ён, можна сказаць, не адзінока, да яго прыходзяць усе — ад старога да малага. І ў той жа час, як бачым, усе прывыклі да таго, што ён — неведомы. Усе як быццам змірыліся з гэтым.

З в о н к і г о л а с д з я ў ч ы н к і. А я не прывыкла і не прывыкну!

Г о л а с. Хто гэта? *(Паўза.)* Чый гэта голас?

З в о н к і г о л а с д з я ў ч ы н к і. А я не змірылася і не зміруся!

Г о л а с. Вы чуеце? Хто гэта так гаворыць? Чый гэта такі звонкі голас?

З в о н к і г о л а с д з я ў ч ы н к і. Гэта — я. Гэта — мой голас. І я не прывыкну і не зміруся! Я не хачу, каб салдат закрываў свой твар і не казаў свайго імя! Я не хачу, каб ён быў неведомы!

Г о л а с. Хто ты? Пакажыся.

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

Сцэна асвятляецца. Мы зноў. бачым помнік, недалёка ад яго — Настаўніцу. Паказваецца Дзяўчынка з кветкамі ў руках. Спыняецца, глядзіць зводдаль на помнік. Гучыць рэхам яе Голас: «Я не прывыкну і не зміруся!.. Я не хачу, каб ён быў неведомы!»

Н а с т а ў н і ц а (*заўважыўшы Дзяўчынку*). Гэта — ты?

Д з я ў ч ы н к а. Я...

Н а с т а ў н і ц а. Гэта я твой голас чула? Што ты сказала?.. І чаму ты не паклала кветкі? Усе ўжо, бачыш, паклалі.

Д з я ў ч ы н к а. Я... я не ведаю, як пакласці.

Н а с т а ў н і ц а. Не ведаеш, як пакласці?.. Ну, так, як усе, як звычайна. Бачыш, колькі тут кветак.

Д з я ў ч ы н к а. Я так не хачу... Я не хачу так, як звычайна. Яны... дзеці дрэнна паклалі кветкі... Я бачыла...

Н а с т а ў н і ц а. Дрэнна? Чаму дрэнна?

Д з я ў ч ы н к а (*пасля паўзы*). Не так ірвалі... Не так неслі сюды... і не так паклалі... Яны штурхаліся, шумелі, смяяліся, сварыліся, кідалі кветкі абы-як... Я так не хачу... І я... я не ведаю, як пакласці.

Кветкі выпадаюць з рук дзяўчынкi.

Н а с т а ў н і ц а. Ты ўпусціла кветкі.

Д з я ў ч ы н к а (*у роспачы*). Няхай... Ужо ўсё адно... Салдат ужо ўсё адно пакрыўдзіўся.

Н а с т а ў н і ц а. Як?.. Які салдат пакрыўдзіўся?

Д з я ў ч ы н к а. Невядомы. Ён... (*паказвае на помнік*.)

Н а с т а ў н і ц а (*пасля паўзы здзіўленна*). Пакрыўдзіўся, кажаш? Не, гэты салдат не можа пакрыўдзіцца. Хіба помнікі крыўдзяцца?

Д з я ў ч ы н к а. Крыўдзяцца... Я сама бачыла... Я ведаю, што Невядомы Салдат пакрыўдзіўся. Спачатку ён быў іншы...

Н а с т а ў н і ц а. Ты гаворыш пра яго, як пра жывога...

Д з я ў ч ы н к а. Калі толькі я прыйшла... Ну, калі мы ўсе толькі прыйшлі да яго, ён і быў жывы... ну як жывы... Ён быў рады. А калі дзеці пачалі шумець, штурхацца і раскідваць кветкі, ён стаў іншы...

Н а с т а ў н і ц а. Стаў іншы?

Д з я ў ч ы н к а. Так. Ён пакрыўдзіўся і заслانیўся рукой... Вы ж самі бачыце.

Н а с т а ў н і ц а. Выдумшчыца ты, фантазёрка... (*Абдымае Дзяўчынку за плечы*.) Ты ж ведаеш, што помнік заўсёды аднолькавы. І што салдат заслانیўся рукой таму, што яго так задумаў скульптар... Разумееш?

Д з я ў ч ы н к а (*настойліва*). Не, яму не спадабалася, і ён пакрыўдзіўся і закрыў твар рукой...

Н а с т а ў н і ц а. Дзівачка ты... Салдат не вярнуўся з вайны. Невядома, як ён загінуў. Нічога пра яго невядома. Невядома яго імя,

невядомы яго твар. Таму на помніку ён такі і паказаны — з закрытым тварам.

Д з я ў ч ы н к а (*пасля паузы задуменна*). Невядома яго імя, невядомы яго твар...

Н а с т а ў н і ц а. Ну, так. Усё было зроблена для таго, каб даведацца, хто гэты салдат, як яго імя. Спрабавалі знайсці хоць якія сляды, пыталіся, у каго толькі можна... І ўсё дарэмна. І ўжо немагчыма што-небудзь зрабіць.

Д з я ў ч ы н к а. Немагчыма? І яго імя ніколі нікому не будзе вядома? (*Плача*.)

Н а с т а ў н і ц а. Не плач, не трэба плакаць... Салдат сам невядомы, але вядомы падзвіг яго, не забыта яго слава. Вось і мы прыйшлі, кветкі паклалі. Бачыш, колькі тут кветак.

Д з я ў ч ы н к а (*праз слёзы*). Невядомы яго твар, невядома яго імя... І ніколі нікому яно не будзе вядома? (*Перастае плакаць*.) Не можа быць... Не хачу, каб так было! Не хачу, каб салдат быў невядомы! Не прывыкну! Не зміруся!

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

КАРЦІНА ПЯТАЯ

Дзяўчынка адна перад помнікам. Чуваць, як недзе ў парку гуляюць дзеці:

«Ася, Тася, жмуркай станься, ручкі палажы на імя ўкажы...»

Д з я ў ч ы н к а. «На імя ўкажы...» Ва ўсіх ёсць імёны, а ў цябе, салдат, няма. (*У роспачы*.) І ніхто не можа сказаць, як цябе зваць!.. (*Пасля паўзы*.) Можа, ты сам скажаш? Гэта няпраўда, што ты зусім нежывы, што ты не можаш крыўдзіцца, што ты не можаш адкрыць свой твар, раскрыць свае вусны і сказаць сваё імя!.. Няпраўда, няпраўда! Я ж ведаю, я ж сама бачыла, як ты быў іншы... (*Паўза*.) Адкрыў свой твар, раскрый свае вусны, скажы сваё імя, Невядомы Салдат! Скажы сваё імя, скажы сваё імя, скажы сваё імя, Невядомы Салдат! (*Паўза*.) Маўчыць, не гаворыць сваё імя... (*Аглядаецца ў роспачы навокал*.) І ўсе маўчаць... І ўсе маўчыць... І ўсе маўчыць... (*Крычыць*.) Не маўчыце! Я не хачу... я не прывыкну... я не зміруся, каб салдат быў невядомы!.. Не маўчыце!

Г о л а с. Зараз адзавецца Ніцая вярба — Вечная журба.

Н і ц а я в я р б а. Я не маўчу, я шапчу, салдата галінамі ахінаю, ды імя яго не знаю.

Г о л а с. Зараз адгукнецца Сонечны прамень — Ясны дзень.

З'яўляецца Сонечны прамень— Ясны Дзень.

С о н е ч н ы п р а м е н ь. Я не маўчу, я свячу, я салдата асвятляю, ды імя яго не знаю.

Г о л а с. А зараз аб'явіцца Вечны вецер — Гуляй па свеце.

З'яўляецца Вечны вецер — Гуляй па свеце.

В е ч н ы в е ц е р. Я не маўчу, я лячу, я салдата абвяваю, ды імя яго не знаю.

Д з я ў ч ы н к а (*прыійшоўшы ў сябе ад распачы*). Што?.. Хто?.. Хто ты такі?

В е ч н ы в е ц е р. Я?.. Я — Вечны вецер, век гуляю па свеце. Нідзе не днюю і не начую, але усё на свеце чую...

Д з я ў ч ы н к а. Ты ўсё на свеце чуеш?

В е ч н ы в е ц е р. Я ўсё на свеце чую... Ды далей палячу я.

Д з я ў ч ы н к а. Пачакай, Вечны вецер... Калі ты ўсё на свеце чуеш, дык, можа, ты чуў і імя салдата?

В е ч н ы в е ц е р. Якога салдата? Сустракаў я многа салдат, чуў імёнаў іх шмат.

Д з я ў ч ы н к а. Вось гэтага. (*Паказвае на помнік.*) У яго няма імя, ён невядомы, зусім, зусім невядомы. Ніхто нічога пра яго не ведае. І сам ён маўчыць, не гаворыць сваё імя.

В е ч н ы в е ц е р. Та-ак...

Узнімаецца, аблятае помнік, вяртаецца да Дзяўчынкі.

Так, ён зусім нерухомы і зусім невядомы. Я яго аблятаю, абвяваю, ды імя яго не знаю.

Д з я ў ч ы н к а. Ды ён жа не заўсёды быў невядомы. У яго ж было да вайны імя. Ён толькі на вайне стаў такім... Няўжо ты не чуў яго імя? (*Плача.*)

В е ч н ы в е ц е р. Ты плачаш? Табе вельмі шкада салдата?

Д з я ў ч ы н к а. Шкада, вельмі шкада... Ён зусім невядомы...

В е ч н ы в е ц е р. Ён твой бацька ці брат?

Д з я ў ч ы н к а. Не, ён... мой Невядомы Салдат.

В е ч н ы в е ц е р. Ды ты яго шкадуеш, як бацьку ці брата, і нават больш?

Д з я ў ч ы н к а (*кiвaе ў знак згоды галавой*). Як бацьку ці брата, і нават больш.

В е ч н ы в е щ е р. Я — Вечны вецер, я век гуляю па свеце, чуў я рознае і ўсякае, ды слухаў абыякава. А твой голас дзіцячы я слухаю іначай. Сустракаў я многа салдат, чуў імёнаў іх шмат, але ніколі не ведаў жалю і болю... А твайго салдата, дзяўчынка, мне таксама стала шкада. І я цяпер зразумеў адну песню, якую недзе чуў даўным-даўно...

Д з я ў ч ы н к а. Ты чуў песню? Можа, пра невядомага салдата?

П е с н я в е ч н а г а в е т р у.

Дзень той настане, як свята,
дзень той настане, як свята,
дзень той настане, як свята,
і стане святлей ад яго.

І нехта палюбіць салдата,
і нехта палюбіць салдата,
і нехта палюбіць салдата,
як брата, як бацьку свайго.

Як брата, і нават болей,
як бацьку, і нават болей,
як бацьку, і нават болей.
Любоў запануе тут
І імем вялікай любові,
і імем вялікай любові,
і імем вялікай любові,
адбудзецца раптам цуд!

І хоць той салдат з метала,
і хоць той салдат з метала,
і хоць той салдат з метала,
халоднага, як зіма.
ды сыдзе ён з п'едэстала,
ды сыдзе ён з п'едэстала,
ды сыдзе ён з п'едэстала,
і скажа сваё імя.

Д з я ў ч ы н к а. Сыдзе салдат з п'едэстала і скажа сваё імя?

Вечны вецер. Ты незвычайная дзяўчынка... Ты расчуліла мяне, ты памагла мне зразумець песню, якую я чуў недзе даўным-даўно, і я памагу табе. І ведаеш — як?

Дзяўчынка (*з радаснай надзеяй*). Не, не ведаю, але памажы.

Вечны вецер. Я навею табе сон. Ты заснеш. А я ў гэты час адганю ад Невядомага Салдата Вечны сон — Цёмны палон. Салдат абудзіцца на міг, прыйдзе да цябе ў твой сон, ты ўбачыш і пачуеш яго.

Дзяўчынка. Паўда?

Вечны Вецер пачынае ціхім пошумам усыпляць Дзяўчынку. Яна апускаецца на лаўку, заплюшчвае вочы.

Я... я не хачу... я не прывыкну... я не зміруся... я хачу спаць... Я засынаю... я імя салдата не знаю.

Вечны вецер. Спі, засні... Ну вось і добра. Зараз ты ўбачыш свайго салдата. (*Кружачыся вакол помніка.*) Вечны сон — Цёмны палон, ідзі вон! Вечны сон — Цёмны палой, ідзі вон! Вечны сон — Цёмны палон, ідзі вон! Ідзі вон, ідзі вон, ідзі вон!

Нешта вялізнае, цёмнае можа быць, птушкападобнае, — пакідае з глухім паляханнем-уздыханнем сцэну. Яна ад гэтага, здаецца, святлее. І ці не ажывае, здаецца, бронзавы салдат?

А ты, салдат, ідзі да Дзяўчынкі ў сон... Ідзі да Дзяўчынкі ў сон, ідзі да Дзяўчынкі ў сон, ідзі да Дзяўчынкі ў сон.

Голас. Свае сны мы бачылі не раз, а вось чужыя — не. І зараз мы ўбачым сон, які будзе сніцца Дзяўчыныцы... Увага, ён ужо ёй сніцца...

Дзяўчынка разам са сваімі сябрамі прыходзіць да помніка. Прыносяць і кладуць да падножжа кветкі. І тут раптам Невядомы Салдат адкрывае свой твар, нахіляецца, глядзіць на кветкі і гаворыць...

Невядомы Салдат. Не так... не тыя... не з таго поля...

Дзяўчынка. Ты адкрыў свой твар?.. Ты загаварыў? Скажы сваё імя!..

Невядомы Салдат. Не так... не тыя... не з таго поля...

Дзяўчынка. Ты пра кветкі?.. не так?.. Не з таго поля?.. Так, мы іх наспех сабралі, мы спяшаліся, і мы іх не так паклалі, мы дрэнна паклалі іх... Але скажы сваё імя!..

Не вядомы Салдат. Не з таго поля... Было ў мяне два полі, адно — у дзяцінстве, а другое — на вайне. Па адным я бегаў, гуляў, кветкі рваў, а на другім — ваяваў, кроў праліваў...

Сказаў Салдат і знік тут жа, як гэта бывае ў сне.

Дзяўчынка (*сон працягваецца яшчэ*). У цябе было два полі?.. Пачакай, куды ты? Ты ж не сказаў, на якім полі... з якога поля ты хацеў кветак... Ты ж не сказаў сваё імя... Скажы імя сваё, салдат!.. Скажы імя сваё!..

Прачынаецца, аглядваецца здзіўлена, глядзіць на помнік.

Голас. Не ўсё паспеў сказаць Салдат Дзяўчынцы ў сне. Сон быў вельмі кароткі і нечакана хутка скончыўся. Ды ўсё ж галоўнае, здаецца, Невядомы Салдат сказаў. Вечны вецер стрымаў сваё слова...

Дзяўчынка (*ужо зусім абудзіўшыся*). Ён адкрыў свой твар. Ён гаварыў... Што ён мне сказаў? Ён сказаў нешта пра поле, пра два полі...

Песня пра два полі.

Былі ў салдата два полі,
поле, дзе кветкі ірваў,
бегаў з сябрамі на волі,
і поле, дзе кроў праліваў.

Ціха было і чыста
ў полі яго дзяцінства,
былі агонь і дым
на полі ратным тым.

Два полі было ў салдата,
адно зелянела травой.
Другое было ўзарата
вайной і паліта крывёй.

Былі ў салдата два полі,
поле, дзе кветкі збіраў,
бегаў з сябрамі на волі,
і поле, дзе ён паміраў.

Д з я ў ч ы н к а *(да помніка, ціха, але з пачуццём)*. Я знайду тое поле... Я прынясу табе тых кветак... Я цяпер ведаю, дзе іх шукаць і як іх класці... Я знайду! Я іду!

КАРЦІНА ШОСТАЯ

Дзяўчынка ў дарозе. Яна ідзе так хутка, што аж развяваюцца, ледзве паспяваюць за ёй яе каснічкі, так хутка, што ледзве паспявае за ёй Вечны вецер — Гуляй па свеце, які ўзяўся ёй спрыяць, яе суправаджаць...
А вось і нейкае поле. Яно ўсё ў чырвона-чорных кветках.

В е ч н ы в е ц е р. Вось і прыйшлі... Нейкае поле. *(Знікае.)*
Д з я ў ч ы н к а *(здзіўлена глядзіць)*. Ой, якое поле і колькі кветак, і ўсе чырвоныя... *(Прыгледзеўшыся)*. Не, чырвона-чорныя...

К в е т к і *(разам)*. Так, дзяўчынка, мы ўсе чырвона-чорныя. Іншых кветак тут няма.

Д з я ў ч ы н к а *(агледзеўшыся)*. І сапраўды, вы ўсе чырвона-чорныя, а іншых кветак няма... А чаму вы ўсе толькі такія — чырвоныя і чорныя?

К в е т к і. Мы чырвоныя таму, што тут лілася салдацкая кроў, а чорныя таму, што тут салдаты паміралі.

Д з я ў ч ы н к а. Тут лілася салдацкая кроў? Тут салдаты паміралі?..

К в е т к і. Так.

Д з я ў ч ы н к а. Дык гэта ж тое поле, пра якое казаў мне ў сне Невядомы Салдат!.. Тут ён кроў праліваў, тут паміраў... Цяпер зразумела, чаму вы ўсе такія, чаму вы ўсе аднолькавыя — чырвоныя і чорныя.

К в е т к і. Так, таму мы ўсе такія.

Д з я ў ч ы н к а. Вам тут нялёгка, вам тут балюча расці?

К в е т к і. Так, нам тут нялёгка, нам тут балюча расці.

Д з я ў ч ы н к а. І вам тут балюча квітнець?

К в е т к і. Так, нам тут балюча квітнець.

Д з я ў ч ы н к а. Вам тут балюча расці і квітнець, і мне балюча на вас глядзець... і вас нельга рваць. Я пайду па кветкі на другое поле, на тое, дзе салдат не кроў праліваў і паміраў, а гуляў, жывыя кветкі збіраў.

К в е т к і. Так, дзяўчынка, тут было поле бою, а ты ідзі ў поле другое, дзе ўсё жывое, дзе кветкам не балюча расці і квітнець, дзе не балюча на кветкі глядзець.

Д з я ў ч ы н к а. Дзякуй, кветкі. Балюча вам расці і квітнець. Балюча мне на вас глядзець. Пайду ў другое поле, дзе няма болю...

Зноў з'яўляецца Вечны вецер — Гуляй па свеце.

В е ч н ы в е ц е р. Я — Вечны вецер, я век гуляю па свеце, нідзе не днюю, не начую, але ўсё на свеце чую. І чую, дзе тое поле, дзе няма болю, дзе салдат гуляў, кветкі рваў. Там смяюцца, не плачуць, там конікі скачуць, там ззяюць росы, гудуць пчолы і восы, там шумяць лозы, звяняць матылі і стракозы... Гайда!

КАРЦІНА СЁМАЯ

Дзяўчынка ідзе далей. Не ідзе, а ляціць яна. Ледзьве паспяваюць за ёй яе каснічкі, ледзьве паспявае за ёй Вечны вецер — Гуляй па свеце... А вось і другое поле, поўнае жыцця, фарбаў і гукаў.

В е ч н ы в е ц е р. Гэта тут. Збірай свае кветкі, а я паляцеў далей (*знікае*).

Д з я ў ч ы н к а (*нямеючы ад захаплення*). Ой, як тут! Ой, якое ты поле! Ты зусім другое! Ты такое жывое! І квітнееш ты гэтак! Колькі тут жывых кветак!.. Ёсць і чырвоныя, але зусім няма чорных. І тут, мабыць, кветкам не балюча расці і квітнець?

К в е т к і (*разам*). Так, дзяўчынка, нас на гэтым полі за ўсяго болей. І нам не балюча, а радасна расці і квітнець, бялець, ружавець, чырванець, зелянець, сінець... Бачыш, якія мы розныя, раннія і познія, вясновыя і летнія, цёмныя і светлыя, і ўсе мы жывыя-жывыя, не мёртвыя, не нямыя...

Д з я ў ч ы н к а. Ой, і праўда, колькі вас, і якія вы розныя, і якія вы жывыя-жывыя, не мёртвыя, не нямыя, і вам так добра расці і квітнець, і на вас так радасна глядзець. Гэта мне пра вас, пра ваша поле гаварыў у сне салдат.

К в е т к і. Табе ў сне гаварыў пра нас салдат?

Д з я ў ч ы н к а. Так, Невядомы Салдат гаварыў мне пра вас. Ён хоча такіх кветак, як вы. І калі я прынясу яму вас, ён ажыве, ён загаворыць, і скажа мне сваё імя, і больш не будзе Невядомым Салдатам.

К в е т к і. Ой, як добра будзе! Мы самі жывыя-жывыя, і хочам, каб усё было жывое, каб усё гаварыла і мела імя... Выбірай, збірай нас, дзяўчынка. Мы нічога не ведалі пра Невядомага Салдата, а цяпер

нам таксама шкада яго, і мы таксама хочам, каб ён сказаў табе сваё імя і не быў больш Невядомым. Выбірай, збірай нас, Дзяўчынка!

Падскоквае Конік.

К о н і к. Я скачу, я стракачу, я памагчы табе хачу. Хочаш, я пакажу табе кветку на самай доўгай і на самай зялёнай, як у мяне, ножцы?

Падлятае Матыль.

М а т ы л ь. Я Матыль-Матылёк, прыляцеў здалёк. Лятаю тут улетку, ведаю кожную кветку. Хочаш, памагу табе выбраць самую духмяную і самую яркую, як я сам, кветку?

З'яўляецца С т р а к а з а.

С т р а к а з а. Я — Каза-Страказа, тут мая лаза. А за лазой расце кветка, якая бывае рэдка,— лёгкая і празрыстая, як я сама. Хочаш, пакажу табе яе?

Д з я ў ч ы н к а. Дзякуй вам усім. Вы ўсе такія добрыя.. А зараз паказвайце мне свае любімыя кветкі — можа, якраз іх і любіў Невядомы Салдат.

У с е р а з а м. Якраз іх і любіў Невядомы Салдат!

Д з я ў ч ы н к а. Толькі я ўжо не ведаю, з якой мне пачынаць збіраць свой букет, якая самая лепшая...

К о н і к. Мая! У яе самая зялёная і высокая ножка!

М а т ы л ь. Мая! Яна самая духмяная і яркая!

С т р а к а з а. Мая! Яна самая лёгкая і празрыстая!

Д з я ў ч ы н к а (*сабе, ціха*). Значыць, усе самыя лепшыя? Ну вось і цудоўна! Невядомы Салдат будзе задаволены.

У с е р а з а м. Усе самыя лепшыя! Ну вось і цудоўна! Невядомы Салдат будзе задаволены!

Д з я ў ч ы н к а. Пайшлі збіраць самыя лепшыя кветкі! Самыя лепшыя, самыя жывыя! Іх чакае Невядомы Салдат.

Гучыць песня «Было ў салдата два полі». Яна суправаджае пантанімічную сцэну збірання кветак. Дзяўчынка рве адну кветку, якую ёй паказвае Конік, потым ідзе па тую, якую абяцаў Матыль, далей ідзе следам за Страказой... І вось сабіраецца цэлы букет. Дзяўчынка любуецца ім, прыціскае да грудзей.

КАРЦІНА ВОСЬМАЯ

Дзяўчынка вяртаецца з кветкамі да помніка. Нерашуча глядзіць на Невядомага Салдата. Нарэшце, рашаецца і ашчадна кладзе кветкі да падножжа. І тут адбываецца цуд! Невядомы Салдат апускае руку, якой засланы твар, сыходзіць з п'едэстала, нахіляецца да Дзяўчынкі і нешта ціха гаворыць ёй. Потым узнімаецца на п'едэстал і застывае ў ранейшай позе. Дзяўчынка, уражаная, глядзіць на Салдата, потым аглядваецца наўкол, не ведаючы, як ёй тут быць. Крыху апомніўшыся, усьвядоміўшы, што адбылося, радасна паўтарае сабе сказанае Салдатам.

Д з я ў ч ы н к а (*таямніча, у радасным узрушэнні*). Ён сказаў! Ён сказаў сваё імя!.. Чуеце, Невядомы Салдат адкрыў свой твар, сышоў на зямлю і сказаў мне ціха сваё імя! Чуеце!? Я ведаю яго імя!.. Ён перастаў быць Невядомым Салдатам!

З'яўляецца Вечны вецер — Гуляй па свеце.

В е ч н ы в е ц е р. Што я чую? (*Таямнічым голасам.*) Салдат сказаў табе сваё імя? Скажы і мне. (*Нахіляецца да Дзяўчынкі.*)

Дзяўчынка шэпча Вечнаму ветру.

Н і ц а я в я р б а. Што я чую? Салдат сказаў сваё імя? Скажы і мне, Вечны вецер — Гуляй па свеце.

Вечны вецер — Гуляй па свеце нахіляецца да Ніцай вярбы і шэпча ёй.

С о н е ч н ы п р а м е н ь. Што я чую? Салдат сказаў сваё імя? Скажы і мне, Ніцая вярба — Вечная журба.

Сонечны прамень — Ясны дзень нахіляецца да Ніцай вярбы, і тая шэпча яму.

Буду яго імя асвятляць, будзе яно на сонцы ззяць.

Н і ц а я в я р б а. Буду перад яго імем галіны схіляць, буду яго імя лісцем ахінаць.

В е ч н ы в е ц е р. Буду яго імя дрэвам і травам шаптаць, буду з яго імем па свеце лятаць.

Д з я ў ч ы н к а (*ціха, з глыбокім пачуццём*). Буду заўсёды хадзіць на тое поле, па тых кветкі. Буду прыносіць іх салдату. І будзе ён заўсёды адкрываць свой твар, сыходзіць да мяне і гаварыць сваё імя... Ой, як гэта добра! Не будзе салдат больш неведомы! Не прападзе, не

згубіцца больш яго імя! Толькі вымаўляць яго мы будзем ціха-ціха, так, як сказаў мне яго сам салдат.

У с е р а з а м. Не прападзе, не згубіцца больш яго імя! Толькі вымаўляць яго мы будзем ціха-ціха, так, як сказаў яго сам салдат. Ціха-ціха!

Г о л а с. Вы хочаце ведаць, якое гэта імя? Як звалі ці, дакладней, як завуць Невядомага Салдата? Гэта пакуль што тайна. Але калі вы захочаце вельмі даведацца, вы можаце спытацца ў Невядомага Салдата. Толькі для гэтага вам трэба палюбіць яго так, як палюбіла дзяўчынка, і гэтак жа знайсці і пакласці кветкі.

Казка канчаецца, закрываецца заслона. Гучыць песня: «Дзень той настане, як свята...»

© OCR: Камунікат.org, 2012

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2012

© PDF: Камунікат.org, 2012

З М Е С Т

ГЕФЕСТ — ДРУГ ПРАМЕГЭЯ. Міфалагічная драма
ДЗЯКУЙ, ВЯЛІКІ ДЗЯКУЙ! п'еса. Паводле матываў народных казак
СКАЖЫ СВАЁ ІМЯ, САЛДАТ. Сучасная казка

Вярцінскі А.

Дзякуй, вялікі дзякуй: П'есы. [Для сярэд. і ст. школ. узросту/
Маст. М. С. Басальга].— Мн.: Юнацтва, 1983.— 102 с., іл.

У кнігу вядомага беларускага паэта Анатоля Вярцінскага ўвайшлі тры п'есы: «Гефест — друг Праметэя», «Дзякуй, вялікі дзякуй!», «Скажы сваё імя, салдат». Першая з іх уводзіць чытача ў свет антычнай міфалогіі, другая напісана па матывах беларускіх народных казак і расказвае аб складанасці ўзасмаадносін паміж людзьмі, аб чалавечай дабраце. У трэцяй п'есе ў паэтычна-казачнай форме вырапіаецца тэма гераічнага подзвігу савецкага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Рэдактар К. А. Цвірка. Мастак М. С. Басальга. Мастацкі рэдактар
В. І. Кліменка. Тэхнічны рэдактар З. Г. Сень. Карэктар А. К. Юшына
ІБ № 201

Здадзена ў набор 04.08.82. Падп. да друку 01.02.83. АТ 21007.
Фармат 60X84Vіг. Папера друк. № 1. Гарнітура школьная. Высок!
друк. Ум. друк. арк. 6,04. Ум. фарб.-адб. 6,27. Ул.-выд. арк. 5,48.
Тыраж 12 000 экз. Зак. 2828. Дана 20 к.

Выдавецтва «Юнацтва» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах
выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, праспект
Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат
МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.